

ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Τὴν χάραξι φρόντισε τεχνικὰ νὰ γίνει.
Ἐκφρασις σοβαρὴ καὶ μεγαλοπρεπῆς.
Τὸ διάδημα καλλίτερα μᾶλλον στενό·
ἐκεῖνα τὰ φαρδιά τῶν Πάρθων δὲν μὲ ἀρέσουν.
Ἐπιγραφή, ὡς σύνηθες, ἑλληνικά·
ὄχ' ὑπερβολικὴ, ὄχι πομπώδης—
μὴν τὰ παρεξηγήσει ὁ ἀνθύπατος
ποῦ ὄλο σκαλίζει καὶ μυνᾶ στὴ Ρώμη—
ἀλλ' ὅμως βέβαια τιμητικὴ.
Κάτι πολὺ ἐκλεκτὸ ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος·
κανένας δισκοβόλος ἔφηβος ὠραῖος.
Πρὸ πάντων σὲ συστείνω νὰ κυττάξεις
(Σιθάσπη, πρὸς θεοῦ, νὰ μὴ λησμονηθεῖ)
μετὰ τὸ Βασιλεὺς καὶ τὸ Σωτήρ,
νὰ χαραχθεῖ μὲ γράμματα κομψά, Φιλέλλην.
Καὶ τώρα μὴ μ' ἀρχίζεις εὐφυολογίες,
τὰ «Ποῦ οἱ Ἕλληνες;» καὶ «Ποῦ τὰ ἑλληνικά
«πίσω ἀπ' τὸν Ζάγρο εἰδῶ, ἀπὸ τὰ Φράατα πέρα.»
Τόσοι καὶ τόσοι βαρβαρότεροί μας ἄλλοι
ἀφοῦ τὸ γράφουν, θὰ τὸ γράψουμε κ' ἑμεῖς.
Καὶ τέλος μὴ ξεχνᾶς ποῦ ἐνίστε
μᾶς ἔρχοντ' ἀπὸ τὴν Συρία σοφισταί,
καὶ στιχοπλόκοι, καὶ ἄλλοι ματαιόσπουδοι.
Ὡστε ἀνελλήνιστοι δὲν εἴμεθα θαρρῶ.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Η ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΟΥ ΑΝΕΓΝΩΣΤΗ

I.

Τὸ γράμμα τοῦ Σωτήρη ἔφτασε κατὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα. Λείπαν ὄλοι ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ μόνο βρισκόταν ἐκεῖ, ἡ θειά τὸ Σταυρωτό, καὶ μαγέρευε χορταρικά γιὰ τὸ δεῖπνο. Καθόταν στὴν πόρτα κ' ἔκλωθε, καὶ εἶχε καὶ τὸ νοῦ της στὸ τσουκάλι.

Ἡ θειά τὸ Σταυρωτό δὲν εἶχε δική της φαμελιά. Χῆρα ἀπὸ τὰ νιάτα της, εἶχε ποτραβηχτεῖ στὸ σπίτι τ' ἀδερφοῦ της, τοῦ Ἀνεγνώστη, καὶ κεῖ ζοῦσε ἄμαχα κι ἀτάραχα δίχως σκουτοῦρες καὶ βάσανα. Τώρα πιά ἀρχινοῦσε νὰ τσακίζει. Τὰ μαλλιά της ἀσπρίζαν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, τὰ μάτια της δὲν τὴ βοηθοῦσαν σὰ ξόμπλια, καὶ τὰ πόδια της δὲν τὴ σηκῶναν σὰν πρῶτα. Μ' ἄς εἶναι. Ἄν καὶ δὲν πήγαινε μηδὲ στὸ ληομάζωμα, μηδὲ στὸ θέρος, μηδὲ στὸ τρῦγος, ὅμως ἦταν τὸ δεξι χέρι τῆς νύφης της, τῆς Καλλιῶς ποὺ τὴν εἶχε στυλο τοῦ σπιτιοῦ της. Ἡ θειά νὰ μαγερέψει, ἡ θειά νὰ ξάνει τὸ μαλλί, ἡ θειά νὰ τὸ κλώσει, κι ἀκόμη ἡ θειά ν' ἀρνέψει καὶ νὰ τυλίξει τὸ μωρὸ τῆς μεγαλήτερης θυγατέρας, τῆς Μαργίτσας, ποῦχε παντρευτεῖ τὸν περασμένο Αὐγουστο, μ' ἓνα νοικοκυρόπουλο, τὸ Μάρκο τοῦ Παπαῦ, βοσκὸ πάνω ἀπὸ ἑκατὸ προβάτω δικῶν του, χώρια τὰ συμσιακά.

Ἡ φαμελιά τοῦ ἀδερφοῦ της ἦταν κάμποση· ὄξω ἀπὸ τὸ ἀντρόγυνο ἦταν καὶ τὰ παιδιά τους: Ἡ Μαργίτσα ποὺ εἶπαμε παραπάνω, ἡ Φωτεινή, κοπέλλα ὡς 16 χρονῶ καὶ τὸ στεροβύζι ὁ Παυλῆς, βουκολάκι μὲ τὴ Φωτεινὴ τῆς προβάτας, τῆς κατσίκας, καὶ πέντε ἕξι ἀρνιῶν. Εἶχαν καὶ χοῖρο, μὰ αὐτὸς δὲ χρειαζόταν βλέπιο. Τριγύριζε τὶς γειτονιές, καὶ ἀνεμούριζε τοὺς κοπρόλακους μ' ἄλλους χοίρους. Κι ἂν καμμιὰ φορὰ ξεστράτιζε καὶ ἔμπαινε σὲ κανένα κῆπο μὲ λαχανικά, ὁ δραγάτης τὸν προστιμάριζε, καὶ τὴν ἄλλη μέρα, καὶ πολλὰς ἀκόμα, ἔμενε κλεισμένος στὸ ἀχοῦρι, συντροφιά μὲ τὸ γάιδαρο— ἂ λάχαινε κ' αὐτὸς νὰ μὴν ἔχει δουλιὰ στὸ μῦλο, ἢ σὲ κανένα κοντοχώρι γιὰ ψούνια ἢ γι' ἀγῶϊ.

Ἡ θειά τὸ Σταυρωτό, μερονηχίς, παρακάλλει τὸ Θεό, νὰ δίνει χρόνους καὶ ὑγεία, τοῦ ἀδερφοῦ της, ποὺ τὴν ποσκέπασε καὶ τὴν ἔβαλε στὸ σπίτι του, καὶ τὴν προστάτησε, καὶ δὲν τὴν ἄφησε στὴ μέση τοῦ σοκακιοῦ παραρημένη στὶς γλῶσσες τῶν ἀθρώπων. Ποιός,

μαθές, θὰ θώρει χῆρα εἰκοσιδύο χρονῶ νὰ ζεῖ ὀλομόναχη καὶ δὲ θὰ τὴν καταλάιε;

— «Ζωὴ νάχει, καὶ ὁ Μεγαλοδύναμὸς νὰ κόβγει τοῖ μέρες μου, καὶ νὰ τοῦ τοῖ γράφει χρόνους!»... Ἔλεγε πάντα. Ἦτον ὅμως καὶ ἡ νύφη τῆς θεοῦ κομάτι, νὰ θέμε τὴν ἀλήθεια. Τὴν ἀποδέχτηκε σὰν ἀδερφή καὶ καλύτερα. Τὴν ψήφισε, καὶ ποτὲ δὲν τῆς εἶπε ἓνα ψυχρὸ λόγο. Ἐβγαλε ἀπὸ τὴ μέση της τὰ κλειὰ τοῦ σπιτιοῦ της καὶ τῆς τὰ παράδωκε, ποὺ λέει ὁ λόγος. Μὰ θὰ πεῖς μὲ τὸ δικό της ζούσε ἡ θειά τὸ Σταυρωτό, καὶ δὲν ἦτον ἀποδεχάμενη ἀπὸ τοῦ καθενοῦς τὸ σκουτελικό. Ἄς εἶναι. Ὅλα τὰ καλὰ τοῦ κόσμου μπορεῖ νὰ τᾶχε· σὰν ἡ νύφη λάχαινε νᾶναι γλωσσοῦ καὶ ἄτσαλη...

Ἄπὸ κανένα, μ' ἀπὸ κανένα δὲν εἶχε παραπόνεση. Ὅλοι τὴν ἀγαποῦσαν καὶ τὴ σέβουνταν, κι ὄλοι τῆς ἔπερναν βουλιὰ στὸ κάθε τί.

Καθόταν λοιπὸν κ' ἔκλωθε μαλλιά γιὰ μιὰ ἀνάπλα ποῦφαινε ἡ Φωτεινὴ, σὰν ἄκουσε ἄξαφνα τὸ βούκνο τοῦ ταχυδρόμου. Ἐκαμε νὰ τρέξει μὰ εὐτὺς θυμήθηκε τὸ φαῖ καὶ στάθηκε. Ἄν ἔχουν τίποτα θὰ τὸ φέρει ὁ ἴδιος ὁ ταχυδρόμος. Ὁ ταχυδρόμος ἓνα παληκάρι μελαχροινὸ μὲ μαῦρο ὠραῖο μουστάκι, σβέλτος κ' ἀναφροκόκκαλος, ποὺ πηδοῦσε τὰ βουνὰ σὰ κατσίκα ὀδηγῶντας τὸ γαιδουράκι του φορτωμένο τὸν ταχυδρομικὸ σάκκο. Κάθε Παρασκευὴ ποὺ ἔφερνε τὴν πόστα καὶ σταματοῦσε στὸ καφενεῖο κ' ἔπαιζε τὸ βούκνο γιὰ νὰ διαλαλήσει τὸ ἐρχωμὸ του, ὄλο τὸ χωριὸ μάζευόνταν μὲ βιάση καὶ μὲ λαχτάρα νὰ πάρει τὰ γράμματα του. Ἄλλος εἶχε τὸν ἀδερφό του στὴν Ἀφρική, ἄλλος τὸ γιγιό του στὴν Ἀλεξάντρα, ἄλλος τὴν κόρη δούλα στὴν Ἀθήνα, καὶ δὸς του πατεῖς με πατῶ σε, νὰ καταφτάνουν ἀπόλες τὶς μεριὲς γυναῖκες κι ἄντρες, ὅσοι εἶχαν ξενητεμένους καὶ καρτερούσαν χαμπάρια, κάποτε καὶ λεφτά.

Ἦρχονταν ὅμως καὶ μέρα ποὺ μαζί μὲ τοὺς πολύχρωμους καὶ τοὺς πολύμορφους φακέλλους λάχαινε καὶ κανέναν μαυροκορδελιασμένον ἄραχνος καὶ σκοτεινός.

Κεῖνο τὸ βράδυ τὸ χωριὸ ξενυχτοῦσε στὸ σπίτι τῶν πικραμένων, νὰ μοιρολοῖσει μὲ τοὺς ἄμοιρους γονιούς, τὸ παιδί τους, τὸ καμάρι τους, ποὺ χάθηκε στὰ ξένα ἄκλαυτο κι ἀμυρολόιτο. Αὐτὰ ἔχει ὁ κόσμος.

Σὲ λίγο, ὁ ταχυδρόμος ὁ ἴδιος, σὰν εἶδε πὼς δὲν ἐρχόταν κανεὶς ἀπὸ τ' Ἀνεγνώστη νὰ πάρει ἓνα γράμμα ποὺ εἶχαν, ἔκαμε ὅπως τὸ ἀπέικασε ἡ θειά: σηκώθηκε νὰ τὸ πάει μοναχός του, νὰ πιεῖ κ' ἓνα κρασάκι.

Τὸ γράμμα τῶστελνε ὁ μεγαλήτερος γιγιός τοῦ Ἀνεγνώστη, ὁ Σωτήρης, ποὺ ἀπὸ μικρὸς εἶχε πάει στὴ Χώρα σ' ἓνός συγγενῆ

τους να μάθει γράμματα, και τώρα ήταν πιά ξετελεμένος έμπορος με λεφτά και με υπόληψη. Αὐτὸς πιά ήταν τὸ πᾶν στὸ σπίτι. Ὁ Ἄνεγνωστής πού ἔψελνε κιάλας στὴν ἐκκλησία, ἀπὸ τὸ γυιό του περίμενε τὶς ἐφημερίδες, πού διάβαζε κάθε Κυριακὴ ἀπολείτουργα στὸ καφενέ. Ὁ παπᾶς, ὁ πάρεδρος, ὁ μουλτεζίμης, και γενικὰ ὅλοι οἱ νοικοκύρηδες τοῦ χωριοῦ τέλος πάντων τὸν Ἄνεγνωστή περιέμεναν νὰ τοὺς πεῖ τὰ νέα.

— Ἰντα ποκάνει ὁ Ροῦσσοσ, κι ἂν ἡ Ἄγγλία θὰ δώσει μπλιὸ τὴν Κρήτη στὴν Ἑλλάδα...

— Καὶ ξεδίπλωνε ὁ Ἄνεγνωστής τὴν ἐφημερίδα, περνοῦσε τὰ γυαλιὰ στὴ μύτη του και ἀρχινούσε. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς παίζαν σκαμπίλι, μετὸ μαρκούτσι τοῦ ναργιλὲ στὸ στόμα, γράφοντας τοὺς πόντους πάνω στὸ τραπέζι μετὸ τεμπεσήρι. Παραμέσα ὁ Γεντίφης, ὁ σαμαράς, ἔγδερνε, μέρα πού ἦταν, τὸ ζεστὸ ἀκόμα μαρτάκι, κρεμασμένο ἀπὸ τὰ πισινὰ πόδια σὲ δυὸ ξύλινα καρφιά ἐπιτηδες μπηγμένα στὸν τοῖχο γι αὐτὴν τὴ δουλειά.

Στὴν ἀρχὴ σὰν ὁ Σωτήρης τέλειωσε τὸ δημοτικὸ και εἶπε τοῦ πατέρα του πὼς εἶχε ὄρεξη και γιὰ περισσότερα ἀκόμα γράμματα, ἐκεῖνος δὲν τοῦ ἔδωκε ἀπόκριση παρὰ ἄφησε νὰ συλλογιστεῖ και μοναχὸς του τὸ πρᾶμα. Ὁ Σωτήρης ἦταν πιά δώδεκα χρονῶ. Γερὸς ὡς ἦταν και χεροδύναμος, θὰ μπορούσε νὰ παραστέκει στὰ κτήματά του, νὰ ξεκουράζεται κ' ἐκεῖνος. Μαθὲς κάνει κανεὶς τὸ παιδί νὰ τὸν βοηθᾷ. Ἄλλοιῶς τί τὸ ἀναθρέφει και παίρνει τὰ βῆσάνά του και τὶς σκουτούρες του;... Ὑστερα ὅμως συλλογίστηκε: Πάλι σὰν πάει στὴ Χώρα και ἀνοίξει τὰ μάτια του, ἂν εἶναι και βγεῖ τῆς προκοπῆς, πιδὸ καλά μετὸ σφύρει μενα και αὐτό. Καὶ τὸν ἔστειλε στὴ Χώρα.

Ἦξερε ὁ Ἄνεγνωστής πὼς ὁ Σωτήρης ἔγνωια σου και δὲ θὰ χανόταν. Φιντάνι δικό του ἦταν, ἔξυπνος και πονηρός, τοῦ διαόλου κάλτσα. Θὰ πρόκοβε και θὰ πήγαινε ἔμπρός. Αὐτὸ τῷξερε ὁ Ἄνεγνωστής, γιὰτὶ σὲ πολλὰ τοῦμοιαζε ὁ γυιὸς του, ζωὴ νᾶχει.

Ἡ γυναίκα του, σὰν ἄκουσε τὴν ἀπόφαση τοῦ ἀντρός της νὰ ξενιτευτεῖ ὁ Σωτήρης, ἔδερνοκοπανίστηκε. Θᾶχανε τὸ πρῶτο της παιδί, τὸ ἀποκοῦμπι τῷ γερατειῷ της, τὸ βλαστό της, τὸ φῶς τῶν ἀματιῶ της. Κ' ἡ θειά τὸ Σταυρωτὸ τὸ ἴδιο. Μὰ τοῦ κάκου.

— Εἶπα σου, γυναίκα νὰ μὴν ἀνεκατεύεσαι στὶς δουλειές μου. Εἶπε στὸ τέλος ὁ Ἄνεγνωστής μανισμένος. Ὅ,τι λέω δὲν τὸ ξελέω. Ὁ Σωτήρης θὰ πάει στὴ Χώρα. Κι ἄκουσε: νὰ βράσετε κάμποσα αὐγά, νὰ βάλετε κ' ἔληξ νὰ φᾶμε στὴ στοράτα.

Και πῆγε νὰ φέρει τὸ μουλάρι νὰ τὸ ἐτοιμάσει. Μιλιά πιά δὲν ξα-

νακούστηκε. Κλαίγανε δὲ σοῦ λέω, μὰ γιὰ νὰ μιλήσουν, νὰ μεταποῦν κουβέντα γιὰ τὸν πικρὸ μισεμὸ τοῦ Σωτήρη, ὁ Θεὸς φυλάξοι.

Πρῶτ-πρῶτ ἄξιμέρωτα ἀκόμα βάλανε τὸ δρόμο ἔμπρός τους. Ἔτσι πῆγε ὁ Σωτήρης στὴν Πολιτεία.

Τὰ χρόνια περνούσαν, σὰν πάντα, γρήγορα. Οἱ μικροὶ μεγάλωσαν, οἱ μεγάλοι γέρασαν, και στὸ σπίτι τοῦ Ἄνεγνωστή εἶχε βρέξει ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Σωτήρης, ὡς εἶχε μελετήσει ὁ πατέρας του, ξεσκόλισε τὸ γυμνάσιο, μπῆκε γραμματικὸς—ἔκαμε παραδάκια, και τώρα εἶχε ξυλάδικο ἀπὸ τὰ πρῶτα. Πρόκοψε μάτια μου, γίνηκε ἄνθρωπος και λογάριζε μάλιστα, κατακοντὶς, ν' ἀνοίξει και ἄλλο μαγαζὶ ἐκεῖ κοντὰ στὸ χωριό τους, σ' ἓνα λιμάνι, νὰ παίρνουν τὰ κοντοχώρια στὰ τρίγυρα. Ἦλπιζε νὰ κερδίσει, γιὰτὶ ἦταν εὐκολία πού ἔκανε στοὺς χωριάτες, ἔτσι πού οἱ δρόμοι ἦσαν μακρυνοὶ και κακόβολοι. Ἦταν δὰ και ἀπὸ τὴν ἐπαρχία ὁ Σωτήρης και πάντα πάντα χωριανὸς ἐλέγονταν.

Γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ μάλιστα, γιὰ νὰ τὴ σιγουράρει, ἦρθε κ' ἔκαμε κανένα μῆνα περίσου στὸ χωριό.

Τὴ βραδειὰ πού ἔφτασε, τὸ σπίτι εἶχε πῆξει ἀπὸ τὸν κόσμο. Ποιὸς νὰ πρωτόρθει, νὰ τὸν καλωσορίσει, νὰ τὸ ρωτήσῃ γιὰ τὸ χωριό του: Πῶς τοῦ φάνηκε, κι ἂν τὸ θυμόταν καθόλου, και πὼς βρῆκε τὸ σπίτι τους και οἱ γέροι πὼς τοῦ φάνηκαν, στέκουν ἀκόμα καλά; Και μὴν ἀπορωτᾶς πιά κουβέντες και χωρατάδες.

Κ' ἐκεῖνος καθόταν στὸν καναπέ και τοῦ εἶχαν μιὰ καρέκλα και πατούσε μετὸ μπρούτζινο τασάκι τοῦ τσιγάρου ἐπάνω και ἔλεγε ἄστεϊα, και ἔκανε τὸν καταδεχτικό, και μιλούσε τῷ χωριανῶ, και πείραζε τὶς κοπέλλες πού ντρέπονταν νᾶ μποῦνε μέσα μόνο ἔστεκαν στὴν αὐλὴ και κρυφογελούσανε ξεθαρεύοντας ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, κ' ἔκανε ἄερα μετὸ ψαθάκι του, και σκούπιζε τὸ μουστάκι του ἔπειτα ἀπὸ κάθε τραταμέντο, μετὸ ἄσπρο μεταξωτὸ μαντήλι, ποῦχε περασμένο γύρω στὸ ψηλό του κολάρο. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο, τοῦ εἶπαν ἓνα-δυὸ παληκάρια συνομιληκοὶ του νὰ πᾶνε ὡς τὸν καφενέ νὰ τὸν κερᾶσουν κι' αὐτοὶ και νὰ τὸ δοῦν και οἱ χωριανοὶ καλύτερα.

— Ἐ, ἴντα λὲς ξάδερφε, δὲν κάνομαι δυὸ ζῆλα ὡς τὸν καφενέ...

— Μετὰ χαρᾶς ξάδερφε.— Ὅπου θέτε πᾶμε... νὰ κάτσομε λιγάκι στὸν καφενέ, και ὕστερα νὰ πᾶμε βόλτα στὸ χωριό.

Περίεργος εἶμαι νὰ δῶ ἂν τὸ θυμοῦμαι...

Οἱ ἄντρες ὅλοι σηκωθῆκαν...

— Ποῦ πᾶτε; Ὅλοι μαζί θὰ πᾶμε ὅπου πᾶμε... Μὰ στα-

θῆτε νὰ πιούμαι μιὰ ρακί... Ἐ, ποῦ εἶστε; Φωτεινή, Μαργίτσα, φέρετε μίς ἐλαέ, πρᾶμα, μόνο μᾶς—ε—ποξεχάστε...

Οἱ ἀδερφές του, κοπέλλες ὀρθόστητες καὶ ντροπαλές βγάξαν τὴ ρακὴ μὲ τὰ χλωρὰ καρῆδια, μὴ κοτώντας νὰ δοῦνε τὸν ἀδερφό τους στὰ μάτια, μὲ τὰ πολκάκια τους σφιχτὰ-σφιχτὰ στὴ μέση, μὲ τὶς φούστες κοντὲς ὡς τὸν ἀστράγαλο, καὶ τὰ βιδελένια παντουφλάκια ξεκάλτσωτες. Ἡ μεγάλη ἢ Μαργίτσα ποῦταν καὶ νύφη δυὸ μηνῶν ἦταν πιὸ ντροπαλὴ καὶ χαμηλοβλεπούσα. Ἡ μικρότερη ἢ Φωτεινὴ σὰν πὼς πιὸ ξεθαρεμένη κ' ἐξυπνῆ. Ἐκείνη χαμογελοῦσε καὶ λίγο στὰ νοστιμόλογα τοῦ ἀδερφοῦ. Ἦταν κείνη πιὸ ζωηρὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ κάπως τσακίνισσα. Εἶχε τελειώσει καὶ τὸ δημοτικὸ, παίζοντας μὲ τὰ χωριatóπουλα τὸν καλόγερο, στ' ἀλώνια, ἤξερε νὰ κεντᾶ μάρκες, κι ὅταν ἔβγαζε τ' ἀρνιά, κρατούσε πάντα καὶ τὸν Ἐρωτόκριτο στὴ τσέπη.

Ἡ μεγάλη, ὡς μεγάλη, ἔμεινε ἀπὸ μικρὴ στὸ σπίτι. Στὰ πρόβατα, βουκόλησσα σὰν τὴ Φωτεινὴ δὲν πῆγε, γράμματα δὲν ἔμαθε, καὶ μόνο πού ξόμπλιαζε μὲ περίσσα πιτηδιοσύνη καὶ ὕφαινε τὰ πλουμιστὰ χιράμια σὰν καμμιά ἄλλη στὸ χωριό.

Σὰν τραταρήστηκε ἡ παρέα, ὁ Σωτήρης ἔδωσε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀναχώρησής.

Ξεκρέμασε τὸ καμισὶ του, πού πέρασε στὴ μπότα του, ζήτησε ἕνα καθαρὸ μαντῆλι τῆς Φωτεινῆς:

— Ἀπάνω, στὴ βαλίτσα μου, δίπλα ἐκεῖ πού εἶναι τὰ τοιγάρα.

Καὶ ἔφυγαν ὅλοι, μπροστὰ ὁ μουσαφίρης, πίσω οἱ χωριανοὶ μιὰ πατούλια ἀπὸ καμμιά κοσαριά.

Στὴν κουζίνα ἦταν στεμμένο μακελειό. Ὁρνεῖς μαδιούνταν, τὸ ἀρνάκι σουβλίζονταν καὶ τὸ γουρουνόπουλο γεμάτο μπαχαρικά καὶ λεμονόφυλλα, ἦταν ἔτοιμο γιὰ τὸ φούρνο. Ὅλοι ἦσαν σ' ἐνέργεια γιὰ τὸ ἀρνιανὸ γλέντι, πάνω στὴ Γκουρνιά, στὴ μάννα τοῦ νεροῦ.

Ὁ Ἀνεγνώστης μπαινόβγαίνει καὶ παράστεκε στὶς ἐτοιμασίες, ὁ γαμπρός του, μὲ τὸ μαχαίρι στὰ δόντια, ἔσφαζε καὶ μαδούσε καὶ ἔγδερνε, καὶ οἱ δυὸ γρηῆς ἢ μάνα καὶ ἡ θεία δὲ σήκωναν κεφάλι ἀπὸ τὴν πυροστιά, μὴ λάχει καὶ ποσβύσουν τὰ ξύλα καὶ δὲν καλομαγερευτεῖ τοῦ γιουὸ τὸ δεῖπνο.

Ἐνας Θεὸς μόνο τὸ ξέρει πὼς πεθυμούσαν νὰ καθίσουν δίπλα του νὰ τὸν ἀνερωτήξουν, νὰ τὸν χαδέψουν, κ' ἢ μάνα του νὰ τοῦ ἀνιστορήσει ὅλες τὶς πίκρες πού τὴν ποτίζει ὁ χωρισμὸς του...

. . . . .
. . . . .

Μὰ ἔνοια σου καὶ πέρασαν οἱ πρῶτες φούριες καὶ ἠσύχασαν, καὶ καθένας βρῆκε καιρὸ νὰ πεῖ τοῦ Σωτήρη τὰ ὅσα ἤθελε.

Ὁ πατέρας μίλησε γιὰ τὶς ὑποθέσεις: ποῦ λογάριζε ν' ἀνοίξει τὸ ὑποκατάστημα, ἂν εἶχε κανένα πιστὸ ὑπάλληλο νὰ στείλει... Ἡ μητέρα εἶπε τὰ δάκρυα ποῦχει χυμένα καὶ τέλος ὅλη ἡ φαμελιά τοῦ κουβέντιασε ἰδιαίτερος, τοὺς πόνους τῆς, τὶς πίκρες τῆς, καὶ κάποτε τὶς χαρὲς τῆς. Τὸ συγγενολοῖ ἦταν τόσο μεγάλο πού ἀπ' ὅλα εὔρισκε κανέναν κεῖ μέσα.

Καὶ ἡ Φωτεινὴ πού τὶς ὕστερες μέρες εἶχε ξεθαρευτεῖ ὀλότελα καὶ πιά δὲν τὸν ντρεπόνταν, τοῦπε καὶ κείνη τὸ δικό της. Μιὰ μέρα ποῦχαν βγεῖ ἔξω οἱ δυὸ τους, σὲ μακρυνὸ περίπατο, ἀποκότησε νὰ τοῦ πεῖ τὸν πόθο τῆς: Νὰ τὴν πάρει κ' ἐκείνη νὰ δεῖ τὴ Χώρα πού δὲν τὴν εἶχε δεῖ ἀκόμη.

Σὰν ἔφυγε ὁ Σωτήρης ὅλα πῆραν πάλι τὸν ταχτικὸ τους τὸ δρόμο. Καὶ μόνο ἡ Φωτεινὴ τὶς πρῶτες μέρες δὲν ἔβγαζε ἀπὸ τὸ νοῦ τῆς τὴν ὑπόσχεση τοῦ Σωτήρη. Γιατί, ὡς εἶχε ὑποσχεθεῖ σ' ὅλους νὰ κάμει ὅ,τι τοῦ ζήτησαν, ἔτσι τῆς ὑποσχέθηκε καὶ τῆς Φωτεινῆς νὰ τὴν πάρει στὴ Χώρα. Κάμποσο καιρὸ τόνειρο τοῦτο κράτησε ἀνήσυχη τὴ Φωτεινὴ: σιγὰ-σιγὰ ὅμως ὅπως πῆγαιναν οἱ μῆνες καὶ καμμιά ἀδιβολὴ τέτοια δὲν ἔλεγαν τὰ γράμματα τοῦ Σωτήρη, παιδί ὡς ἦταν ἀλαφρόμυαλο, ἀρχίνησε νὰ τὸν ποξεχνᾷ τὸν πόθο τῆς, βάζοντας στὸν τόπο του κάποιον ἄλλον πού ἀρχινούσε νὰ θαμποχαράζει στὴν αὐγὴ τῆς νιότης τῆς.

Ὁ Γιώργης ὁ χωροφύλακας πού εἶχε ἔρθει τώρα καὶ δυὸ μῆνες μὲ ἄδεια στὸ χωριό, σὰν νὰ τῆς φαινόνταν πὼς τὴν ξέτρεχε. Ἦταν ὁμορφο παληκάρι καὶ κανέναν ἄλλον καλύτερα του δὲν ἔπαιξε τὴ λύρα καὶ δὲν ἔλεγε τόσο γλυκὰ καὶ παθιαίρικα τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης. Καὶ πὼς τοῦ πῆγαινε ἡ φορεσιά τοῦ χωροφύλακα μὲ τὸ κόκκινο τσοχαδένιο μεῖτανογέλεκο!... Πὼς εἶχε θεριέψει... Ὅταν τὸν πρωτόδε δὲν τὸν γνώρισε, κι ὅμως ἦσανε μαζί ἀνεθρεμένοι.

Προχτὲς τῆς ἔπεψε χαιρετισμὸ μὲ τὸ κορίτσι τοῦ Παπαδόγαμ-πρου τὸ Μαρινιό, μαστίχα καὶ γαρύφαλά καὶ ἕνα κλωνι βασιλικό. Τὰ πῆρε καὶ τὰ φύλαξε, καὶ τώρα δὲ βλέπει τὴν ὥρα ν' ἀνταμώσουν νὰ τὰ ποῦνε...

— Ἀπὸ τὴ χωροφυλακὴ θάφευγε ὁ Γιώργης τὸν ἄλλο μῆνα, γιὰ νάρθει στὸ χωριὸ νὰ κατακάσει, καὶ νὰ παντρευτεῖ κιόλας. Καὶ ἡ Φωτεινὴ ἀπὸ τὸ πρωτὶ χτυπούσε τὸ πέταλο καὶ περνούσε τὴ σαῖτα μὲ βιάση νὰ τελειώσει τὰ προικιά τῆς μιὰ ὥρα ἀρχίτερο.

Τὴ Χώρα οὔτε τὴν ξαναθυμήθηκε πιά.

Ἡ θειά τὸ Σταυρωτὸ πῆρε τὸ γράμμα καὶ τὸ στρυφογύρισε στὰ χέρια της καὶ ἔπειτα τὸ βάλε στὸ ράφι καὶ μπῆκε νὰ δεῖ ἂν βράσαν τὰ χόρτα. Κατάλαβε πὼς ἦταν ἀπὸ τὸ Σωτήρη, μὰ δὲ βιαζόταν νὰ τῆς τὸ διαβάσουν. Σώνει πὺν ἦταν καλὰ κ' ἔγραφε, τὰ παραπάνω δὲν τὰ ζέταζε.

II

Τὸ γράμμα τοῦ Σωτήρη ἀναστάτωσε τὸ σπίτι συθέμελα.

Ἐγραφε τοῦ πατέρα του καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τοῦ στεῖλει τὴ Φωτεινὴ στὴ Χώρα. Εἶχε πιά βαρεθεῖ νὰ ζεῖ μπεκιάρης, νὰ τὸν κλέβει ὁ ἓνας κι ἄλλος, καὶ ἀποφάσισε νὰ φέρει τὴ Φωτεινὴ νὰ τὸν περιποιεῖται, νὰ τὸ σιδερώνει νὰ τὸν πλύνει καὶ σιγά-σιγά νὰ μάθει κι αὐτὴ μιὰ τέχνη νὰ ράβει μεθαύριο τὸ ροῦχο της. Στὸ τέλος ἔγραφε, πὼς ἄνθρωποι εἴμαστε μποροῦσε καὶ νάρρωσθήσει κιόλας καὶ δὲν εἶχε κανένα νὰ τοῦ δώσει ἓνα ποτήρι νερό. Ἐλεγε ἀκόμα πὼς πὺ ὕστερα θάπερνε καὶ τὸν Παυλῆ νὰ τὸν βάλει στὸ μαγαζὶ νὰ μὴν τρῶνε ξένοι τοὺς κόπους του.

Τὸ γράμμα διαβάστηκε στὸ τραπέζι στὸ φῶς τοῦ λύχνου πὺν ἔκανε τὶς σκιὲς νὰ χοροπηδοῦν γιγάντιες γύρω στοὺς χαμηλοὺς τοίχους. Ἄν ἦταν πὺν μεγάλο τὸ φυτῆλι μπορεῖ καὶ νὰ βλέπαμε τὸ πρόσωπο τῆς Φωτεινῆς πὺν ἄστραψε καὶ πορφυροκοκκίνησε ἀπὸ τὸ ξαφνικὸ μαντάτο. Στὴ στιγμὴ χάθηκε ἀπὸ τὸ νοῦ της καὶ Γιώργης καὶ προικιά, καὶ κρυφομιλήματα, καὶ δὲν εἶδε παρὰ τὴ Χώρα μὲ τὰ σπίτια τ' ἀψηλὰ καὶ τὰ φαρδιὰ σοκάκια καὶ τὶς μὸδες. . . . .

Βαθειὰ σιωπὴ ἀκολούθησε τὸ διάβασμα. Καὶ μόνο ἡ μάνα, σὰ νὰ προμάντευε τὰ μελλούμενα, ἀναδακρυσμένη εἶπε :

— Σὰν ἔτσι τὸ θέλησε ὁ Θεός, παιδιὰ νὰ κάμω καὶ παιδιὰ νὰ μὴν ἀποτάξω. . . . .

— Δάγκασε τὴ γλῶσσα σου ! (εἶπε αὐστηρὰ ἡ θειά τὸ Σταυρωτὸ). Ἀκοῦς λόγια τὰ λέει ! Μακάρι κι ἄλλες νάχαν τὴ μοῖρα σου στὰ παιδιὰ τους. Ποιὸς ἄλλος γυιὸς φροντίζει τὴ φαμελιά του σὰν τὸ δικό σου ; Νάταν ἄλλος θὰ μὰς εἶχε ἀπαρηγηθεῖ. . . . . Κι αὐτὸς τὸ παιδί μου. . . . .

— Ἐ ! νὰ σὰς -ε- δῶ ! (ἔκαμε αὐστηρὰ ὁ Ἀνεγνώστης). Τοῦτα τὰ πράματα δὲν ξετελέβουν ἔτσι εὐκολα. Σηκώστε τὸ τραπέζι καὶ πηγαίνατε νὰ κοιμηθῆτε. Αὔριο ἔχομε δουλειὰ καὶ θὰ σηκωθοῦμε ἀξημέρωτα. Ἐγὼ θὰ τὸ λογαριάσω αὐτό, πὼς θὰ γενεῖ. . . . .

Σὲ λίγο ὅλοι κοιμόταν. Κάποιος μόνο ἀγρυπνοῦσε. Ἡ Φωτεινὴ πὺν ἔβλεπε πὼς ἦταν στὴ Χώρα καὶ ἔβγαине περίπατο μὲ τὸ Σωτήρη μὲ λούσα καὶ μὲ καπέλα ὅπως ἐκεῖνα πὺν φοροῦσαν οἱ ξαδέρφες της σὰν ἐρχόταν κάποτε τὸ καλοκαῖρι, στὸ χωριό, καὶ τόσο τὶς ζήλευε, καὶ τόσο ποθοῦσε σὰν ἔφευγαν νὰ πάει μαζί τους νὰ ζήσει τὴ ζωὴ τους, τὴν ξεκουρασμένη, τὴν ὁμορφή. . . .

Ἄχ, αὐτηνῆς ἡ ζωὴ της τὶ ἄσκημη καὶ τὶ βασανισμένη. Ὅλη μέρα δούλευε σὰν ἄντρας καὶ ποτεὲς δὲν εἶχε μιὰς στιγμῆς ἀνάπαψη.

Τὶ πὼς εἶχαν τὸν καρπὸ στὰ πιθάκια καὶ τὰ λάδια καὶ τὰ κρασιά ; Ὅλα αὐτὰ τὰποχοῦσαν μὲ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς τους. Κι αὐτὴ ἡ Φωτεινὴ, ἤξερε πὼς τὴν ἔψηνε ὁ ἥλιος τὸ θέρος καὶ τὴν ἔκαιγε τὸ τρῦγος, καὶ πὼς τὰ χέρια της ξυλιούσαν ἀπὸ τὴν παγωνιά στὸ ληομάζωμα.

Καὶ νάταν μόνο αὐτὰ. . . μὰ ἦσαν κιἄλλα !

Νὰ σκάψει, ν' ἄλωνίσει, νὰ πάει στὸ μύλο, νὰ βγάλει τὰ ζῶα, κι ἀκόμη νὰ φάνει καὶ τὰ ροῦχα της, νὰ μὴ τὴν λείει τὸ χωριὸ κακοκοικουρὰ καὶ ἄδουλη. Ἄχ, τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ πὼς τὴ συχαινόταν ! Καὶ θυμόταν τὸ χειμῶνα, πὼς ἔβγαζε τὰ πρόβατα νὰ βοσκηθοῦν τίποτα χορταράκι, ἐνῶ τὴν ἔδερνε τὸ ξεροβόρι κατὰμουτρα, καὶ πὼς πήγαινε στὸ δάσο νὰ φέρει ξύλα, καὶ πὼς μάτωναν τὰ πόδια της στὰ κλαδιὰ καὶ στὶς ἀγκάθες, ἔτσι πὺν πήγαινε ξυπόλυτη, καὶ πὼς ἀνοίγε τὸ δρόμο μὲ τὸ τσαπὶ μέσα στὰ χιόνια. . . πόσες φορὲς δὲ σηκώθηκε, μεσάνυχτα, μὲ τὸν πατέρα της, νὰ ξεχιονίσουν τὸ δῶμα μὴν πάει κάτω τὸ σπίτι. . . κ' ἔπερναν λοστοὺς καὶ πριόνια καὶ τῶκοβαν καὶ τὸ πετοῦσαν κάτω γιὰ ν' ἀλαφρώσει ἡ στεγὴ.

Ἐνα πείσμα, καὶ μιὰ ἀπέχθεια, ἔνοιωθε πάντα μέσα της γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ.

Καὶ τώρα νὰ ! ὁ καλὸς ἀδερφὸς τῆς μνηοῦσε νὰ πάει. Σκλάβα του θὰ γινόταν. Τὸ χῶμα πὺν πατοῦσε θὰ φιλοῦσε ! Ἄχ, νὰ φύγει ἀπὸ τὸ χωριό, νὰ ζήσει σὰν ἄνθρωπος. Τώρα τῆς φαινόταν, πὼς ἓνα ἦταν μὲ τὰ βῶδια καὶ μὲ τοὺς χοίρους, καὶ τ' ἄλλα ζούμπερα. . .

Τὸ πρῶτο κραξίμο τοῦ πετεινοῦ τὴ βοήθη ξυπνητὴ κι ἀγρυπνη.

Στὸ χωριὸ αὐτὸ τὸ πρᾶμα δὲν καλοφάνηκε. Πολλοὶ δὲν τὸ βοήθῆκαν σωστὸ ν' ἀφήσει ὁ Ἀνεγνώστης τὴν κόρη του νὰ πάει, ἓνα κορίτσι, στὴ Χώρα ὀλομόναχο δίχως μάνα καὶ κύρη νὰ τὸ διαφεντεύουν καὶ νὰ τὸ συντηροῦν. Μαθὲς πὺν πήγαινε ἡ Φωτεινὴ ; Σ' ἓνα ξένον τόπο πὺν δὲ γνώριζε ψυχὴ, πὺν θὰ ζοῦσε μόνη κι ἀπομόναχη στοὺς τέσσερις τοίχους ἑνὸς σπιτιοῦ. Ὁ Σωτήρης εἶχε τὴ δουλειὰ του. Μπὰς καὶ θὰ καθόταν νὰ φυλά τὴ Φωτεινὴ ; Πάλι κύριος εἶναι κι ἄς κρίνει, κακὰ κάνει, μὰ ὁ Θεὸς νὰ τοῦ τὸ βγάλει σὲ καλό». Αὐτὰ, οἱ

πιό γνωστικοί νὰ ποῦμε, οἱ πιό ἔμπειροι, γιατί οἱ γυναῖκες ἀλλοιῶς βλέπαν τὸ πρᾶμα. Γι' αὐτές, ἡ Φωτεινὴ ἦταν ἡ χρυσομοῖρα πού εἶχε τὸν καλὸ ἀδερφὸ καὶ τὴν ἔβγαζε ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ τοὺς πεδαιμούς τοὺς δικούς τους. Καὶ ὅλα τὰ κορίτσια τὸ ἴδιο τὴ ζήλευαν καὶ τὴν καλοτυγίζαν.

III

Γρήγορα ὁ Ἄνεγνώστης βρῆκε τὴ λύση τῆς ὑπόθεσης. Θεογνωσία δὲν ἤθελε. Ἡ Φωτεινὴ θὰ πήγαινε στὴ Χώρα. Ἐνα, γιατί ἔβλεπε κι ὁ ἴδιος τὸ δίκιο τοῦ Σωτήρη, κι ἄλλο γιατί μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔβγαζε ἀπὸ πάνω του ἕνα βάρος. Τώρα θάπομέναν οἱ γέροι καὶ θὰ συχάζαν πιά γιὰ πάντα. Ἐνα θυληκὸ στὸ σπίτι καὶ μάλιστα στὴν ὥρα τῆς παντρειᾶς εἶναι ἄβολο.

Κι ὁ χωρικός πού δὲν ἀγαπᾷ τίποτα στὸν κόσμον ἀπὸ τὴ γῆ του, χαιρόταν ἀπὸ τώρα τὰ χωράφια του καὶ τ' ἀμπέλια του πού θὰ τὰ καλλιτέρευε μοναχός του καὶ μοναχός του θὰ τὰπολάβαινε.

— Ἐνας γαμπρός, συλλογίζονταν, πάντα γιὰ κακὸ μπαίνει σ' ἕνα σπίτι. Σοῦ πέρνει τὸ πρᾶμα σου, γίνεται ἀφέντης στὸ χῶμα π' ὄργωσες μὲ τὸν ἰδρωτὰ καὶ τὸν κόπο σου, καὶ στὸ ὕστερο σὲ βγάνει κι ὄξω...

Κι ὁ γαμπρὸς αὐτὸς τώρα μὲ τὸ μισεμὸ τῆς Φωτεινῆς δὲ θάρχόταν ποτέ! Ἐνόσω θὰ ζούσε, πάλι σὰν πέθαινε: γῆς μαρῖα μὲ ὡς συνείθιζε νὰ λέει.

Ἡ μάνα ἢ δύστηχη ἔχυσε πάλι τὰ πύρινα τῆς δάκρυα, πού λιγότευε μόνο ἢ παρηγοριὰ πὼς ἂν θάρωστούσε ὁ Σωτήρης, ὡς καθὼς τόγραφε, θᾶχε κανένα νὰ τοῦ παρασταθεῖ, κι ἀκόμα μιὰν ἄλλη, πὼς θὰ πήγαινε νὰ τοὺς βλέπει σὰ θὰ τοὺς πολυπεθυμούσε ἢ καρδιά τῆς. Ἐπειτα τώρα θᾶταν πιὸ ἡσυχῆ. Θὰ νὰ λόγιαζε μαζί τὰ δυὸ ἀδέρφια, σὲ χαρὰ καὶ σὲ θλίψη. Δὲ θᾶταν πιά ὁ Σωτήρης ἔρμος παντέρμος.

Ἐτσι ἔφυγε κ' ἡ Φωτεινὴ ἕνα φθινοπωριάτικο ξημέρωμα, μὲ τὰ καλά τῆς φορέματα, κρατῶντας ἕνα σωρὸ πεσκέσα καὶ χαιρετίσματα, δίχως πολλὰ-πολλὰ κλάματα καὶ ξεφωνητά. Ἐ, δὲ σοῦ λέω, πάντα ὁ χωρισμὸς εἶναι πικρός, καὶ πονεῖ κανεὶς ὄντας ἀποχαιρετᾶ...

Σὰν κρύφτηκαν πιά ὀλότελα ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ δὲν ἀκουόταν τὰ ζᾶλα τῶν μουλαριῶν — μαζί εἶχαν φύγει κι ἄλλοι πολλοὶ χωριανοὶ γιὰ διάφορες δουλειᾶς τὸ ἴδιο πρωτῆ, — ἡ μητέρα τῆς, ἢ θειά τὸ Σταυρωτό, ἢ Μαργίτσα, ὁ ἄντρας τῆς καὶ καμπόσοι ἄλλοι, πού εἶχαν κατεβόδοσει τὴ Φωτεινὴ, γύρηξαν στὸ χωριὸ κουβεντιάζοντας, γιὰ τὸν

καιρὸ πού εἶχε πρῶϊμα ἀγριέψει καὶ δὲν τοὺς ἔκανε μέρες νὰ σπύρουνε.

Στὴν πόρτα τοῦ Ἄνεγνώστη, ἢ Μαργίτσα μὲ τὸν ἄντρα τῆς ἐτρόβηξαν γιὰ τὸ σπίτι τους, καὶ ἀπόμειναν μόνο οἱ δυὸ γρηές. Τὸ σπίτι ἦταν ἄνω κάτω καὶ στάθηκαν νὰ τὸ βάλουν σὲ τάξη. Δὲ μιλούσαν, μόνο δούλευαν μὲ σιωπὴ πού ἔκοβε, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, τὸ ἀναφυλλητὸ πότε τῆς μιᾶς, πότε τῆς ἄλλης. Σὲ λίγο τὸ Σταυρωτὸ ἔβαλε νὰ μαγερέψει καὶ ἔπιασε τὴ ρόκα τῆς κοντὰ στὴν πυροστιᾶ, καὶ τὸ Καλλιὸ ἔβγαλε τὰ πρόβατα στὴ βοσκή.

Τὸ Σταυρωτὸ ἐκεῖ πού ἔκλωθε συλλογίζόταν: Ἐχει δίκιο ἢ ἄμοιρη ἢ κουνιάδα μου νὰ παραπονιέται; παιδιὰ ἔκαμε καὶ παιδιὰ δὲν ἔσταξε. Καὶ πιὸ ὕστερα: νᾶρθει ἢ Μαργίτσα νὰ ξυφάνει τὴν ἀνάπλα τῆς Φωτεινῆς, νὰ βγεῖ κι ὁ ἀργαλειὸς ἀπὸ τὴ μέση.

IV

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα, πού ἡ Φωτεινὴ ἄφησε τὸ χωριὸ καὶ ἦρθε στὴ χώρα νὰ παραστέκει τοῦ ἀδερφοῦ τῆς, καὶ νὰ μάθει καὶ καμιά τέχνη, ὅπως ἔγραφε τὸ γράμμα τοῦ Σωτήρη, ἔχουν περάσει τέσσερα χρόνια. Καὶ ξαναβρίσκομε τὴ Φωτεινὴ, μὰ μιὰ Φωτεινὴ ἄλλη. Οὔτε θὰ μπορούσε κανένας πιά, πίσω ἀπὸ τὰ ὁμορφοχενισμένα μαλλιά, καὶ τὴν κομπὴ ροῦς ποδίτσα μὲ τὰ φιογγάκια καὶ τίς ταντελίτσες, καὶ τὴν μπλουζά τὴν κρέμ πού ἄφηνε νὰ φαίνεται ὁ ὠραῖος ψιλομελάχροινος λαιμός, νὰ διακρίνει ἔστω καὶ ἀπόμακρα τὴ Φωτεινὴ τὸ ἀντροκόριτσο, πού γυρνοῦσε τὸ δειλινὸ ἀπὸ τὰ ξύλα, μὲ τὴν ἄσπρη μπολίδα ριγμένη στὸ κεφάλι, καταξεσκιωμένη καὶ κατακόκκινη.

Βέβαια ἢ ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν κάπως μακρυνή· ὅμως ἢ Φωτεινὴ ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ξεπέζεψε στὴν πόρτα τοῦ ἀδερφοῦ τῆς ἕνα ἦταν τῶνερο τῆς: νὰ γίνε τέτοια πού ὀλότελα νὰ ποξεχαστεῖ πὼς ἦταν χωριατοπούλα. Κανένας νὰ μὴν τὸ καταλαβαίνει γνωρίζοντας τὴν. Καὶ βιαζόταν νὰ περνᾷ ὁ καιρὸς, γιατί ὅλα τὰ περίμενε ἀπὸ τὸ πέραςμα του. Ἄχ! πότε θὰ γινόταν ὅμοια μὲ τὰ κορίτσια πού περνούσαν ἀπὸ τὴ γειτονιά τους, ἢ πού συναντούσε στὸ σπίτι τῆς θείας τῆς νὰ μιλοῦν τόσο ὠραῖα καὶ νὰ ντύνονται! Κι ὄχι μόνο στὰ λούσα καὶ στὰ φερσίματα, μὰ καὶ στὶς νοικοκυροσύνες, νὰ τὴ βλέπει ὁ Σωτήρης νὰ χαιρέται.

Κ' ἔτσι γινόταν, ἔβλεπε ὁ ἀδερφὸς τὸ φιλότιμο τοῦ κοριτικοῦ καὶ πλήθαινε τὴν ἀγάπη του, καὶ πάσιζε νὰ τὴν ἀναφεῖσει, νὰ τὴν ἀνεβάσει στὴ θέση πού εἶχε κι αὐτὸς στὴν κοινωνία... Ὅλα στὰ

χέρια τῆς Φωτεινῆς. Νὰ ράψει, νὰ κόψει, νὰ πλέξει, ὅ,τι ἤθελε, ὅ,τι τῆς ἄρεσε.

Ἔσο γὰρ νὰ τὴ βάλει σὲ καμιὰ μοδίστα ὅπως εἶχε γράψει στὸ χωριό. . . ὁ Θεὸς νὰ φυλάξει!

Καὶ προχωροῦσε ἡ Φωτεινὴ· κ' ἐνῶ τὶς πρῶτες μέρες δὲν ἤθελε νὰ πάει στὶς ξαδέρφες τῆς γιατί εἶχε ἀκόμη τὰ χωριάτικα ρούχα καὶ φοβόταν μὴν τὴν περιγελάσουν καὶ δὲν τὴν καταδεχτοῦν, τώρα πού ἦσαν ὅλα τῆς τὰ φορέματα ραμμένα σύμφωνα μὲ τὰ τελευταῖα φιγουρίνια, καὶ παρᾶγγελνε τὰ καπέλα τῆς καὶ τὰ πανοφώρια τῆς στὸ Printemps καὶ στὸ Lounge, δὲ δινόταν χορὸς πού νὰ μὴν εἶναι καὶ δὲν ἐρχόταν θέατρο πού νὰ μὴν πάει ἀπὸ τὶς πρῶτες. . .

Μιὰ γυναῖκα δὲ θέλει πολὺ νὰ διδαχθεῖ αὐτὰ τὰ πράματα, πού ναι δὰ τόσο δικά τῆς καὶ πού τὰ γκολπώνεται εὐτὺς μόλις τὰ πάρει τὸ μάτι τῆς. Κ' ἡ Φωτεινὴ ἦταν φωτειὰ μοναχὴ στὴν ὄρεξη καὶ τὴν ἐξυπνάδα.

Τὸ σπῖτι τους πάντα ἄστραφτε ἀπὸ τὴν καθαριότητα καὶ τὴν τάξη. Τὰ ἔπιπλα πού ἀγόρασε ὁ Σωτήρης (ὅλα ὠραῖα γιὰ νὰ τὰ πάρει μεθαύριο ἡ Φωτεινὴ προῖκα) ἦσαν βαλμένα μὲ πολλὴ χάρη, καὶ ὁ ἀντρὸς ὅλος, ἔμοιαζε μιὰ σέρρα ἀπὸ τὰ φυτὰ τὰ πλατύφυλλα πού τὸν στόλιζαν. . .

Σιγὰ-σιγὰ ἀνεπαίσθητα, δίχως κανέναν νὰ τὸ καταλάβει, πολὺ περισσότερο ἢ ἴδια, ἡ μεταμόρφωση γινόταν, ὅλο γινόταν, ὅσο πού ἔφτασε στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ζεῖ ὅπως ζούσαν καὶ οἱ ξαδέρφες τῆς οἱ ἀρχοντοπούλες.

Μὰ καὶ γιατί ὄχι; Ὁ Σωτήρης βρῆκε τὴν ἑσπέραν του· οἱ δουλειές του πῆγαιναν θαυμάσια, ἄλλα ἔξοδα δὲν ἔκανε. Ἐποχρῆση του μιὰ ἀδερφή πού εἶχε νὰ τὴν ἀναδείξει. Κ' ἡ Φωτεινὴ, ἔτσι ἀρχινοῦσε νὰ σκέπτεται ὅσο προχωροῦσε ὁ καιρὸς. Δὲν αἰσθανόταν πιά γιὰ τὸ Σωτήρη τὴν ἀμετρη εὐγνωμοσύνη πού ἔνοιωθε τὶς πρῶτες μέρες τοῦ ἐρχομοῦ τῆς. Τώρα ὅλα τῆς φαίνονταν φυσικὰ ὅπως γίνονταν.

Σὰν πρωτοῆθε ἡ μητέρα τῆς, ἡ δύστηνη πῆγε νὰ χάσει τὸ νοῦ τῆς. Τὶ σπῖτι ἦταν τοῦτο, τὶ μεγαλεῖα, τὶ συγῆρηση! Καὶ ἡ Φωτεινὴ; Πῶς εἶχε ὁμορφῆνει ἔτσι, καὶ πῶς μιλοῦσε πού δὲν τὴν καταλάβαινε τὶ ἔλεγε!

Καὶ καμάρωνε καὶ φοβόταν ν' ἀγγίξει πουθενὰ καὶ στεκόταν ὄρες καὶ κύταζε τὸ ἀσημένιο καλάθκι τῶν ἐπισκεπτηρίων καὶ τὴν κρεμαστὴ λάμπα μὲ τὰ κρύσταλλα πού κρέμουνταν κάτω ἀπὸ κάθε σπερματοετοδήκη, καὶ τὰ κινέζικα τραπεζάκια τοῦ τσιγάρου. . . . .

. . . Ἐφηνε γόμος γρήγορα, καὶ τοῦ κάκου τὴν παρακαλοῦσαν

νὰ μείνει κάνα δυὸ μῆνες μαζί τους. Ἄδύνατο. Ἀναζητοῦσε τὸ χωριό τῆς, τὸ σπῖτι τῆς μὲ τὰ καπνισμένα δοκάρια, μὲ τὴν καμάρω τὴ μεγάλη στὴ μέση ἀναζητοῦσε τὶς ὄρνιθες τῆς, τὰ προβατάκια τῆς, τὰ γουρουνόπουλά τῆς. Δὲ μπορούσε νὰ μείνει ἀνεργὴ μὲ σταυρομένα τὰ χέρια. Διψοῦσε τὴν ἐξοχὴ, τὴ μυρωδιὰ τῶν δέντρων, τὴν ἐκκλησιά τους μὲ τοὺς γνώριμους τῆς ἁγίους. . . Ἐδῶ, σὰ νὰ μὴν τῆς ἔκανε ὄρεξη οὔτε τὸ σταυρὸ τῆς νὰ κάμει. . . Ἐπειτα ἤθελε νὰ δουλεύει νὰ βασανίζεται, νὰ μάχεται. Στὸ ἀμπέλι, στὸ χωράφι, στὸ ληφόφυτο. Ὅλα τοῦτα παιδεύσε, μὰ πού τὶς ἀγαποῦσε, γιατί εἶχε γεννηθεῖ μ' αὐτές, εἶχε γεράσει μ' αὐτές, εἶχε μ' αὐτές ζήσει. Ἡ πολιτεία τῆς ἦταν ξένη. Τὶ νὰ τοὺς κάνει ἐκεῖνι τοὺς φαρδιοὺς δρόμους; Ἐκεῖνη ποθοῦσε τὸ καλντηροῦμι τοῦ σοκακιοῦ τους πού τὴν εἶχε δεῖ παιδί καὶ τώρα τὴν ἔβλεπε γρηά. . . .

Κ' ἔφηνε ἡ ἀγαθὴ γυναῖκα καὶ διπλοπαράγγελνε στὴ Φωτεινὴ νάχει τὸ νοῦ τῆς νάνα φρόνιμη καὶ νὰ μὴ στενοχωρᾷ τὸ Σωτήρη στὸ τίποτα. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ἡ θεὰ τὸ Σταυρωτό, τὸ ἴδιο καὶ ὁ πατέρας ὁ Ἄνεγνώστης. Μόνο ἡ Μαργίτσα πού δὲν ἐρχόταν. Εἶχε τὰ παιδιὰ τῆς ἐκεῖνη, τὸν ἀντρα τῆς, τί νὰ πάει νὰ γυρεύει στὴ χώρα; Ὅμως στὴ ψυχὴ τῆς κρατοῦσε καὶ κάποιο παράπονο τοῦ Σωτήρη. Γιατί νὰ μὴν τὴν πάρει ἐκεῖνη στὴ χώρα σὰν ἦταν ἀκόμη ἀνύπαντρη; Καὶ μ' ὅλο πού πάντα τὰ προικιά τῆς Φωτεινῆς ὑφαίνε καὶ ξυφαίνε, κρατοῦσε καὶ γιὰ κείνη κάποια ζήλια.

Σ' ὅλα τοῦτα τὸ πιὸ παράξενο ἦταν ἡ ψυχολογία τῆς Φωτεινῆς. Γιατί, ὅπως σιγὰ-σιγὰ προχώρησε στὸ ἑξωτερικὸ τῆς φανέρωμα καὶ ἀπὸ χωριατοπούλα μὲ τσεμπέρι ἔφτασε νὰ γίνε κυρία μὲ μόδες καὶ μὲ τουαλέτες, ἔτσι ἡ ψυχὴ τῆς ἄλλαξε μὲ τὸν καιρὸ καὶ ἀπὸ δειλὴ καὶ ἀκάτεχη εἶχε γίνε πολὺξερη καὶ τολμηρὴ μὲ χίλια ὄνειρα ἀπόκοτα καὶ μεγάλα.

Ἀπὸ τὰ παιδικὰ τῆς χρόνια δὲ θυμόταν τίποτα. Τέλεια εἶχε ξεχάσει τὸ χωριό τῆς, τὴ ζωὴ τῆς, πῶς ἔζησε, πῶς μεγάλωσε· καὶ δὲν ἔβλεπε παρὰ τὰ τωρινά. Τὶ ἦταν τώρα, πὺ θάταν τὸ ξετύλιγμα τῆς. Βρισκόταν σ' ἕναν κόσμον πού ἀνέκαθεν ἦταν δικός τῆς, πού οἱ ἄνθρωποι του τῆς ἦταν γνώριμοι, πού μπορούσε νὰ τοὺς κρίνει, νὰ τοὺς ἐχτιμῆσει ἢ νὰ τοὺς συχαθεῖ. Πού εἶχε γνώμη δική τῆς στὸ κάθε πρᾶμα καὶ μπορούσε νὰ κρίνει τὸ κάθε τί. Ἰδίως ἔφτασε νὰ συλλάβει γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς μιὰ πολὺ μεγάλη ἰδέα.

Ἔτσι ὅταν ὁ Σωτήρης γιὰ πρώτη φορὰ τῆς ἔκαμε λόγο γιὰ κάποιο νέο γνωστὸ του πού εἶχε κατάστημα καὶ πουλοῦσε λαδομπογιές, νέο μὲ γνώση καὶ παραδάκια, ἡ Φωτεινὴ ἀποκρίθηκε πῶς

ακόμα δὲν τὸ σκέφτηκε νὰ παντρευτεῖ, κι ὅτι ἂν τὴ βαρέθηκε κιό-
λας νὰ τῆς τὸ πεῖ καθαρά. Κ' ἔβαλε τὰ κλάματα.

Ὁ δόλιος ὁ Σωτήρης σκοτώθηκε νὰ τὴν ἠσυχάσει.

— Δὲ σούπα δὲ καὶ κανένα κακό! Αὐτὰ μοῦ μίγησε ὁ
νέος. Νὰ μὴ σοῦ κάμω οὔτε λόγο; Πάντα ὁ λόγος λέγεται μὰ
δὲν εἶναι καὶ κομὸς κεφαλῆς... Δὲ θές; Δὲν πειράζει...

Τὸ πρόσωπο τῆς Φωτεινῆς ξαστέρωσε.

— Ζοῦμε τόσο καλὰ ἐμεῖς Σωτήρη... γιατί νὰ χωρίσομε;

— Μὴν τὸ λές, πάντα θὰ χωρίσομε μιὰ μέρα, σὰ βρεθεῖ ὁ
γαμπρός πὺν θὰ σ' ἀρέσει...

— Κι ἂν δὲν βρεθεῖ ποτέ;... Ἐκαμε ἡ Φωτεινὴ γελών-
τας...

— Ἐ, τότε θὰ πογεράσομε ἀνύπαντροι. Σὰν τοὺς Παυλάκη-
δες, δὲ σ' ἀρέσουνε;...

— Πῶς;... Καὶ ἡ Φωτεινὴ ἔτρεξε νὰ πιάσει τὴ δουλειά
της, δίπλα στὴν ἀνθισμένη τριανταφυλλιά. Ἐραβε τὰ προικιά της
ἡ Φωτεινὴ ὀλοένα. Ὁ Σωτήρης γι' αὐτὸ τῆς ἔδινε κάθε ἔλευθερία.

Καὶ τί πιτήδια, τί ὁμορφοραμένα πὺν τὰ εἶχε, καὶ τί γουστό-
ζικα. Ἄ, ἡ κυρία Μαριγῶ ἡ σπιτονοικοκυρὰ τους μπορούσε νὰ
κανῶται πὺν ἔβγαλε μιὰ μαθήτρια ἄξια της.

Ἦταν ράφτρα τῶν ἀσπροούχων ἡ κυρία Μαριγῶ, καὶ ἡ
Φωτεινὴ ὄλο καὶ ὁρμήνιες καὶ συμβουλές τῆς ζητοῦσε, ὅσο πὺν ξε-
σκόλισε.

Τὶ πιετάνια ἦσαν ἐκεῖνα, τὶ κουμπότρουπες τὶ ψηλοδουλιὰ!
Λές καὶ χέρι δὲν τὰ εἶχε ἀγγισμένα... Κ' ἔπειτα οἱ κορδελίτσες
μὲ τὶ προσοχὴ περνούσαν, καὶ δένονταν τὸ φοιγγάκι λίγο στὸ
πλαῖ τῆς πουκαμισας, ἢ στὸ νταντελένιο βολὰν τοῦ πανταλονιοῦ!
Τὸ μεγάλο, πελώριο σεντοῦκι πὺν τῆς εἶχε ἀγοράσει ὁ Σωτήρης
ἦταν πιὰ γεμάτο ἀπὸ τ' ἀσπρόρουχα της. Δίχως νὰ λογαριάσομε
τὰ σεντόνια καὶ τὰ χιράμια πὺν τῆς ὕφαιναν ὀλοένα στὸ χωριό.

Καὶ πάλι ὁ Σωτήρης ποτὲ δὲν περνούσε μῆνας δίχως νὰ τῆς
φέρει τίποτα σερβίτσιο, κανένα ὠραῖο βάζο, μικροπραματάνια πὺν
τόσο ἀρέσουν σὰ κορίτσια. Ὁρισμένα πράματα ἡ μοῖρα τῆς Φω-
τεινῆς ἦταν σπάνια!

Ὅλα τοῦτα ὅμως σὰ νὰ μὴν ἀβλεπαν μὲ καλὸ μάτι οἱ συγ-
γενεῖς. Ἐλεγαν:

— Ὁ Σωτήρης δὲν κάνει καλὰ νὰ δίνει τόσο ἀέρα τῆς Φω-
τεινῆς. Ναὶ μὲν ἡ Φωτεινὴ εἶνε καλὴ κοπέλλα κι ἄξιζε τὴν ἀγά-
πη του, μὰ πάλι καὶ τόσα μεγαλεῖα... Ποῦ θὰ τῆς βρεῖ γαμπρὸ
ἀνάλογο μὲ τὴ σειρά πὺν κρατοῦν;

Γαμπρό; Καὶ ποῦ ἤξεραν ἐκεῖνοι τὶ συνέβαινε στὴν καρδιά
τῆς Φωτεινῆς τώρα καὶ κάπου τρεῖς μῆνες; Μήπως ἤξεραν ἐκεῖνοι
πὺν ἡ Φωτεινὴ τ' ἀπαίξε μὲ τὸ φίλο τοῦ Σωτήρη, τὸ Θρασύβου-
λο τὸ Λιανᾶ, νέο μὲ ὄλα του, σπουδασμένο, ὁμορφο, ἀπὸ οἰκο-
γένεια;...

Κανεῖς δὲν ἤξερε τίποτα, ὅπως κανεῖς δὲν ἤξερε, γιατί ἦταν σή-
μερα χαρούμενη καὶ σιγυροῦσε, καὶ ετοίμαζε καὶ εἶχε τυλίξει τὰ
μαλλιά της στὶς φουρκέτες. Νὰ λοιπόν. Ὁ κ. Θρασύβουλος τὸ εἶπε
τοῦ Σωτήρη τὸ μεσημέρι πὺν τὸ βράδυ θάρχοταν νὰ τοὺς κάμει
βεγγέρα. Κ' ἦταν δικηγόρος ὁ Θρασύβουλος καὶ πλουσιόπαιδο καὶ
θάπερνε τὸ δίπλωμα του ἔπειτα ἀπὸ λίγο καιρὸ. Πῶς γνωριστή-
καν; Στὸ κατάστημα τοῦ Σωτήρη. Ἐκεῖ πρωτοῦδωθήκαν, ἔπειτα καὶ
στὸ σπίτι, ὅσες φορὲς περνούσε νὰ πάρει τὸ Σωτήρη τίς γιορτὲς νὰ
πᾶν περίπατο. Τίποτα ἄλλο. Ὅμως ἡ Φωτεινὴ ὅταν τὴν κύταζε
ἔβλεπε μέσα σὰ μάτια του κᾶτι πὺν δὲν τὸ συναντοῦσε σὲ κανενὸς
τὰ μάτια.....

Ὅλο της τὸ ἀπόγεμα πῆγε στὴν ταχτοποιήση.

Ἀκόμα καὶ τὸν μπουφέ ἄδειασε καὶ τὸν ξεσκόνισε καὶ ἔβγαλε
τὰ φλυτζιανάκια καὶ τὰ ποτήρια καὶ τὰ σερβίτσια ὄλα... Τὶ σοῦ
εἶναι ἡ ἀγάπη μάτια μου! Φυσᾶ σὰν ἀνοιξιάντικο ἀεράκι κι ὄλη ἡ
ψυχὴ καὶ τὸ κορμὶ ὄλο ἀναγαλιάζει καὶ ξαναγενιέται. Τέτοια καὶ ἡ
Φωτεινὴ. Μόλις τῆς τὸ εἶπε ὁ Σωτήρης χίλιοι Ἀπρίληδες ἀνθίσαν
στὴν καρδιά της — ἀναψε τὸ πρόσωπο της σὰν τὸ τριαντάφυλλο, καὶ
ἀπὸ τότε τὸ γέλοιο καὶ τὸ τραγοῦδι δὲν ἔφυγαν μιὰ στιγμὴ ἀπὸ τὰ
χεῖλη της.

Σὰν τέλειωσε τὸ σιγύρισμα καὶ στάθηκε ἀπὸ τὴν πόρτα νὰ τὸ
καμαρώσει τὸ σαλονάκι τους, ἀρχινούσε πιὰ νὰ σκοτεινιάζει ἔβαλε
τραπέζι, εἶπε τῆς δουλίτσας νὰνάψει δυὸ καρβουνάκια νὰ κρατῆ τὸ
φαγὶ ζεστό καὶ ἀνέβηκε νὰ ντυθεῖ κ' ἐκεῖνη. Χτενίστηκε à la cléο
πὺν τῆς πῆγαιναν πολὺ ὁμορφα, φόρεσε μιὰ κόκκινη μπλούζα πὺν
εἶχε ράφει κιόλας αὐτὲς τίς μέρες, ἔβαλε ὄση μπόρεσε πιὸ πολὺ μω-
ρωδιὰ καὶ κατέβηκε σύγκαιρα ἦρθε κι ὁ Σωτήρης...

Ἀπὸ τὴν πόρτα εἶδε τὴ Φωτεινὴ ἔτσι ντυμένη, καὶ θέλησε νὰ
τὴν πειράξει.

— Ἐ, ἔ, βλέπω τουαλέτα κάμαμε.

— Τουαλέτα! Νὰ σ' ἄκουε κανεῖς. Τὶ τουαλέτα, δὲ βλέπεις...
χτένισα τὰ μαλλιά μου καὶ ἔβαλα μιὰ μπλούζα καθαρὴ... (Καὶ ἡ
Φωτεινὴ κατακκοκίνισε γιατί φαντάστηκε πὺν ὁ Σωτήρης εἶχε κα-
ταλάβει τίποτα). Τί; ἔκαμα κακά;

— Μάλιστα, ἔκαμες πολὺ ὠραῖα. Πρῶτὴ φορὰ πούρχεται ὁ

άνθρωπος σπίτι μας, ὀφείλομε νὰ τὸν τιμήσομε. Καὶ κάθησαν στὸ τραπέζι.

Ὁ κ. Θρασύβουλος Ἀπέρης, τελειόφοιτος τῆς νομικῆς, ἦταν ἀπὸ τοὺς λίγους ἐκείνους νέους ποὺ συναντᾷ κανεὶς στὰ χρόνια μας μὲ μυαλὰ σοβαρὰ καὶ μετρημένα. Ἀναθραμένους μέσα σὲ μιὰ ὑποχοντριακὴ φαμελιά, ποὺ οἱ γυναῖκες δὲν ξεπόρτιζαν ἀπὸ τὸ σπίτι ποτέ, παρὰ κυτούσαν τοὺς διαβάτες ἀπὸ τὶς μισανοιγμένες γρίλιες τῶν κλειστῶν παραθυριῶν, ποὺ οἱ περισσότερες πεθαίνουν γεροντοκόρες καὶ ποὺ οἱ ἄντρες ἢ δὲν παντρεύονται καὶ αὐτοὶ καθόλου, ἢ τὸ ἀποφάσιζαν στὰ σαράντα, εἶχε πάρει καὶ αὐτὸς μ' ὄλο ποὺ τέσσερα χρόνια πῆγαινε στὴν Ἀθήνα, τὸ ὕφος ἐκείνο τὸ συμαζεμένο καὶ τὸ δειλό, ποῦχουν ὅλοι ὅσοι δὲ βγήκαν στὸν κόσμον καὶ δὲ μπερμπάντεψαν σὲ γλέντια καὶ σὲ γυναικοδουλιές. Ποῦναι δὰ καὶ τὰ πιὸ τρανὰ καὶ ὁμορφα σημάδια τῆς νιότης.

Φίλος ἦταν τοῦ Σωτήρη ἀπὸ μιὰν ἀρχή, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πῆγαιναν συμμαθητὲς στὸ γυμνάσιο. Πῆγαινε στὸ μαγαζί του, κουβέντιαζαν, βγαίνουν μαζί περίπατο, μ' ἓνα λόγο ὁ Σωτήρης ἦταν ὁ μόνος ἄνθρωπος ποὺ βρῆκε νὰ τ' ἀρέσει. Τοῦλεγε τὰ σχέδια του, πὼς εἶχε τῶναιρο νὰ πολιτευεῖ, πὼς ὁ γάμος δὲν τὸν τραβοῦσε καὶ πὼς οἱ γυναῖκες, ποιὲς λίγο ποιὲς πολὺ, ἦσαν ὅλες ξεβγαλμένες. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἦταν ἄλλως τε καὶ ἡ γενικὴ ἰδέα τοῦ σπιτιοῦ του ποὺ τοῦ τὴν ὑπόβαλαν ἀπὸ παιδί, οἱ κουβέντες τῶν γυναικῶν ποὺ τοὺς ἔκαναν βίζιτα. Γυναῖκες σοβαρὲς καὶ ἀγέλαστες ποὺ συχαζῶσαν στὶς ἐκκλησίες καὶ καταγελοῦσαν τοῦ κόσμου τὶς παντρεμένες καὶ τὰ κορίτσια. Ὁμορφος δὲν ἦταν, οὔτε ἄσκημος, ἦταν μιὰ ἀδιάφορη φυσιογνωμία.

Ἡ Φωτεινὴ τᾶρεσε. Δηλαδή τᾶρεσε γιατί φανταζόταν πὼς αὐτὴ τοῦλάχιστο δὲν ἦταν ξεβγαλμένη.

Εἶχε τοῦ βουνοῦ τὴν ἀγνότητα, καὶ ἦταν ἀκάτεχη στὰ τσακίσματα καὶ τὶς κατεργαριῆς τῶν ἄλλονων. Τὴν ἔβλεπε σπανίως, πότε στοῦ Σωτήρη, κάποτε στὸ δρόμο καὶ καμιά φορὰ στὸ σπίτι μιὰ στιγμὴ σὰν περνούσε νὰ πάρει τὸ Σωτήρη. Τέλος πάντων τοῦ ἄρεσε, σὰν ποὺ ἀρέσει στὸ πρωτόβγαλτο ἀγόρι ἡ πρώτη γυναίκα ποὺ θὰ τοῦ χαμογελάσει.

Καὶ ἡ Φωτεινὴ τοῦ χαμογελοῦσε κάθε φορὰ ποὺ συναντῶνταν. Τίποτε ἄλλο.

— Καὶ πὼς ἦταν αὐτὸ τὸ καλὸ νὰ μᾶς θυμηθεῖτε εἶπε ἡ Φωτεινὴ σὰν ἐκάθισαν πιά καὶ κάπως τῆς εἶχε περάσει ἡ συγκίνηση...

— Γιατί — ἐγὼ πάντα δὲν ξεχνῶ τοὺς φίλους μου, μὰ ξέρετε

μελετῶ γιὰ ἐξετάσεις καὶ δὲ μοῦ μένει καιρὸς οὔτε περίπατο νὰ κάμω...

— Θὰ πάρετε τὸ δίπλωμα σας; Τώρα κοντά;

— Ἐπειτα ἀπὸ δυὸ-τρεῖς μῆνες... ἴσως καὶ περισσότερους, νὰ δοῦμε πὼς θὰ πάει ἡ μελέτη.

— Θὰ χορειαστεῖ βέβαια νὰ πᾶς στὴν Ἀθήνα νὰ μένεις. Ἐκαμε ὁ Σωτήρης. Ἡ καρδιὰ τῆς Φωτεινῆς ἔλυσε.

Νὰ φύγει!

— Ἄ, μᾶ, θὰ πάω γιὰ καμιά δεκαριὰ μέρες μόνο...

Καὶ κύταξε τὴ Φωτεινὴ σὰ νὰ τὴν καθισήγαξε.

.....

v

Ἀπὸ τὴ βραδεῖα κείνη, ὅλα ἔλαξαν στὴ ζωὴ τῆς Φωτεινῆς. Ὁ Θρασύβουλος ἐρχόταν τώρα ταχτικά, σχεδὸν κάθε βράδυ ἐρχόταν.

Κ' ἡ Φωτεινὴ ποὺ ἔβλεπε πιά φανερὰ πὼς γι' αὐτὴν πῆγαινε, διπλασίαζε τὶς προσπάθειες της, νὰ φαίνεται μὲ περισσότερες χάρες καὶ πιὸ πολλὰ χαρίσματα. Εἶχε νοιώσει πὼς αὐτὰ ἀρέσαν στὸ Θρασύβουλο. Εἶχε μάθει τὶς ἰδέες του γιὰ τὶς γυναῖκες, καὶ τὶς συνήθειες τῆς φαμελιάς του καὶ ὑποσυνείδητα πάσκιζε νὰ τὶς μιμεῖται γιὰ νὰ τὴ θελήσουν νύφη, καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσουν. Καί, ἂν καὶ ποτέ ὁ Θρασύβουλος δὲν τῆς εἶπε οὔτε μιὰ λέξη ποὺ νὰ τῆς δείχνει τὴν ἀγάπη του, ἐκείνη ἦταν ἡσυχὴ γιατί ἤξερε τὸν χαραχτήρα του, καὶ ἀκόμα χαιρόταν γιατί αὐτὸ τὴ βεβαίωνε γιὰ τὴν τιμιότητα του καὶ τὴν εὐλικρίνεια.

Κ' ἦταν κ' ἐκείνη πιὸ σεμνὴ παρ' ἄλλοτε κ' ἐνῶ ἴσαμε τώρα εἶχε τὰ παραθύρια της ἀνοιχτὰ κ' ἔβλεπε τὸν κόσμον, τώρα τὰ κλειοῦσε κ' ἐκεῖνα. Κι αὐτὰ ὄχι ὡς καθὼς πᾶμε νὰ πιστέψομε, ἀπὸ ὑστεροβουλία νὰ κάμει τάχα τὴ φρόνιμη γιὰ νὰ τὸν τραβήξει· ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πεποίθηση πὼς αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ σωστὸ καὶ τὸ προεπουμένο.

Ποτὲ κανένας δὲν πόθησε μὲ περισσότερη ἔνταση ἓνα ἰδανικὸ του, ὅσο πόθησε ἡ Φωτεινὴ νὰ ὑψωθεῖ στὴν κοινωνία ποὺ ζούσε, καὶ ἀπὸ ἄσημη χωριατοπούλα νὰ γίνεῖ σὰν ὅλες τὶς μεγαλοσιάνες τῆς χώρας. Ἀλλὰ καὶ κανένας ποτὲ δὲ στάθηκε τόσο τυχερὸς στ' ὄνειρό του.

Ὅλα τὰπόχτησε καὶ τώρα νὰ, ἡ μοῖρα τῆς ἔδινε καὶ τὸν ὄνειρομένο ἄντρα. Ἐνα δικηγόρο μὲ πλοῦτη καὶ ἀπὸ οἰκογένεια. Αὐτὸ φαινόταν σὰν παραμῦθι.

Ὡστόσο ὁ Θρασύβουλος πῆγαινε ταχτικά, ἡ Φωτεινὴ τὸ εἶχε

πιά βέβαιο πώς την αγαπούσε, κι ὁ κόσμος ὀργήθηκε νὰ τὸ μιλεῖ. Φυσικὰ πῆγε καὶ στ' αὐτιά τοῦ Σωτήρη, κι ὁ Σωτήρης ξαφνίστηκε.

Σίγουρὸ πὼς ἓνα τέτοιο πράμα δὲ συνέβαινε.

Ἐθρασύβουλος πῆγαινε πάντα του· ἡ Φωτεινὴ μάτια δὲ σήκωνε ἀπὸ τὴ βελόνα...

Ἄλλὰ πάλι μήπως ὁ κόσμος σὲ ρωτᾷ τί κάνεις;

Βλέπει μόνο καὶ γράφει. Κι ὁ Ἐθρασύβουλος ἔμπαινε ταχτικά σπῖτι τους, ἔστω καὶ μαζί του. Βρισκόταν σὲ δύσκολη θέση. Τί νὰ κάμει. Ἄν ἀλήθεια κιάλας συνέβαινε τίποτα, δὲν εἶχε παρὰ ὀρθὰ κοφτὰ νὰ μιλήσει τοῦ Ἐθρασύβουλου:

— Φύε μου, αὐτὸ ἀκούστηκε. Naί; ἢ ὄχι; Ἄν εἶναι ἀλήθεια κ' ἔχεις καλοὺς σκοποὺς, μὲ τὴν καρδιά μου ἂν ὄχι, νὰ πάψεις νάρχεσαι νὰ βγαίνει τῶνομα τῆς ἀδερφῆς μου. Λίγα λόγια καὶ τιμημένα.

Τώρα ὅμως τί νὰ τοῦ πεῖ; Ἔτσι στὰ καλά καθούμενα μποροῦσε νὰ τοῦ φέρει τέτοιες κουβέντες;

Ἐκαμε ὅμως κι αὐτὴ τὴ σκέψη καὶ ἠσύχασε.

— Ὁ Ἐθρασύβουλος, θὰ μάθει κι αὐτὸς ὅσα λέγονται κι ὡς τίμιος πὸν εἶναι θὰ κοπεῖ μοναχὸς του.

Γιατί πὼς νὰ σοῦ πῶ: δὲν πῆγαινε ἔτσι ξαφνικὰ νὰ τὸν πιάσει καὶ νὰ τοῦ πεῖ:

— Κύριε θὰ παντρευτεῖς τὴν ἀδερφή μου, ἢ ὄχι;

Ὁ ἄνθρωπος μποροῦσε νὰ ὑποψιαστεῖ πὼς ἦταν τέχνασμα γιὰ νὰ τὸν βιάσουν νὰ δώσει μιὰ ὑπόσχεση. Πὼς τὸν ἔφερε γι αὐτὸ, καὶ χίλιες δυὸ ἄλλες μασκαροδουλιές, πὸν αὐτὸς ὁ Σωτήρης δὲν ἦταν τέτοιος πὸν νάνεχεται. Σώπασε λοιπὸν καὶ περίμενε.

Κι ὁ Ἐθρασύβουλος ξακολούθησε νάρχεται κι ὁ κόσμος πιά δὲν εἶχε σωπασμὸ. Θὰ τὴν πάρει; δὲ θὰ τὴν πάρει; κ' ἐκείνη ἡ Φωτεινὴ τὸ σιγανὸ ποτάμι...

Πὲς ἀπὸ δῶ, πὲς ἀπὸ κεῖ, ἡ κουβέντα ἔφτασε κι ὡς τὴν οἰκογένεια τοῦ Ἐθρασύβουλου. Ἐφτασε μάλιστα παραγοιμισμένη μ' ὅλα τὰ μιχλημπήδια καὶ τὰ ξόμπλια.

— Καλὲ τί ἀκούω κυρία Εὐανθία, ἔτσι ἔλεγαν τὴ μητέρα τοῦ Ἐθρασύβουλου, παντρεύεται λέει ὁ γυιὸς σου ὁ Ἐθρασύβουλος;

Ἡ ἐρώτηση αὐτὴ γίνηκε ἓνα ἀπομεσήμερο στὴν αὐλὴ τῆς κυρίας Εὐανθίας ἀπὸ τὴ φιλενάδα τῆς τὴν κυρία Ἀριστέα, τὴ στιγμὴ πὸν ἡ κόρη τῆς ἡ Καλλιρρόη, γεροντοκόρη πούσταζε φαρμάκι ἀπὸ τὸ στόμα τῆς, λαντουρούσε μὲ τὸ ποτιστήρι τὰ χοχλαδάκια τῆς αὐλῆς νὰ δροσερέψουν.

— Τέτοια εἶδηση δὲν ἔχω.—Καὶ μὲ ποιά μὲ τὸ καλό.

Ἐκαμε ἡ μητέρα εἰρωνικά.

— Ἐλάτε δά, κάνετε καὶ τὴν ἀνήξεση. Ὁ κόσμος τῶχει τούμπανο κ' ἐμεῖς κρυφὸ καμάρι.

— Δὲν ἔχω εἶδηση, (ξανάπε ψυχρὰ ἡ κ. Εὐανθία) θάμουν ὅμως περιέργη νὰ δῶ ποιάνα ἡ νύφη.

— Ὅποια θὰ μπεῖ στὸ σπῖτι μας πρέπει νὰ τᾶχει τετρακόσια.

Νάχει χάρες καὶ φρονημάδες καὶ ἡ φαμελιά τῆς νάναι καλύτερη μας, ὄχι μικρότερη. Καὶ τέτοια νύφη ὅσο κι ἂν πασκίζω δὲν τὴ βρισκω ἀνάμεσα στὶς σουσουράδες πὸν ἔχομε. Εἶπε ἡ Καλλιρρόη.

— Ἐ, αὐτὸ μὴν τὸ πεῖς παιδί μου, ὅλα εἶναι τυχερά.

— Ἄς εἶναι δά, (εἶπε ἡ μητέρα) κουβέντες τοῦ ἀνέμου... Καὶ ποιάνα ἡ νύφη; Νὰ τὴ μάθομε κ' ἐμεῖς...

— Ἡ Φωτεινὴ τοῦ Σωτήρη τοῦ Λιανᾶ ἡ ἀδερφή... τοῦ ξυλέμπορου.

Ἐνα γέλιο ὅλο φαρμάκι καὶ περιγέλιο ὑψώθηκε.

— Χά! χά! χά! Αὐτή! τὴ Φωτεινὴ πὸν ὡς ἔχτες ἀκόμα ἔβροσκε ἀρνιά στὸ χωριὸ τῆς. Μὴ χειρότερα Παναγία μου!

— Δὲν εἶναι καλὴ λέτε;

— Καλὸ κι ἄξιο τὸ κορίτσι μὰ ὄχι γιὰ μᾶς.

Εἶπε σοβαρὰ ἡ μητέρα.

— Συμπαθεῖστε με ἂ σᾶς πείραξα. Ὁ κόσμος τὸ βοᾷ. Ξετελεμένα πράματα, ἀκοῦς. Μιά, λέει, νὰ πάρει ὁ Ἐθρασύβουλος τὸ δίπλωμα του θὰ τὴ ραβωνιαστεῖ. Τόπε κιάλας καὶ τοῦ Σωτήρη. Κ' ἡ νύφη βιάζεται τὰ προικιά τῆς.

— Χά! χά! χά! Τὴ Φωτεινὴ! Ἄλλο πάλι τοῦτο.

— Καλὰ θὰ κάμει ὁ κόσμος κυρία Ἀριστέα μου νὰ μᾶς βγάλει ἀπὸ τὸ στόμα του. Ἐμεῖς γιὰ παντρεῖς δὲν εἴμαστε. (Ἐλεγε τώρα ἐπίσημα ἡ μητέρα.) Τὸ βράδυ πὸν θάρθει θὰ τοῦ κουβεντιάσω. Ἐχει καὶ μεγαλύτερους καὶ πρέπει νὰ τοὺς λογαριάσει. Ἄν τ' ἀκούσει τοῦτα πὸν βγήκαν ὁ μέγανος θὰ χαλάσει τὸ σπῖτι. Μόνο νὰ τοῦ τὰ σφυριξοῦ κανένας.

— Μά, κυρία Εὐανθία μου, ὁ Ἐθρασύβουλος σου, δὲ λείπει οὔτε λεπτὸ ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ Λιανᾶ. Μπὰς καὶ θαρρεῖς ὁ κόσμος βγάζει ποτὲ τίποτα δίχως νὰ τοῦ δόσομε ἀφορμὴ; Γιατί τάχα δὲ λένε καὶ γιὰ τὰ κορίτσια σου, καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους σου γυιούς; Τὸ Ἐθρασύβουλο βλέπει γι αὐτὸν μιλεῖ.

— Μ' ἀλήθεια κιάλας; Μπαίνει στὸ σπῖτι τῆς... αὐτηνῆς;

— Καὶ λείπει;

— Καὶ τί φταίει αὐτὸς; (σκληρῶς πάλι ἡ Καλλιρρόη) Ἄντρας εἶναι. Βλάκας θάταν ἂν ἀρνιόταν... Νὰ δὰ ἡ ὦρα.

— Καὶ νὰ δεῖτε, κυρία Καλλιρρόη, πὺν ὁ κόσμος τὸ παινᾶ τὸ κορίτσι, εἶναι λέει, καλὸ, φρόνιμο.

— Τοῦ γλυκοῦ νεροῦ...

— Ὅ,τι κι ἂν εἶναι γιὰ μᾶς δὲν εἶναι.

— Ἄχ, κυρία Εὐανθία μου, ὁ Θεὸς νὰ δώσει νὰ μὴ θέλει ὁ νέος νὰ τὸ κάμει. Ἄλλιότιχα...

— Ναί, μὰ τὸ γρηγορότερο θὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦτο. Οὔτε γυιὸς μου πιά, οὔτε τίποτα. (Ἀγρίεψε τώρα ἡ μητέρα.) Ὁ γυιὸς ὀδικὸς μου θὰ πάρει τὴ γυναῖκα πὺν θὰ τοῦ διαλέξω ἐγὼ. Σὰν πὺν τὸκαμε καὶ ὁ Δημητράκης μου. Καὶ θὰ τοῦ τὴ διαλέξω σὰν θᾶρθεῖ ἡ ὥρα του, καὶ πῆξει τὸ μυαλό του. Ἄκους ἐκεῖ παντρεῖς! Καὶ μὲ γυναῖκα πὺν δὲν ξέρομε πούθε κρατᾶ ἡ σκούφια της. Ξέρομε ἡμεῖς τί μπομπές ἔκαμε στὸ χωριό της καὶ τὴν ἔστειλαν ἐδῶ νὰ ποσκεπαστεῖ τὸ πρᾶμα; Ὅπου τὸ ἀκοῦς κυρία Ἀριστέα νὰ μπαίνεις σπαθὶ καὶ μαχαίρι. Ὡς τὰ λέω νὰ τὰ λές.

— Ἔ, ἡ δύστηνη, καὶ νὰ βάνει ὁ νοῦς της. Νὰ τὸ μάθει μόνο ὁ Δημητράκης μας. Τίποτα δὲν τῶχει νὰ πάει νὰ τῆς ψάλλει τάχει καὶ τὰ δὲν ἔχει. Ἄκους καλέ, νὰ ξελογιάζουν τῶν ἀνθρώπων τὰ παιδιὰ, νὰ τὰ ζουρλαίνουν, νὰ μὴν ἔχουν τὸ νοῦ τους στὴ δουλειά τους!

Τὸ βράδυ μόλις μπῆκε ὁ Θρασύβουλος τὶς βροῆκε μὲ κατεβαμένα μοῦτρα, ἡ ἀδερφή του ἡ Φρόσω, ποῦλιπε τ' ἀπομεσήμερα, μόλις ἔφτασε καὶ τᾶμαθε τὰ νέα, ἀγρίεψε καὶ κείνη κι ἄναψε:

— Ἄκους ἐκεῖ, τὴν ξεμυαλισμένη, τὸ παλιοκόριτσο, νὰ θέλει νὰ μπεῖ στὸ σπίτι τους! Χαρὰ στὰ μοῦτρα! Μὰ κι ὁ ἀδερφός της ὁ πρόστυχος νὰ τόνε μεθάγει τὸ φίλο καὶ νὰ φεύγει νὰ τοὺς ἀφήνει μοναχούς! Τὶ ἀτιμίες, ἀλήθεια, ἔχει ὁ κόσμος καὶ οἱ καλοὶ καὶ τιμημένοι ἀνθρώποι δὲν παίρουνε χιμπάρι.

Ὁ Θρασύβουλος διαμαρτυρήθηκε εἶπε πὺς εἶδηση δὲν ἔχει, πὺς αὐτὰ τὰ βγάξει ἡ γειτονιά, γιὰτὶ τόνε βλέπει κάποτε καὶ πηγαίνει νὰ πάρει τὸ Σωτήρη κι ὅτι τῆς Φωτεινῆς οὔτε τὸ καλημέρα της δὲν ἔχει.

Κ' ἐξακολούθησε νὰ πηγαίνει.

Τὰ πράματα δὲν εἶχαν πιά σωτηρία κι ὁ Σωτήρης ἄλλη λύση δὲν ἔβλεπε κι ἀποφάσισε νὰ τὸ ξεκόψει τοῦ Θρασύβουλου.

Ἡ Φωτεινὴ μόνο, ἀπ' ὅλες τούτες τὶς φασαρίες δὲν εἶχεν εἶδηση ἢ καημένη. Ζούσε περιορισμένη σπίτι της, κ' ἔραβε τὰ προικιά της, μὲ ὄνειρα γλυκά. Τώρα μάλιστα πὺν εἶχε πιά μάθει πὺς ὁ Θρασύβουλος τὴν ἀγαποῦσε! Γιὰτὶ ἔτσι εἶτανε ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἡρθε

ξαφνικὰ νὰ τὴ γεμίσει ἀπὸ τὴν πιὸ ἀνείπωτη εὐτυχία ἴσα μὲ τὴν ὥρα κείνη πίστευε στὴν ἀγάπη τοῦ Θρασύβουλου, μόνο ἀπὸ τὶς συχνές του ἐπισκέψεις κι ἀπὸ κάτι βλέμματα του πὺν πρόφτανε κάποτε καρφωμένα ἀπάνω της καὶ τῆς μιλούσανε τὰ πιὸ εὐτυχισμένα μυστικά. Τὸ πίστευε κι ἀπὸ τὴ φροντίδα πὺν εἶχε νὰ τῆς λέει πάντα τὶ τῆς πηγαίνει, τὶ τεριάζει στὸ ἀνάστημα της καὶ στὸ χρῶμα της, ποιά χτενισιά, τὶ γαρνιτούρα, τὶ σχῆμα καπέλου...

Εἶχαν βγεῖ περίπατο σ' ἓνα περβόλι γύρω στὰ τραπεζᾶκια κόσμος πολὺς, κυρίες καὶ κύριοι κι ἀπ' ὅλες τὶς μεριές τοῦ περβολιοῦ ἀκουγόνταν τὰ πουλάκια πὺν κελαδούσαν ἀνάμεσα ἀπὸ τ' ἀνθισμένα δέντρα: κάτω ἀπὸ τὰ καταπράσινα κίσκια ἔπαιζαν βιολιά κ' ἔτραγουδούσαν ὠραίες νέες μὲ κοντὰ χρυσοκέντητα φουστάνια. Ἦταν θεοῦ χαρά. Ἡ Φωτεινὴ ἦταν πασίχαρη: καθόταν μὲ τὶς ξαδέρφες της σ' ἓνα παράμερο μέρος κ' ἔβλεπαν τὸν κόσμο καὶ ἡ καρδιά της χτυποῦσε κάθε φορὰ πὺν διάκρινε κανένα κύριο νὰ μοιάζει τοῦ Θρασύβουλου: κι ὄλο ἓνας φόβος τὴν κρατούσε μὴ καὶ δὲ θαρχότανε.

Χτὲς βράδυ ἔτσι τὰ εἶχαν συμφωνήσει: ν' ἀνταμωθοῦνε στὸν κῆπο καὶ νὰ φάνε μαζί ἐκεῖ. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἡ Φωτεινὴ ἦταν χαρούμενη: συλλογιόταν τὶ νὰ φορέσει πὺν νᾶρέσει τοῦ Θρασύβουλου καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσει περισσότερο...

Ἄξαφνα τὸν διάκρινε μέσα ἀπὸ τὰ δέντρα νὰ προχωρεῖ μὲ τὸ Σωτήρη πρὸς τὸ μέρος τους. Φαινόνταν ὅμως σὰ στενοχωρημένοι κ' οἱ δυὸ κ' ἡ Φωτεινὴ γλώμισσε ἀπὸ ἓναν ἀνεξήγητο φόβο. Σὰν ἐπλησίασε εἶδε πὺς δὲν ἀπατήθηκε. Ὁ Σωτήρης φαινόταν κι αὐτὸς στενοχωρημένος καὶ δὲ μιλούσε. Ὁ Θρασύβουλος μόλις κάπου κάπου ἔλεγε τίποτα, ἔτσι, χωρὶς ὄρεξη, καὶ σῶπαινε. Καὶ μόνον οἱ ξαδέρφες της γελοῦσαν καὶ μιλούσαν ἀκατάπαντα. Σὲ λίγο σηκώθηκαν νὰ περπατήσουν: πέρασαν ἀπὸ δέντρα πυκνὰ κρύφτηκαν μέσα σὲ τριανταφυλλιές φορτωμένες ρόδα: πέρασαν ἀπὸ βεράντες πὺν τὶς εἶχαν πιασμένοι νέοι μὲ κιθάρες καὶ μαντολίνα καὶ τραγουδοῦσαν: κ' ἔφτασαν σ' ἓνα ὕψωμα ἀπ' ὅπου φαινόταν ἡ θάλασσα νὰ βογγάει ἀπὸ κάτω ὅπως πάντα. Ὁ Σωτήρης παραπόμεινε νὰ ζητήσει, θαρρῶ, σπύρτα ἀπὸ ἓνα γκαρσόν, καὶ οἱ ξαδέρφες στάθηκαν καὶ τὸν περιμέναν, ἴσως ἐπίτηδες γιὰ ν' ἀφήσουν μόνους τὸ Θρασύβουλο μὲ τὴ Φωτεινὴ.

Καὶ τῆς Φωτεινῆς ἡ καρδιά χτυποῦσε δυνατὰ. Ψυχανεμίστηκε πὺς κάτι θὰ γινόταν τώρα ἴσως νὰ τῆς ἔλεγεν ἐπὶ τέλους τὴ λέξη πὺν τόσο λαχταροῦσε ν' ἀκούσει ἡ ψυχὴ της ἀπὸ τὸ στόμα του. Καὶ προχωρούσαν οἱ δυὸ τους: φτάσανε στὴν κορφὴ τοῦ ὕψώματος καὶ

ἡ Φωτεινὴ ἔγυρε πολὺ κυτίζοντας τὴ θάλασσα. Τί συνέβηκε τότε. Ἐνα μεγάλο, τρισευτυχισμένο πρᾶμα ποὺ μάζεψε ὅλο τὸ αἷμα τῆς στὴν καρδιά τῆς καὶ νόμισε θὰ λυθοθυμούσε· ὅπως ἔσκωφε ὁ Θρασύβουλος πλησίασε κι ἀγκαλιάζοντας τὴ μέση τῆς τῆς εἶπε σιγά-σιγά: Ἐλα νὰ πέσομε στὴ θάλασσα Φωτεινὴ... Ἀκούστηκαν τὰ βήματα τῶν ἄλλων καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Σωτήρη ποὺ ἔλεγε νὰ γυρίσουνε πιά στὸ σπίτι... Καὶ τ' ὄνειρο τελείωσε.

Ὅμως ἡ Φωτεινὴ ἀπὸ τότε, δυὸ μέρες τώρα, εἶνε εὐτυχισμένη καὶ δὲν τὴ μέλει πιά γιὰ τίποτα στὸν κόσμος· οὔτε ρώτησε νὰ μάθει γιὰτί ἄρα γε ὁ Θρασύβουλος τῆς εἶπε νὰ πέσουν στὴ θάλασσα ἀντὶ νὰ τῆς πεῖ νὰ ζήσουνε μαζὶ εὐτυχισμένοι καὶ χαρούμενοι. Αὐτὰ ἡ Φωτεινὴ δὲν τὰ ἐξέταξε· οὔτε μποροῦσε κείνη ν' ἀναλύει καὶ νὰ σκέπτεται ἕνα πρᾶμα ἥξερε: πὼς ὁ Θρασύβουλος τὴν πῆρε ἀπὸ τὴ μέση. Κι ἀνατρίχιαζε ὅλη ἀπὸ μιὰ παράξενη συγκίνηση, ποὺ ποτὲ στὴ ζωὴ τῆς δὲν τὴν εἶχε νοιώσει. Καὶ συλλογιζόταν τὸ βράδυ ποὺ θάρχόταν ὁ Θρασύβουλος καὶ κοκκίνιζε ἀπὸ τὴν ντροπὴ τῆς νὰ τὸν ἀντικρύσει στὰ μάτια.—Θέ μου, τί εὐτυχία ἦταν ἐκείνη ποὺ τὴν πλημμυρούσε! Τῆς ἐρχόταν ἔτσι νὰ μηνύσει στίς ξαδέρφες τῆς νᾶρθουν καὶ νὰ τὶς διηγηθῆι τὸ μεγάλο τῆς τὸ νέο. Τὸν ἀγαπούσε τὸ Θρασύβουλο καὶ ὁ Θρασύβουλος τὴν ἀγαπούσε. Ἄχ! σὰν ἡ εὐτυχία μας εἶναι μεγάλη πὼς δὲν κρατιούμαστε καὶ θέμε νὰ τὴν ἐμπιστευτοῦμε, νὰ τὴν ποῦμε γιὰ νὰ τὴν καμαρώσομε λὲς πιδ ζωντανή, πιδ ἀληθινή. Ἐτσι, μόνη τῆς, νὰ τὴ στοχάζεται ἡ Φωτεινὴ, τῆς φαινόταν σὰν ψεύτικη: Σὰ νὰ ἦταν πλάσμα τῆς φαντασίας τῆς, σὰν ὄνειρο. Ὅμως νὰ τὴν πεῖ, νὰ τὴν ἀνιστορήσει τέτοια ποὺ τὴν πρωτοεῖδε μέσα στὰ μάτια τοῦ Θρασύβουλου, κ' ἔπειτα πὼς ἄρχισε νὰ τὴν πιστεύει σὰν τὸν ἔβλεπε νᾶρχεται ταχτικά, καὶ τέλος νὰ φτάσει στὴν προχτεσινὴ τὴν ἡμέρα...

Μὰ ἀλλοίμονο! ὅλες αὐτὲς οἱ εὐτυχίες ἦταν γραφτὸ νὰ τελειώσουν πολὺ κακά. Τὸ μεσημέρι ποὺ ἦρθε ὁ Σωτήρης τῆς εἶπε πὼς ὁ Θρασύβουλος δὲ θὰ ξαναρχόταν ποτὲ πιά στὸ σπίτι τους. Ἡ Φωτεινὴ ἔνοιωσε νὰ σκοτεινιάζουν τὰ μάτια τῆς. Μιὰ στιγμή φοβήθηκε πὼς προχτὲς θὰ τὴν εἶδε ὅταν τὴν ἀγκάλιαζε ὁ Θρασύβουλος. Μὰ ὁ Σωτήρης ξακολούθησε ἤρεμα:

— Ἡ φαμελιά του βοᾷ καὶ μᾶς βρίζει πὼς ξελογιάσαμε τὸ γυιὸ τῆς· πὼς τότε μπάζομε μέσα γιὰ νὰ τὸν τραβήξομε καὶ νὰ τὸν κάμομε γαμπρό. Ὅλος ὁ κόσμος τὸ φωνάζει· οἱ συγγενεῖς μὲ πιάσανε. Ἡ Φωτεινὴ ἀνάσανε.

— Καὶ μὲ τοῦτο τί;

— Τί; προχτὲς ποὺ πέρασε ὁ Θρασύβουλος νὰ μὲ πάρει νᾶρθομε νὰ σᾶς βροῦμε, τοῦ μύησα.

— Τί τοῦπες;

— Τοῦπα· εἴμαστε φίλοι δὲ θέλω νὰ βγαίνει τ' ὄνομα τῆς ἀδερφῆς μου. Ἀπὸ τὸ σπίτι σας λὲν λόγια καὶ δὲν εἶναι σωστό. σὲ παρακαλῶ νὰ μὴν ἔρχεσαι στὸ σπίτι τόσα συχνά. Ὁ κόσμος εἶναι κακὸς καὶ ἡ ἀδερφή μου εἶνε φρόνιμο κορίτσι καὶ γιὰτί νὰ τὴν κατηγοροῦνε ἄδικα ἐξ αἰτίας μου. Εἴμαστε φίλοι καὶ δὲ θὰ μὲ παρεξερῆσεις. Ἐτσι τοῦπα.

— Κι αὐτὸς τί ἀποκρίθηκε;

— «Ἐχεις δίκαιο, δὲν ξανάρχομαι!» Τί ἄλλο νὰ πεῖ;

... Καὶ τώρα! Τίποτα. Ἡ Φωτεινὴ, παράξενο, μήτε ἔκλαψε, μήτε ἐσυλλογίστηκε, μήτε προσπάθησε νὰ παρηγορηθῆι. Τί αἰσθανόταν; Τίποτα. Ἐμοιάζε ἀνθρώπου ποὺ πηγαίνει ἀξέγνοιαστος τὸ δρόμο του κι ἄξαφνα τοῦρχεται ἕνα χτύπημα κατακέφαλα· ἔνοιωθε ὅ,τι θάνοιωθε κι αὐτός: μιὰ ζάλη, ἕνα βάρος, ἕνα θάμπωμα.

Κάτι σὰ νύστα.

Ἀκολουθεῖ.

ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΓΙΑ ΚΑΠΟΙΑ ΚΟΡΗ

Τὴν ἔβλεπα· τῆς ἄπλονα τὰ χέρια νὰ τὴν πιάσω
Καὶ μῶφεγε σὰν τὸν ἀφρὸ στὰ δάχτυλα τοῦ ναύτη.

ΒΑΛΛΑΔΙΤΗΣ

I

Σὰν τὸ μενεξεδένιο τὸ σκοταδερὸ καπνὸ
Γλυστράς καὶ πᾶς
Ἄγαπημένη, ἀγαπημένη, ἀγαπημένη·
Κ' ἐνῶ τίς ὥρες μὲ τὴ μνήμη σου περνῶ, κ' ἐνῶ
Ρωτῶ βαθειὰ μου ἂν μ' ἀγαπᾶς,
Τὶ λίγο ποῦ ἀπὸ σένα μένει!

Γιατί λοιπὸν σὰν τὸν καπνὸ γλυστράς, καὶ πᾶς καὶ πᾶς
Μέσα στ' ἀχνὸ
Τῆς μοναξιάς τὸ θάμπωμα καὶ τῆς εἰρήνης;
Κρεμέσαι ἀπ' τὸ κορμὶ μου, δένεσαι σφιχτά, χαλκᾶς...
Μὰ σὰν τὸν ἄπιαστο καπνὸ
Ξάφνου λιγοθυμᾶς καὶ σβύνεις...

II

Νὰ πιῶ ναρκωτικὰ τσιγάρα ἀνατολίτικα,
(Ἄγαπημένη, ἀγαπημένη, ἀγαπημένη),
Σὰν τὸ γαλάζιο νὰ γεννιέται τ' ὄνειρο ὁ καπνὸς
Καὶ ν' ἀνεβαίνει...

Δὲ μοιάζεις μὲ καπνὸ καὶ σὺ, κὶ ἀνάερη κὶ ἄπιαστη,
Συνηθισμένο πλάσμα κὶ ἀπομακρυσμένο;
Γι' αὐτὸ ἀγαπῶ, στή μουσικὴ μου ἐρμιά, καπνίζοντας,
Νὰ σ' ἀνασταίνω!

III

Μὲ τὰ τρεξίματα τοῦ νοῦ καὶ τὰ πλατιά πηδήματα
Καὶ μὲ τοῦ λογισμοῦ τὰ χίλια χέρια,
Τὴν ἄπιαστη νὰ πιάσω ἀναζητῶ
Κ' ἔτσι νὰ πῶ πῶς σὲ κρατῶ
Γιὰ μιὰ στιγμὴ καὶ μόνη μέσ' στὰ χέρια, ἀκέρια!

Μὰ, ὦ, τί τρελλὸ κνηγητὸ κὶ ἀτέλειωτο κὶ ἀπόκοτο...
Μιὰ χάνεσαι, μιὰ βρίσκεσαι μπροστά μου·
Μέσ' ἀπὸ κάμαρες βουβές, κλειστές,
Βαθίσκιωτα χρωματιστές,
Καὶ πράσινες καὶ κόκκινες, τὸ πέρασμά μου.

Καὶ πάντα φάντασμα ἀπὸ φῶς κὶ ἀπὸ ἴσκιο πάντα φάντασμα
Βαθειὰ παραξενεύεις μου τὰ μάτια,
Τὰ μακρινάρια τοῦ σπιτιοῦ μετράς
Καὶ στὸ λιθόστρωτο γλυστράς
Κὶ ἀπάνω στοῦ μνημονικοῦ τὰ σκαλοπάτια...

Φεύγεις καὶ τρέχω καὶ πηδῶ καὶ χίνομαι καὶ χάνομαι...
Χρόνο καὶ τόπο νὰ σταθῶ δὲν ἔχω·
Στὴ φαντασία βαθειὰ πάντα κρατῶ
Τοῦ ἀρρώστου τὸ κνηγητὸ
Καὶ φεύγεις, φεύγω, τρέχεις, τρέχω κὶ ὄλο τρέχω...

IV

Στὰ μουσικὰ μοτίβα μέσα
Ζῆ κάποια κόρη, κάποια κόρη, κάποια κόρη·
Μιὰ κάποια κόρη πριγκηπέσα
Ζῆ μέσ' στὰ μουσικὰ μοτίβα μέσα.

Κὶ ὅσα παιδιὰ, ποῦ ἡ χάρη, ἡ χάρη
Σταλάζει ἀπάνω τους τοῦ ὄνειρου,
Κὶ ὅσα μακριὰ μισεύουνε πρὸς τὸ Φεγγάρι,
Βασάλοι' ναι δικοὶ τῆς καὶ σκουτάροι.

Κ' ἐγώ, παιδόπουλο ποῦ ἡ χάρη
Κρεμιέται ἀπάνω μου τοῦ ὄνειρου,
Μακριὰ δὲ μίσησα, μακριὰ, πρὸς τὸ Φεγγάρι...
Γιὰ τὴ δική τῆς μένω ἐδῶ τὰ χάρη!

Στὰ μουσικὰ μοτίβα μέσα
Ζῆ κάποια κόρη, κάποια κόρη, κάποια κόρη,
Μιὰ κάποια κόρη πριγκηπέσα.
Ποῦ ζῆ στὰ μουσικὰ μοτίβα μέσα.

ΑΜΙΕΛ - ΦΥΛΛΑ ΗΜΕΡΟΛΓΙΟΥ*

ΚΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΙ

Γιὰ νὰ μελετήσῃ κανεὶς ἓνα φυσικὸ φαινόμενο εἴτε τοῦ ὄργανικοῦ εἴτε τοῦ ἀνόργανου κόσμου, πρέπει νὰ μεταχειριστῆ τις μέθοδος ἐκεῖνες πού ἡ παρατήρηση, ἡ πειραμάτιση, καὶ ἡ σκέψη μαζί, κρίνανε ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες πὼς εἶνε τὸ καλλίτερο καὶ τελειότερο ὄργανο πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος σήμερα στὴ διάθεσί του, γιὰ νὰ ξεφενθήσῃ τὸ ἄγνωστο πάρα πέρα. Κ' οἱ μέθοδος αὐτὲς εἶνε οἱ μέθοδος τῶν Φυσικῶν καὶ Φυσιολογικῶν Ἐπιστημῶν.

Ὅσες φορὲς ὁμοῦς εἴτανε νὰ μελετηθοῦν τὰ φαινόμενα τοῦ διανοητικοῦ μας κόσμου, ἀλλάζανε καὶ πολλοὶ ἀκόμα καὶ τώρα ἀλλάζονε μὲ μιὰς μεθόδου, μελετοῦσαν καὶ μελετοῦνε τὸ πνεῦμα μὲ ἄλλη γωνιά, σὰν ἓνα κόσμο χωριστό, διαφορετικόν, τέλεια ἀνεξάρτητο ἀπὸ κάθε μεγάλο γνωστὸ νόμο πού κυβερνᾷ τὴν ἄλλη Φύση. Καὶ τοῦτο, γιὰτι βαστοῦσε ἡ στέρια πίστη πὼς ἄλλο: ἀνόργανος, ἄλλο: ὄργανικός, καὶ ἄλλο: διανοητικός ἢ ψυχικός κόσμος. Νομίζανε δηλαδή, πὼς ἓνα ἀγεφύρωτο χάος στεκότανε ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τις χώρες. Σήμερα ὁμοῦς φαίνεται παράξενη κομμάτι μιὰ τέτοια ἀντίληψη σ' ἐκεῖνους πού εἶνε συνειδημένοι στὴν αὐστηρὴ ἐπιστημονικὴ πειθαρχία τῆς Σκέψης, σύμφωνα μὲ τις βάσεις, πού ἔβαλε ἡ σχολὴ τοῦ Κόντ.

Σήμερα ξετάζουμε καὶ μελετοῦμε τὰ ψυχικὰ φαινόμενα μὲ τις ἴδιες μέθοδος, πού ἡ Βιολογία ξετάζει τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Κ' οἱ μέθοδος αὐτὲς τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν δώσανε τόσα ὑπέροχα καὶ ἀνέλπιστα ἀποτελέσματα στὴν πράξι, καὶ ἀνοίξανε τόσους ἀπέραντους καὶ ἀνυπέροβλους σὲ λαμπρότητα κόσμους στὴ θεωρία, πού πολλὰ μυαλὰ ἀπὸ τὰ καλλίτερα δοκιμάσανε νὰ τις ἐφαρμοδοῦν καὶ μελετώντας τὰ φαινόμενα τῆς τέχνης.

Ἐκεῖνος ὁμοῦς, πού μᾶς ἔδωσε ἓνα ἀλάκαιρο σύστημα γιὰ τὴ μελέτη τῆς Τέχνης μὲ τις μέθοδος πού ὄρισαν οἱ φυσιολογικὲς ἐπιστήμες, εἶνε ὁ Ταίν. Ξετρελλαμένος μὲ τὴν ἐνότητα, τὴν ἀπλότητα, τὴ διαύγεια καὶ μεγαλοπρέπειά τους, φιλοδοξεῖ νὰ φτειάσει καὶ αὐτὸς κάτι παρόμοιο γιὰ τὴν Τέχνη, καὶ τότε μᾶς δίνει τὴν περιφρημὴ ἐκείνη θεωρία του, πού σύμφωνα μ' αὐτὴ «ὅπως ὑπάρχει μιὰ φυσικὴ θερμοκρασία, πού μὲ τις μεταβολὲς τῆς ὀρίζει τὸ φαινόμενο τέτοιας ἢ τέτοιας λογῆς φυτοῦ... ἔτσι ὑπάρχει καὶ μιὰ ἠθικὴ ἀτμόσφαιρα, πού μὲ τις ἀλλαγὲς τῆς ὀρίζει τὸ φαινόμενο τέτοιας ἢ τέτοιας λογῆς Τέχνης».

Μὰ ἡ Ταϊνικὴ θεωρία μᾶς ξηγᾷ πλῆρια ὅλα, καὶ ἀγκαλιάζει τέλεια τὸ κάθε τί; — Δὲ φαίνεται; καὶ οἱ κριτικοί, τὸ ἐλάχιστο μερικοί, νομίζονε, πὼς ὅσο μαγευτικὴ καὶ ἂν εἶνε ἀφίνει καὶ τ' ἀξήγητα.

Γι' αὐτὸ ὁμοῦς δὲν παύει νὰ εἶνε θεωρία δυνατὴ, πού θὰ τραβᾷ πάντα κάθε ἐπιστημονικὰ κενταρχημένη σκέψη, γέννημα μυαλοῦ φωτεινοῦ, πού ἔχει μανία γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὰ αἷτια, καὶ διψᾷ ἄπλετο φῶς.

* Διάλεξη πού ἔγινε πέρσι—Μάη 1911—στὴν αἴθουσα τῆς ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ, μπρὸς σὲ μικρὸ κύκλο ἀπὸ μέλη καὶ φίλους τῆς.

Καὶ τὴ μέθοδο αὐτὴ τὴ μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Μπουρζουὰ γιὰ τὴ μελέτη ἐνὸς περιεργου φιλολογικοῦ καὶ ἀπάνω ἀπ' ὅλα ψυχολογικοῦ φαινομένου, γιὰ τὴ μελέτη τοῦ ἔλβετου ΑΜΙΕΛ. Καὶ μᾶς λέει ποιά εἴτανε ἡ Γερμανικὴ ἐπίδραση στὸ μυαλὸ τοῦ Γενεβέζου φιλοσόφου καὶ ποιητῆ, ποιά ἡ ἐπίδραση τῆς λατινικῆς του τῆς φυλῆς, καὶ ποιὸ τὸ ἀποτέλεσμα πού φέρανε αὐτὲς οἱ ἐπίδρασεις.

Τὸ λατινικὸ πνεῦμα τὸ χαρακτηρίζει ἡ ἀπλότητα, ἡ ἀγάπη του γιὰ τὰ γεωμετρικὰ τὰ σκῆματα καὶ ἡ τάξη. Τὸ γερμανικόν, ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸ σύθετο, ἡ ὑποβλητικότη καὶ τὸ ζύγωμα στὴ φύση. Τώρα, γιὰτι αὐτὰ τὰ δυὸ ἀντίθετα ρέματα πού διοχετευτήκανε καὶ σὲ ἄλλους ὄχι ἀπὸ τοὺς μικρότερους δώσανε διαφορετικὰ ἀποτελέσματα παρ' ὅτι δώσανε στὸν ΑΜΙΕΛ; — Ὁ Μπουρζουὰ, θέλει νὰ μᾶς τὸ ξηγήσει μὲ τὸ δαρβινικὸ νόμο τοῦ «ἀγῶνα γιὰ τὴν ἵπαρξη». Παραδέχεται δηλαδή, πὼς σ' ἓνα Ρενάν ἢ σ' ἓνα Ταίν, ἡ ἴδια αὐτὴ γερμανικὴ ἐπίδραση, σὰν ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὴ λατινικὴ, δὲ μπόρεσε νὰ τὴν ξετοπίσει, καὶ φυσικὰ δὲν τὸ κατόρθωσε ν' ἀφαιρέσει τις καθαρὰ λατινικὲς ἀρετὲς τους. Ἡ μόρφωσή τους ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ τὸ περιβάλλον καὶ τὴν ἄλλη, ὁλοτελὴ λατινικὰ, κατορθώσανε νὰ νικήσουνε τὴν ἐπιδρομὴ κάθε γερμανικῆς ιδέας. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, μὰ καὶ τις ὑποτάξανε, τις κατεργαστήκανε, τις ἀφομοιώσανε. Καὶ σὰν τὴ μέλισσα, πού σὰ διαλέξει τὸ νέκταρ ἀπὸ τὰ διαφορετικὰ λουλούδια καὶ τὸ κατεργαστεῖ, τὸ ξαναδίνει πάντα καὶ ἀμετάβλητα μὲ τὴ μορφὴ τοῦ κερικοῦ, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ξαναδώσανε τις γερμανικὲς ιδέες μὲ καθάριο λατινικὸ χαραχτήρα.

Στὸν ΑΜΙΕΛ, πού μερικοί, τοῦ λείπανε οἱ δυὸ πρώτοι παράγοντες, γίνε καὶ διαφορετικόν. Ἔμεινε σὲ μιὰ μυχτὴ, σὲ μιὰ νόθα καταστάση, χωρὶς νὰ φτάσει σ' ἓνα τελικὸ καταστάλαμα. Οἱ γερμανικὲς του οἱ τάσεις, καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ γερμανισμοῦ στὸ μυαλὸ του φαίνονται καθαρὰ σὲ μερινὲς σελίδες ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιό του, γεμάτες νεφελικὴ ἰδεολογία καὶ ἀοριστολόγη σκέψη.

«Νὰ κρίνει κανεὶς τὴν ἐποχὴ μας σκετιζοντάς τινε μὲ τὴν ἱστορία τὴν παγκόσμια, τὴν ἱστορία μὲ τις γεωλογικὲς περιόδους, τὴν γεωλογία μὲ τὴν ἀστρονομία, εἶνε ἓνα ξελευτέρωμα τῆς σκέψης. Ὅταν ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς ἐνὸς ἀθρώπου ἢ ἐνὸς λαοῦ μᾶς φανερώνεται μικροσκοπικὴ σὰ ζωὴ μυγίτσας, καὶ ἀντίστροφα ἡ ζωὴ ἐνὸς ἐφήμερου ἀπειρῆ σὰν ἡ ζωὴ ἄστρου μὲ ὅλη τὴ σκόνη τῶν ἐθνῶν του, αἰστανόμαστε τοὺς ἑαυτοὺς μας πολὺ μικροὺς καὶ πολὺ μεγάλους, καὶ μποροῦμε νὰ δεσπόζουμε ἀπὸ ὅλο τὸ ὕψος τῶν σφαιρῶν τὴ δικὴ μας τὴν ἵπαρξη, καὶ τοὺς μικροὺς τοὺς στρόβιλους πού συγκλονίζονε τὴ μικρὴ μας Εὐρώπη.

Στὸ βάθος, ἓνα μόνο ἀντικείμενο γιὰ μελέτη ὑπάρχει: τὸ πνεῦμα μὲ τὴ μορφὴ του καὶ τις μεταμορφώσεές του. Ὅλα τ' ἄλλα τ' ἀντικείμενα βαστοῦν ἀπὸ ἐκεῖνο· ὅλες οἱ ἄλλες μελέτες ξαναφέρνονε στὴ μελέτη αὐτῆ.»

Κοντὰ στὸν Ταϊνικὸ τρόπο στέκονται καὶ τόσοι ἄλλοι, πρὸ ἄθελα καὶ σὲ στιγμὲς σκεπτικισμοῦ ρωτᾷε κανεὶς; Ποιὸς δρόμος εἶνε ὁ καλλίτερος; Ἀντικειμενικὰ καὶ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα δὲ μπορεῖς νὰ μιλήσεις. Βασίλειε σήμερα ἓνα τέτοιο πνεῦμα σκεπτικότητος καὶ μιὰ τέτοια ἀναρχία — χαρακτηριστικὴ κάθε γόνιμης ἐποχῆς κατὰ τὸν βιολόγο Λε Νταντέκ — πού ὁ καθένας τὸ φρονιμότερο πού ἔχει νὰ κάνει εἶνε νὰ ἀπολογηθῆ τὴν ἰδιοσυγκρασία του.

Ἄποψε δὲν κυττάζω νὰ ξετάσω μὲ λεφτολόγο φακὸ τὰ βαθεῖα καὶ κρυφὰ αἷτια τοῦ περιεργου αὐτοῦ ψυχολογικοῦ καὶ φιλολογικοῦ φαινομένου τοῦ ΑΜΙΕΛ, ἢ νὰ Σᾶς τὸν παρουσιάσω μὲ προκατάληψη γιὰ μιὰ κεντρικὴ θεωρίαν, καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴ νὰ δοκιμάσω νὰ ξηγήσω κάθε ἐκδήλωσίν του. Καὶ τοῦτο, πρῶτα—πρῶτα, γιατί ὑπάρχουνε ἄλλοι ἀρμοδιότεροί μου γιὰ τέτοια καθάρια κριτικὴ δουλειά, καὶ ὕστερα, γιατί θαρρῶ πὼς ἅμα παρουσιάζει κανεὶς ἓνα ἔργο, παρουσιάζει μιὰν ὄψη μονάχα, γιατί αὐτὴ μόνο βλέπει τὸ μυαλό του ἀπὸ τίς τόσες, ποὺ μπορεῖ νὰ παρουσιάσει αὐτὸ τὸ ἴδιο, σὲ ἄλλα μάτια καὶ σὲ ἄλλο χρόνο.

Μονάχα Σᾶς προσφέρνω μιὰ μικρὴ ἀνθοδέσμη ἀπὸ τ' ἄνθη ποὺ σκόρπισε στὰ « Φύλλα » τοῦ « Ἡμερολόγιου » τοῦ ὁ μυστικοπαθὴς ποιητῆς καὶ λεπτὸς φιλόσοφος τῆς Γενεύης, γιὰ νὰ δοκιμάστε τὴν ἠδονικὴ μέθη τοῦ ἀρώματός τους, καὶ τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση τῆς ὁμορφιάς τους.

Σὲ λίγες βαθειστοχάστες γραμμὲς ὁ θαυμάσιος κριτικὸς Λανσὸν γράφοντας γιὰ τὸν ΑΜΙΕΛ, ποὺ ἡ προτομὴ του δὲν πῆρε ἀκόμη τὴν ὀριστικὴν θέσιν στὸ φιλολογικὸ τὸ Πάνθεο, μᾶς λέει, πὼς « Ἡ Φιλολογία τοῦ 19ου αἰῶνα θὰ εἶνε τέλεια μόνο στὸν εἰκοστὸ ἢ τὸν εἰκοστὸ-πρῶτο. Ὅταν ἡμεῖς δὲ θὰ ὑπάρχουμε πειά, οἱ διάδοχοί μας θὰ ἀνακαλύψουνε στοχαστικὰ μυαλὰ ποὺ κἀνανε τὸ ἔργο τους ἀνάμεσά μας, στὸ πλάϊ μας, χωρὶς νὰ τὸ νοιώσουμε. Μπορεῖ τότες νὰ βρεθῆ κανένας ἠθολόγος ποὺ θὰ ἔχει περάσει τὴ ζωὴ του σημειώνοντας κάθε ἀπόχτημα τῆς πείρας του. Ἐστὶ τελευταῖα μᾶς ἀποκαλύφθηκε ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του ὁ Ἑλβετὸς ΑΜΙΕΛ: «ἀξιοπαρατήρητος τύπος ἀδυναμίας πρακτικῆς καὶ ἐσωτερικῆς δράσης, μυαλὸ βυθισμένο ὀλίγε στὴν ἀνάλυση τοῦ Ἐγῶ του, ποὺ χάνει στὴν αὐτοσπουδὴ τὸν καιρὸ του, καὶ τὴν ἰκανότητα γιὰ δράση» μυαλὸ εὐκίνητο, διαπεραστικὸ, μελαγχολικὸ ἀπὸ διαύγεια, καὶ ἄς τὸ ποῦμε, ἀνυπόφορο μερικὲς φορὲς μὲ τὴν κἀνία ποὺ ἔχει νὰ κάνει ὅλα περίπλοκα, θέλοντας νὰ ἀναλύει τὸ κάθε τι».

Ἐῖτανε εἰκοσιοχτὼ χρονῶ μονάχα ὁ ΑΜΙΕΛ, καὶ μόλις εἶχε γυρίσει ἀπὸ πολύχρονη ἀπουσία, στὴν πατρικὴν του πόλιν τὴ Γενεύην, ποὺ ἓνα βράδυ, μέσα στὴν ἡσυχία καὶ μόνωση τῆς κάμαράς του κάθεται καὶ ξετάζει τίς ψυχικὲς του τίς δυνάμεις ποὺ μ' αὐτὲς θὰ ριχτεῖ στὸν ἀγῶνα τῆς πραγματικῆς ζωῆς, καὶ προσπαθεῖ νὰ συμπεράνει τὰ ἀποτελέσματα. Καλὸσυνειδήτος καὶ αὐστηρὸς σὰν ἀνακριτὴς βάζει τετραγωνικότερα ρωτήματα στὸ ἐσωτερικὸ του τὸ Ἐγῶ, ποὺ τοῦ δίνει τὴν ἀπελπιστικὴ ἀπάντησι, πὼς δὲ νοιώθει καμμιὰ ζωὴ, καμμιὰ δυνάμη, γιὰ δράση, γιὰ ζωὴ, γιὰ πόλεμον, καμμιὰ ἐλπίδα γιὰ νίκη. Τότες κι' ὁ ΑΜΙΕΛ, σταθερὰ κι' ἀλύπητα καταδικάζει τὸν ἑαυτὸ του στὴν ἀδράνεια, καὶ τότε συμβουλεύει νὰ κάμει τὴ «διαθήκην τῆς σκέψης καὶ τῆς καρδιάς του».

«Ποτὲς δὲν ἔνοιωσες τὴν ἐσωτερικὴν πεποίθησιν τῆς μεγαλοφυΐας, τὸ προαίσθημα τῆς δόξας, ἢ τῆς εὐτυχίας. Ποτὲς δὲν εἶδες τὸν ἑαυτὸ σου μεγάλο, διάσημον, ἢ καὶ μόνο σύζυγον, πατέρα, σπουδαῖον πολίτην. Αὐτὴ ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὰ μελλούμενα, αὐτὴ ἡ δυσπιστία ἢ τέλεια εἶνε χωρὶς ἄλλο σημάδι. Δὲν πρέπει νὰ ζήσεις ἀφοῦ τώρα δὲν εἶσαι διόλου ἰκανός. Στάσου σὲ τάξην. Ἄφισε τοὺς ζωντανούς νὰ ζοῦνε, συνόψισε τίς ιδέες σου, καὶ κάμει τὴ διαθήκην τῆς σκέψης καὶ τῆς καρδιάς σου. Αὐτὸ εἶνε τὸ χρησιμότερον ποὺ ἔχεις νὰ κάνεις.»

Πόσο ποιητικότερη, μὰ καὶ πόσο τραγικότερη βρίσκουμε αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ιδέα σὲ κάποιον ἄλλο μέρος στὸ « Ἡμερολόγιον ».

«Ἐποτάξου στὸ ἀναπόφευκτο! Κλάψε τίς νεανικὲς σου τίς πλάνες! Ζῆσε καὶ πέθανε στὸν ἥσιο! Κάμει σὰν τὸ γούρλο τὴν ἐσπερινὴν σου τὴν προσευκὴν. Σβύσει ἀγόγγυστα, ὅταν ὁ κύριος τῆς ζωῆς φυσήξει τὴν ἀόρατη φλόγα σου. Μὲ μυριάδες ἄγνωστες ζωὲς χιτίζεται κάθε σβώλος τῆς γῆς. Τὰ ἐγκυματικὰ λογαριάζουνε μόνο σὰν εἶνε χιλιάδες ἑκατομμύρια. Μὴν ἀντιστέκεσαι καθόλου στὴν μηδαμινότητά σου».

Καὶ στὰ δύο τὰ κομμάτια τὸ ἴδιο τὸ αἶσθημα τῆς ὑποταγῆς, καὶ ἡ ἴδια ἡ συναίσθησις τῆς ἀδυναμίας γιὰ τὴν πραγματοποίησιν κάθε εὐγενικοῦ καὶ ἀψηλοῦ, ποὺ τόσο ἔντονα ποθοῦσε ἡ μεγάλη του ἡ ψυχὴ, καὶ τόσο ὁμορφα ἀρπαξέει καὶ χάραξε σὲ γενικὲς γραμμὰς τὸ φωτεινὸ τὸ μυαλό του. Μιὰ μονάχα διαφορά ὑπάρχει: Πὼς στὸ δεύτερον ποὺ τῶγραφε, ὅταν τὰ νεανικὰ του ὄνειροπολήματα ἀρχίσανε νὰ πέφτουνε σὰν τὰ χεῖνοπωρινὰ τὰ φύλλα, ἔχει τὸ αἶσθημα τῆς ὑποταγῆς ὄχι πειὰ σὲ ἓνα κακὸ ποὺ προσμένει, μὰ σ' ἓνα κακὸ ποὺ ἔγινε καὶ γιατρεία δὲν ἔχει.

Στὴν ψυχὴ τοῦ μελαγχολικοῦ καὶ στοχαστικοῦ ποιητῆ τῆς Γενεύης, ξετυλίχθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀθόρυβα καὶ ὑπέροχα ἐκεῖνα ἐσωτερικὰ δράματα, ποὺ κανένας ἀπὸ ἐκεῖνους ποὺ ζήσανε κοντὰ στὸν πρωταγωνιστὴ δὲν κατάλαβε, ποὺ κανένα βέβηλο μάτι δὲν εἶδε τὴν παραμικρὴν σκηνὴν, κανένα βέβηλο αὐτὸ δὲν ἄκουσε τὴν παραμικρὴν φωνήν. Καὶ χρειάστηκε νὰ ἔρθει ὁ θάνατος γιὰ ν' ἀποκαλυφθῆ στὴν παγκόσμια τὴν πνευματικὴν ἀριστοκρατίαν, ὁ ἄσημος ἐκεῖνος καθηγητῆς τῆς αἰσθητικῆς, ἓνας λεπτότατος ποιητῆς — φιλόσοφος κ' ἓνας ἀρωματένιος φιλόσοφος — ποιητῆς, ποὺ πέρασε τὴ ζωὴν του νὰ καθρεφτίζεται στὴν λίμνην τῆς ψυχῆς του μὲ τὴν ζηλοτυπία καὶ τὸ πάθος Νάρκισσου, καὶ νὰ σημειώνει μ' ἀκριβείαν καὶ προσοχὴν φυσιοδίφην καὶ τὰ παραμικρότερα σύννεφα ποὺ τὴ μαυρίσανε καὶ τὰ ἀδυνατότερα κύματα ποὺ τὴ ρυτιδίσανε.

Μὲ τὴ λεπτότατη σκέψην του καὶ τὴν ἀναλυτικὴν του τὴ δυνάμη ὁ ΑΜΙΕΛ φτάνει πολλὰς φορὲς σὲ μιὰ τέλεια ἀπογοήτευσιν, σὲ μιὰ ἀπελπιστικὴν μελαγχολίαν. Μὰ σ' αὐτὸ ἴσῃ-ἴσῃ τὸ σημεῖον γίνεται κάτι παράξενον. Ἐνῶ ἓνας Σοπεργάουερ ἢ ἓνας Λεοπάρδη καὶ ἄλλοι μὲ τὸν πεσιμιστικὸν τους τὸ φακὸ ποὺ βλέπουνε τὸ κάθε τί, σὲ φέρουνε χωρὶς νὰ τὸ καταλάβεις σ' ἓνα συμπεράσμα ποὺ φαίνεται πολὺ λογικόν, στὸ συμπεράσμα δηλαδή, πὼς δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴ ζωὴν τέτοια ποὺ εἶνε, ὁ ΑΜΙΕΛ σὲ φέρνει κάπου ἄλλου. Ἐκεῖ ποὺ μὲ τόση συγκίνηση καὶ ταραχὴ ἀναλύει κάθε φαινόμενο ζωικόν, καὶ μὲ τόση μελαγχολία βλέπει τὴν ματαιότητα τοῦ ἀγῶνα ποὺ κάνει τὸ ἄθλιο αὐτὸ πλάσμα ὁ ἄθροπος, καὶ ἐκεῖ ποὺ διακρίνει καὶ νοιώθει πολὺ καλά, πὼς τὰ ἄθροπια τὰ ὄντα «εἶνε μονάχα φωσφορικὲς ἀτμίδες, ποὺ φτερουγίζουνε μιὰ στιγμὴν ἀπάνω στὴ γῆ, καὶ γυρίζουνε γλήγορα-γλήγορα στὸ χῶμα, τὸ καμωμένο ἀπὸ τὴν στάχτη τῶν πεθαμένων», καὶ γεμίζει ἡ ψυχὴ του ἀπογοήτευσιν γιὰ τὸ ἄδειον τῆς ζωῆς μας καὶ τὸ μάταιον τῆς φιλοδοξίας μας», ὁ ΑΜΙΕΛ βρῖσκει κάποιον δρομίσκον σωτηρίας. Ἀποτραβιέται σ' αὐτὸ τὸ σωτήριον τὸ μονοπάτι, καὶ μὲ σπουδὴν φεύγει ἀπὸ τὴν μεγάλην τὴν λεωφόρον ποὺ λογικὰ πρέπει νὰ τότε φέρνει στὴν αὐτοχτονίαν. Κι' ἀνεβαίνει σὲ ψηλὰς κορφὰς ποὺ βασιλεύει ἡ ὀλύμπια γαλήνην χαραχριστικὴν κάθε δυνατῆς ἰδιοσυγκρασίας. Τότες ὁ ΑΜΙΕΛ κάνει σκέψεις ψυχραῖον φιλόσοφον.

Σὲ μιὰ σελίδα στὸ « Ἡμερολόγιον » τοῦ ἀπὸ τίς κατῆρες, μᾶς ζουγραφίζει μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα τὸν τρόπον καὶ τὴν λαχτάραν του

μπρός στην αινιγματικά αδιάφορη Σφίγγα που λέγεται "Άγνωστο, καθώς και τη γαλήνη που ακολουθεί αυτά τα συναισθήματα σά συλλογιστεί τη Θρησκεία, τὸ Καλό, τὸ Καθῆκον.

«Στάλες στάλες, νοιώθω νὰ πέφτουν οἱ μέρες τῆς ζωῆς μου μέσ' στοῦ ἀχόρταγο βάραθρο τῆς αἰωνιότητος. Νοιώθω τὶς μέρες τῆς ζωῆς μου νὰ φεύγουνε μπρός στοῦ θάνατο. Ὅ,τι μοῦ μένει ἀπὸ βδομάδες μῆνες ἢ καὶ χρόνια νὰ ρουφήξω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, μοῦ φαίνεται σὰ μιὰ νύχτα μονάχα, νύχτα καλοκαιριοῦ πού δὲ λογαριάζει, γιατί θὰ τελειώσει κι' αὐτή.

Ὁ θάνατος! ἢ σιγή! ἢ ἄβυσσο! Τρομαχτικά μυστήρια γιὰ τὸ ὄντο πού διπᾶ ἀθανασία, εὐτυχία, τελειότητα! Πού θὰ εἶμαι αἰριο, σὲ λίγο καιρὸ, σὰ δὲ θ' ἀναπνέω πειά; Πού θὰ εἶνε ἐκεῖνοι πού ἀγαπᾶ; Πού πηγαίνουμε; Τί εἴμαστε; Τὰ αἰώνια τὰ προβλήματα ὀρθώνονται πάντα μπροστὰ μας μετὴν ἀδιάλλαχτη ἐπισιμότητά τους. Μυστήρια ἀπὸ παντοῦ! Ἡ πίστη γιὰ μονάχο ἄστρο σ' αὐτὰ τὰ σκοτάδια τῆς ἀβεβαιότητος.

Ἀδιάφορο! Ἀρκεῖ μονάχα ὁ κόσμος νὰ εἶνε τὸ δημιούργημα τοῦ Καλοῦ καὶ ἡ συνείδηση γιὰ τὸ καθῆκον νὰ μὴ μᾶς γέλασε. Νὰ δίνει κανεὶς εὐτυχία καὶ νὰ κάνει τὸ καλὸ, νὰ ὁ νόμος μας, ἡ ἄγκυρα τῆς σωτηρίας μας, ὁ λόγος τῆς ὑπαρξῆς μας. Ὅλες οἱ θρησκείες μποροῦνε νὰ γκρεμιστοῦνε ὅσο ὅμως ἐκεῖνη στέκεται, ἔχουμε ἀκόμη κάποιο ἰδανικό, καὶ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ζεῖ κανεὶς. Ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης, τῆς ἀφιλοκέρδειας, τῆς ἀφοσίωσης, θὰ κάμει τὸν ἄθροπο ἀξιοπρεπέστερο ὅσο οἱ βωμοὶ τῆς δὲ ρημάζονται, καὶ κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ σοῦ τοὺς καταστρέψει ὅσο νειώθεις τὴ δύναμη ν' ἀγαπᾶς».

Ἐδῶ φαίνεται καθαρά πόσο λίγο ἔνοιωσε ὁ ΑΜΙΕΛ τὸ ἐπιστημονικὸ τὸ πνεῦμα πού ἔδωκε ἓνα νέο προσανατολισμὸ στὴ νεότερη φιλοσοφικὴ σκέψη, καὶ πόσο σφιχτὰ ἔμεινε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἀλυσσοδεμένος μετὴ τὴ νεφελένια τῆς Μεταφυσικῆς. Ἀντὶ νὰ ἀποφασίσει νὰ ζητήσει μετὴ μεθόδου ἐπιστημονικὴ τὴν ἀλήθεια, καὶ ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνάς του νὰ βγάλει συμπεράσματα γιὰ τὴν ἠθικὴν, γιὰ τὴ συνείδηση, γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς γνώσης καὶ ἄλλα, δογματίζει καὶ ἀποφαίνεται ἀ priori.

Ἀπὸ πρακτικὴ ἔποψη, ἐκεῖ πού νομίζει κανεὶς πὼς ἡ φιλοσοφία του εἶνε μονάχα ἀρητικὴ, βλέπει πὼς ἔχει καὶ τὴ θετικὴ τῆς τὴ μεριά πού λέει στὴ ζωὴ Ν α ἰ. Τὶ διαφορὰ ὅμως ἔχει αὐτὸ τὸ Ν α ἰ, μιὰ στωϊκὴ συναίνεση στὴ ζωὴ, ἀπὸ τὸ ἄλλο Ν α ἰ, πού θέλει τὴ ζωὴ μιὰ διονυσιακὴ μέθη, ἓνα ξεχειλισμα τοῦ Ἐγὼ γύρω τῆς, ἓνα γιγαντένιο μεγάλωμα τοῦ, μιὰ ἀσίγητη τάση πρὸς ἓνα ἀνώτερο, πρὸς μιὰ δημιουργία κάτι καλῆτερου, ὡραιότερου. Εἶνε τὸ Ν α ἰ τοῦ συγγραφέα τοῦ «Ζαχατούστρα».

Κι' αὐτὸς ἄρχισε μετὴ τὴν πειρὸ μαύρη ἀπαισιοδοξία. Κι' αὐτὸς ἔνοιωσε τὸ ἀποκάωμα πού γέννησε μέσα του ἡ φιλοσοφία τοῦ Σοπεργάουερ. Μὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπογοήτση καὶ ἀπελπισία βγήκε πειρὸ δυνατὸς παρὰ πρίν, κι' ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα πὼς ὁ ἄθροπος πρέπει νὰ ζήσει, νὰ ἀναπτύξει ὅλες του τὶς δυνάμεις καὶ νὰ γίνῃ ὁ Ὑπεράθροπος, τὸ ὑπετροφικὸ αὐτὸ ὄντο πού νὰ περιφρονεῖ κάθε τὶς τὸ ἀγελαῖο καὶ κοινὸ, καὶ νὰ σκαλίσει στὴν εἴσοδο τοῦ νιτσεϊκοῦ μαντείου τὸ τραχὺ: Ἀδερφοί, γενήτε σκληροί!

Ὁ ΑΜΙΕΛ ἀνάποδα θέλει τὴν αὐταπάρηση, τὴν ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀδύνατους, γιὰ τὶς ἀρρωστιαρικές καὶ ἀδικημένες ὑπαρξεις. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη γιὰ

τὸν πλησίον πού σ' αὐτὴ βρίσκει τὴ γαλήνη καὶ τὴν εὐτυχία του, ἡ ἀντιπάθεια του γιὰ τὸν ἄγριο ἀτομισμὸ, γιὰ τὴ νίκη τοῦ δυνατοτέρου, τὸν κάνουν νὰ τρέμει γιὰ τ' ἀποτελέσματα πού μπορεῖ νὰ ἔχει στὴν κοινωνία μας ἢ Δαρβινικὴ θεωρία μετὸ νὰ νομοθετεῖ πὼς ἡ ζωὴ εἶναι ἀγώνας, καὶ ν' ἀναγνωρίζει γιὰ φυσικὴ καὶ νόμιμη συνέπεια τὴν νίκη τοῦ δυνατοτέρου.

«Ἐνα νέο πνεῦμα κυβερνᾶ καὶ ἐμπνέει τὴ γενεὰ πού μ' ἀκολουθᾶ. Εἶνε παράξενη ἐντύπωση νὰ νοιώθει κανεὶς πὼς φυτρώνει χορτάρι κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, νὰ νοιώθει τὸν ἑαυτὸ του ξερριζωμένον διανοητικὰ! Πρέπει νὰ μιλήσει κανεὶς στοὺς ὁμιλήκους του, οἱ νεότεροι δὲ σὰς ἀκοῦνε πειά... Ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς ὅσο θεοποιεῖ τὴ φυσικὴ τὴν πειραμάτιση τόσο περιφρονεῖ τὴν πειραμάτιση τὴν ἠθικὴν. Σ' αὐτὸ ἀναγνωρίζει κανεὶς τὸ Δαρβινισμὸ πού θριαβεύει. Εἶνε ἡ ἐμπόλεμη κατάσταση, κι' ὁ πόλεμος θέλει τὴ νειότη τοῦ στρατιώτη... Σήμερα πρέπει νὰ εἶνε κανεὶς δυνατὸς ἢ νὰ ξαφανιστεῖ, νὰ ξανανιώνει σταθερὰ ἢ νὰ χαιδεῖ. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ἡ ἀθροπότης τῆς ἐποχῆς μας, σὰν τὰ διαβατήρια τὰ πουλιά ἔχει νὰ κάμει ἓνα πολὺ μακρυνὸ ταξεῖδι ἀνάμεσα στὶς ἔχτασες, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξει τοὺς ἀδύνατους καὶ νὰ σέρνει τοὺς ἀργοπόρους.

Ἡ μεγάλη ἔφοδο τοῦ μέλλοντος τὴν κάνει σκληρὴ καὶ ἄσπλαγνη γιὰ ὅ,τι λιποψυχάει στὸ δρόμο. Τὸ ἔμβλημα τῆς εἶνε: "Ἄς φτάσει ὅποιος μπορεῖ! Ἄλλοίμονο στοὺς νικημένους!

Ἡ λατρεία τῆς δυνάμεις εἶχε πάντοτε βωμοὺς, μὰ φαίνεται πὼς ὅσο περισσότερο γίνεται λόγος γιὰ δικαιοσύνη καὶ ἀθροπότητα, τόσο περισσότερο ὁ ἄλλος θεὸς βλέπει τὸ κράτος του νὰ μεγαλώνει...»

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα κατηγορεῖ τὸν Ἀμερικανισμὸ πού μπῆκε στὴν Εὐρώπη καὶ δημιούργησε μιὰ διαφορετικὴ ψυχικὴ κατάσταση στοὺς σύγχρονους, πού ὁ ΑΜΙΕΛ τὴν χαραχτηρίζει ταπεινῆ.— Δὲν ξέρω ἂν ἐδῶ ἔχει δίκιο κι' ἂν δὲν ἔβαλε ἄσχημα τὸ πρόβλημα.

Τὸ σημερινὸ αὐτὸ καθεστῶτο ἔπρεπε νὰ τὸ ἀντικρούσει μετὴ μάτι φυσιοδίφη καὶ νὰ τὸ θεωρήσει σὰ συνισταμένη ἀπὸ πολλὰ συνιστώσες, σὰν ἓνα φυσικὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες πού προηγήθηκαν, σὰν ἓνα καινούργιο φυσιολογικὸ περιβάλλον πού ἡ κοινωνία σύμφωνα μετὸ βιολογικὸ τὸ νόμο, τῆς πρ ο σ α ρ μ ο γ ῆ ς ὄχι μόνο θὰ λειτουργήσῃ ἀρμονικά, μὰ καὶ θὰ δημιουργήσῃ καινούργια ἰδανικά καὶ θὰ φτάσει τὶς ἀψηλές κορφές τῆς Σκέψης. Ξέρομε ἀπὸ τὴ Βιολογία πὼς ἓνας ζωντανὸς ὀργανισμὸς ἅμα βρεθεῖ σὲ διαφορετικὸς ὄρους περιβάλλοντος ἀπὸ ἐκεῖνους πού εἶτανε ἴσια μετὴ τῶρα συνειθισμένοι αὐτὸς καὶ ἡ ἀ ν ι ο ὄ σ α σ ε ι ρ ᾶ τοῦ εἴδους του, ἢ θὰ ἀφανιστεῖ ἢ θὰ κατορθώσῃ νὰ συμμορφωθεῖ μ' αὐτούς. Στὴ δευτέρη δηλαδὴ περιφύτωση θὰ προσαρμοστεῖ στοὺς καινούργιους ὄρους τῆς ζωῆς, ἂν καὶ σιγά-σιγά καὶ μετὴ κάποια δυσκολία στὴν ἀρχή. Μετὴ καιρὸ ὅμως ἡ κα τ ι ο ὄ σ α σ ε ι ρ ᾶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ, θὰ ζεῖ φυσιολογικότερα στὸ καινούργιο αὐτὸ καθεστῶτο, μὰ κατ' ἀνάγκη τότες θὰ ἔχει ἀλλάξει καὶ χαραχτηρες. Αὐτὸ ὅμως δὲ θὰ πεῖ πὼς ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς τώρα εἶνε κατώτερος ἀπὸ τὸν προηγούμενο. Εἶνε ἀπλοῦστατα διαφορετικὸς. Μπορεῖ νὰ εἶνε ἀνώτερος ἢ κατώτερος σύμφωνα μετὴ τὴ γωνία πού τὸν ξετάζει κανεὶς.

Αὐτὸ γίνεται καὶ στὸν ψυχικὸ μας τὸν κόσμο. Μιὰ ψυχικὴ κατάσταση ἀκολουθᾶ τὴν ἄλλη ἀπὸ χίλιες δυὸ αἰτίες. Καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη, στὴν τέλεια καὶ πλείρια ἐκδήλωσή τους, ἡ ἀθροπότητα ἔχει τὰ ἰδανικά τῆς καὶ φτεῖναι τ' ἀριστοτεχνήματά τῆς. Δὲν εἶνε πολλὰ χρόνια πού ἡ πνευμα-

τική άριστοκρατία της Ευρώπης μιλούσε με περιφρόνηση για μιὰ φάση του πολιτισμού σε μιὰ όρισμένη εποχή, τὴ Βυζαντινὴ. Σήμερα όμως χάρη στις ἀξιοθάμαστες ἐργασίες τῶν Βυζαντιολόγωνε βρίσκουμε ἐκδηλώσεις Σκέψης καὶ Τέχνης, πού μποροῦνε νὰ παραβληθοῦνε με τὶς καλύτερες πού γνώρισε ἡ ἀθρωπότητα ἴσια με τὰ σήμερα. — Γιατί λοιπὸ νὰ παραξενεύεται ὁ ΑΜΙΕΛ με τὶς καινούργιες φάσεις πού πέρνει κάθε ἐκδήλωση τοῦ διανοητικοῦ μας κόσμου ; — Λησμονεῖ φαίνεται τὸ βαθειστόχαστο τοῦ Ἡράκλειτου « τὰ π α ν τ α ὀ ε ῖ » καὶ τοὺς ὑπέροχους νόμους τῆς ἐξέλιξης τοῦ Δάρβιν.

Μιὰ μέρα ὁ ΑΜΙΕΛ διαβάζει τὴ Σαρτρὲς τῆς Πάρμας τοῦ Στένταλ. Ἀναγνωρίζει τὴν ἀξία τοῦ συγγραφέα, μὰ δὲν τοῦ συχωρνᾷ τὴν ἔλλειψη « ἠθικῆς ἔννοιας », « ἰδανικῆς », « πεποίθησης ». Λυπᾶται πού « ἔτσι ἡ Λογοτεχνία ὑπάγεται στὴ Φυσικὴ Ἱστορία, στὴν Ἐπιστήμη. . . καὶ δὲ δίνει ξεχωριστὴ θέση στὸν ἄθρωπο. Τόνη βάζει μαζί με τὰ μερμηγγια, τοὺς κάστορες καὶ τοὺς πῆθικους. Κ' ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἀδιαφορία φέρνει στὴν ἀνηθικότητα ».

Ἐννοεῖται πὼς κ' ὁ Ταῖν πού ἀνήκει στὴν ἴδια κατηγορία δὲ γλυτῶνει ἀπὸ τὶς ἐπίκρισεις τοῦ ΑΜΙΕΛ. Διαβάζοντας τὴν « Ἱστορία τῆς Ἀγγλικῆς Λογοτεχνίας », ἕνα ἀπὸ τ' ἀριστουργήματα τοῦ Ταῖν, ὁ penseur μας δοκιμάζει κάποια λύση γι' αὐτὸ τὸ ἔργο, με τὸ ὕφος τοῦ ἀκριβολόγου, τὸ τραχύ, τὸ δυνατὸ, χωρὶς ὅμως « χάρη καὶ εὐγένεια ». Ἐκεῖνο πού τὸν πειράζει κατ' ἐξοχὴν εἶνε ἡ βαθειὰ περιφρόνηση πού δείχνει ἡ Φυσικὴ ὀγκι κ ἡ καθὼς ὀνομάζεται Σ κ ο λ ἡ γιὰ τὸν ἄθρωπο, καὶ ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐπιστημονικῆς τεχνολογίας στὴ Λογοτεχνία.

« Φαντάζομαι, λέει, τί θὰ εἶνε ἡ Λογοτεχνία στὸ μέλλον κατὰ τὸν ἀμερικάνικο τρόπο, κάνοντας βαθειὰ ἀντίθεση με τὴν ἑλληνικὴ τὴν Τέχνη : ἡ ἄλγεβρα ἀντὶς γιὰ τὴ ζωὴ, ὁ τύπος ἀντὶ γιὰ τὴν εἰκόνα, οἱ ἀχοὶ τοῦ λαμπρικοῦ ἀντὶς γιὰ τὴν ἀπολλωνικὴ τὴ μέθη, ἡ ψυχρὴ θεὰ ἀντὶς γιὰ τὶς χαρὲς τῆς σκέψης, με μιὰ λέξη, ὁ θάνατος τῆς ποιήσης γδαρμένης καὶ ἀνατομοποιημένης ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη ».

Ἐὸ ἄθρωπος σύμφωνα με τὶς ιδιότητες πού κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς γονιούς του, σύμφωνα με τὴν ἀνατροφή πού πῆρε, σύμφωνα καὶ με ἄλλους ὄρους δευτερεύοντες πού συντείνουν ὅμως κ' αὐτοὶ στὸ τελειωτικὸ ἀποκρυστάλλωμα τῆς ψυχικῆς μας ὄντοτητας, μπορεῖ νὰ μορφώσει τελικὸ ἀτομικὸ χαραχτήρα πού νὰ τὸνη βάζει εἴτε στὴν τάξη τῶν ἀθρώπων τῆς π ρ ἄ ξ η ς εἴτε στὴν τάξη τῶν ἀθρώπων τῆς θ ε ω ρ ἰ α ς. Αὐτὸ βέβαια δὲ θὰ πεῖ, πὼς σὲ ὅποιαδήποτε κ' ἂν ἀνήκει κανεὶς δὲν ἔχει κάτι κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ πὼς λείπουνε οἱ μεταβατικὲς οἱ μορφές. Μὰ ἔχει τόσο ἀτροφικὲς τὶς ἀρετὲς τῆς κατηγορίας πού δὲν ἀνήκει, καὶ τόσο ἐκδηλωμένες ἐκεῖνης πού ἀνήκει, πού μονάχα οἱ δευτέρες λογαριάζονται στὴν ταξινόμηση.

Στὴν τάξη τῶν ἀθρώπων τῆς θεωρίας, τοῦ ὄνειρου καὶ τοῦ ἀποθασμοῦ ἀνήκουνε κ' οἱ ποιητές. Κι' ὁ ΑΜΙΕΛ πού εἶνε ὁ ἄθρωπος τοῦ ὄνειρου καὶ τῆς αὐτοπερισυλλογῆς ἀνήκει σ' αὐτὴ τὴν τάξη. Μιὰ ψιλή βροχὴ, ἕνα ποταμάκι, μιὰ ἄχνη χόρτου, ἕνα ἡλιοβασίλεμα εἶνε ἀρκετὰ γιὰ νὰ κεντῆσουνε τὴ φαντασία του.

Ἐὸ ΑΜΙΕΛ βρίσκεται μιὰ μέρα σ' ἕνα χαριτωμένο καζίνο, πού ἡ νεώτερη ἔξῃ μιὰ ἔντονη διονυσιακὴ ζωὴ, τὸ λουσο καὶ τὸ γέλιο ὀργιάζουνε σὲ μαγευτικὲς ἀπόχρωσες καὶ σὲ τόνους γοητευτικούς, πού ἡ μουσικὴ κ' ἡ χαρὰ πλημμυρίζουνε τὴν ἀτμόσφαιρα. Τότες μέσσω σ' αὐτὸ τὸ ἡδονικὸ τὸ θέαμα

περνᾷ ἀπὸ τὸ μυαλό του με ἄλληλουχία κινηματογράφου καὶ γληγοράδα ἀστραπῆς, ἀλάκερη ἡ σταδιοδρομία τοῦ ἀθρώπινου πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὶς πειὸ ἀρχέγονες ἐποχὲς ἴσια με τὸν αἰῶνα τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Μιὰν ἄλλη φορὰ στὸν περίπατο βρῖσκει ἕνα σωρὸ κοχύλια πού ἀρχίζανε νὰ θρυμματίζονται. Ἀμέσως ἡ φαντασία του παίρνει τὸ πέταμά της. Τόνη μεταφέρει σὲ χιλιάδες αἰῶνες πίσω, καὶ τὸν κάνει θεατὴ τῆς μεταμόρφωσης πού παθαίνουνε ἀμέτρητες γενεὲς ἀπὸ μαλάκια πού ἀπὸ ζωντανοὶ ὀργανισμοὶ μεταμορφώνονται σιγά-σιγά σὲ ἄψηχη μάζα, καὶ χρησιμεύουνε στὴν « ἀρχιτεχτονικὴ τοῦ γιαιοῦ ».

Ἐὸ ὀμπρὸς σ' αὐτὰ τὰ ἴδια κοχύλια βρισκότανε ἕνα μυαλό θετικὸ πού μέσα του κυριαρχεῖ ἡ ὀντίληψη τῆς πραγματικότητας, θὰ παρατηροῦσε τὸ σκῆμα τους, θὰ ἔκανε σύγκριση ἀναμεταξύ τους, καὶ θὰ ἔβγαζε κάποιο συμπέρασμα γιὰ τὴ συγκριτικὴ ζωολογία. θὰ εὑρίσκε τὶς ὀμοιότητες καὶ ἀνομοιότητες καὶ σ' ἄλλους χαραχτήρες, καὶ θὰ μποροῦσε νὰ τὰ ταξινομήσει σὲ τάξεις καὶ γένη. Τὸ θετικὸ δηλαδὴ μυαλό θὰ σκημάτιζε ἕνα κύκλο ἔρευνας με ὀρισμένη περίμετρο, πού μέσα σ' αὐτόνη θὰ διεύθυνε τὸν προβολέα τῆς προσοχῆς του, καὶ θὰ ζέταζε καὶ τὸν παραμικρότερο χῶρο. Ἀντίθετα, τὸ μυαλό τοῦ ποιητῆ δὲν ἔχει τὴν ἴδια ἔνταση καὶ τὴν ἴδια συγκροτικὴ δύναμη.

Ἐὸ Βεργλαῖν σὲ λίγες γραμμὲς μᾶς περιέγραψε τέλεια τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση τοῦ ποιητῆ, σὶς στιγμὲς πού ἐμπνέεται καὶ δημιουργεῖ.

— « Βλέπεις » λέει σὲ κάποιο φίλο του « ἐκεῖνο τὸ πανὶ πού κουνιέται ; » δείχνοντας ἕνα στὸρ πού ἀνεμοδερνότανε στὸ ἀντικρινὸ τὸ σπῆτι. « Γιὰ σένα, εἶνε μονάχα ἕνα κομμάτι πανὶ, πού ταράζει ἡ καταγίδα. . . Γιὰ μένα, εἶνε ἄλλο πρᾶμα. Σ' αὐτὸ βλέπω τὸ πανὶ καρβιοῦ πού τραντάζει ἡ τρικυμία, κ' ἀμέσως νοιώθω τὸ φόβο τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας. — Ἐπειτα τὸ ἀντικειμενὸ μου κάνει μεταβολὴ. Τότες βλέπω μιὰ σημαία νὰ κυματίζει. Ἐὸ σάλπιγγα χτυπᾷ ἔφοδο. . . Ὀρμῶ καταπάνω στὸν ὀχτρὸ καὶ συνεπαίρνω στὴ φωτιὰ ἕνα ἀλάκερο στρατό ».

Ἐὸ δύναμη αὐτὴ τοῦ ὀραματισμοῦ πολλὲς φορὲς κάνει τὸν ποιητὴ νὰ χάνει καὶ τὴ συναίσθηση τοῦ ἀτόμου του, καὶ νὰ μὴ διακρίνει ἀφοριστικὴ γραμμὴ ἀναμεταξύ ἀπὸ τὸ Ἐ γ ὼ καὶ τὸ μ ἡ Ἐ γ ὼ, νὰ ἀνακατόνει τὴν ὄντοτήτά του με τὸ γύρω του κόσμο. Αὐτὴ ἡ συχώνεψη τὸν κάνει νὰ χαρίζει καὶ ἀτομικὲς τοῦ ιδιότητες ἢ ιδιότητες τοῦ εἶδους του στὴ φύση πού βλέπει με τὸ πρίσμα τοῦ ἀθρωπομορφισμοῦ.

« Περίπατος μισῆς ὄρας στὸν κῆπο κάτω ἀπὸ τὴν ψιλή βροχὴ τοπειὸ χεινοπωρινό. Ὀυρανὸς σταχερός με διάφορες ἀπόχρωσες, καταχνιὰ πού σέρονται στὰ βουνὰ τοῦ ὀρίζοντα φύση μελαχολικὴ. Τὰ φύλλα πέφτανε ἀπὸ παντοῦ σὰν τὶς τελευταῖες χίμαιρες τῆς νεότητος ἀπὸ τὰ δάκρυα ἀγιάτρευτων πόνων. Νεοσσιὰ λάλων πουλιῶνε πού πότε τρομάζουνε στὰ συμπλέγματα τῶν δεντρῶνε καὶ πότε παίζουνε κάτω ἀπὸ τὰ κλαδιὰ σὰ μαθητὲς στρυμωγμένοι καὶ κρυμμένοι σὲ κανένα κῆσκο. Τὸ χῶμα σαριμένο φύλλα καφεδιά, κίτρινα καὶ κοκκινωπά. Τὰ δέντρα μισόγυμνα, ἄλλα πειὸ πολὺ ἄλλα πειὸ λίγο, με ξεθωριασμένο χρῶμα, ξανθὸ, λεμονίσιο, ἀμαράντινο. Τὰ πυκνώματα τῶν δεντρῶνε καὶ τὰ χαμόκλαδα κοκκινωπά ἀκόμα μερικὰ ἄνθη: τριαντάφυλλα, καπουτσῖνοι, ντάλιες με πέταλα πού στάζουνε τὰ χωράφια γυμνά, οἱ φράχτες φτωχοί, τὸ ἔλατο, μονάχο αὐτὸ σφριγηλό, πρᾶσινο, στωϊκὸ, αἰῶνια νεώτερη πού ἀψηφᾷ τὴν παρακμὴ ».

“Όλα αυτά τὰ ἀναρίθμητα σύμβολα πού οἱ μορφές, τὰ χρώματα, τὰ φυτά, τὰ ζωντανά ὄντα, ἡ γῆ, ὁ οὐρανός χαρίζουνε κάθε ὥρα στό μάτι πού ξέρει νά τὰ ἰδεῖ, μοῦ φαινότανε μαγευτικά καί συγκινητικά. Κρατοῦσα τὸ ποιητικό τὸ ραβδί, καί ἀρκοῦσε νά ἀγγίξω ἕνα φαινόμενο γιὰ νά μοῦ δηγηθεῖ τὴν ἠθική του τὴ σημασία. Ἐνα τοπεῖο ὁποιοδήποτε εἶνε μιὰ ψυχική κατάσταση, κι’ ὅποιος διαβάσει καί στά δυό, παραξενεύεται γιὰ τὴν ὁμοιότητα πού βρίσκει σέ κάθε λεφτομέρεια. Ἡ ἀληθινὴ ποίηση εἶνε περὶ ἀληθινὴ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, γιατί εἶνε συθετική καί κατέχει εὐτὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐκεῖνο πού ὁ συδασμός ὄλωνε μαζί τῶν ἐπιστημῶν θὰ μπορέσει τὸ πολὺ-πολὺ μιὰ φορὰ νά πιτύχει σὰν ἀποτελέσματα. Ἡ ψυχὴ τῆς φύσης προφητεύεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ ὁ ἐπιστήμονας μαζεύει μονάχα τὰ ὕλικά γιὰ ἀπόδειξί της.»

Ἡ ἌΜΙΕΛ σὲ κάθε τοπεῖο πού βλέπει, δίνει καί τὴν ψυχική του κατάσταση τῆς στιγμῆς. Στὰ φυτὰ καί στά λουλούδια, τὰ αἰσθήματα πού ἔχει ἢ πού περιμένει νά δεῖξουνε οἱ ἄλλοι γι’ αὐτόνε. Μιά μέρα φεύγοντας ἀπὸ τὴ Γενεύη βλέπει «τις ὁμορφες κερασιές στολισμένες μὲ τὴν ἀνοιξιὰτικὴ πρᾶσινη φορεσιά τους, φορτωμένες νυφιάτικα μπουκέτα, νά χαμογελοῦνε στὸ διάβα του ἀνάμεσα στὰ βουνά, καί τις πιασκαλιές νά τοῦ ρίχνουνε στὸ πρόσωπο πνοές ἀπὸ τ’ ἀρώματά τους.»

Ἡ φιλοσοφία τοῦ ἌΜΙΕΛ, ξετύζοντάς τηνε μὲ τις ιδέες πού ἔχουμε σήμερα χάριε στὴν Ἐπιστημονικὴ Φιλοσοφία, δὲ στέκει. Ἡ φιλοσοφία πού μόλις τώρα τελευταῖα μπήκε στὸ δρόμο τῶν θετικῶν Ἐπιστημῶν, πρὶν, ἀποχοῦσε λίγες ἐμπειρικές γνώσεις μὰ ἀερολογούσε πολὺ!— Σήμερα ἄρχισε νά ξετάζει ὅλα τὰ ζητήματα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καί μὲ βάσεις θετικές. Ἄς πάρουμε ἕνα κλάδο της, τὴν Ψυχολογία. Ὁ ἌΜΙΕΛ πού μεταχειρίστηκε τὴν ἐσωτερικὴ αὐτοεπισκόπηση, δὲν ἔκαμε βέβαια Ψυχολογία μὲ τὴν τρωινὴ ἔννοια τῆς λέξης. Δανεῖζομαι λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὴ «Σύγχρονη Φιλοσοφία» τοῦ Ρεύ, πού χαρακτηρίζουνε αὐτὴ τὴ μέθοδο:

«Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοεξέταση δὲ μπόρεσε νά δώσει κανένα ἀποτέλεσμα πού νά ἀξιώθει τὸν τίτλο ἐπιστημονικό. Μόλις μπόρεσε νά χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπιλόλαιη περιγραφὴ ἢ ἀκριβέστερα, στὴν ἀναγνώριση καί τὸ χοντροειδῆ καθορισμὸ γιὰ μερικὰ ψυχολογικά γεγονότα, πού γι’ αὐτὰ ἔχουμε πλέρια συνείδηση, καί πού καθὼς ξέρομε σήμερα, ἀποτελοῦνε ἕνα μέρος μόνον τῆς ψυχολογικῆς μας ζωῆς— καί ἴσως τὸ περὶ ἀσήμαντο μέρος. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἅμα αὐτοπαρτηρεῖται κανεὶς, βρίσκει σκεδὸν πάντα ἐκεῖνο πού θέλει νά βρεῖ, γιατί ἡ συνείδηση διαπρέπει στὴν αὐταπάτη. Γι’ αὐτὸ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτοεπισκόπηση χρησίμεψε γιὰ νά γίνει περὶ πολὺ τὸ ρομάντσο παρὰ ἢ ἐπιστήμη τῆς ψυχολογικῆς ζωῆς.»

Σήμερα δηλαδή, γιὰ νά μελετήσῃ κανεὶς τὸν ψυχικό μας τὸν κόσμο, ἂν ἐννοεῖται δὲ θέλει ν’ ἀερολογεῖ, πρέπει νά μεταχειριστεῖ καί τὴν ἀνατομικὴ μέθοδο, καί τὴ φυσιολογικὴ, καί τὴν παθολογικὴ καί ἄλλες. Σήμερα εὐτυχῶς ξαφανιστήκανε οἱ δογματισμοὶ ἀ priori, γιὰ ζωϊκὲς ἀρχές, γιὰ ἐμφυτες ιδέες καί ἄλλες φλυαρίες μεταφυσικές.

Ἐκεῖ ὅμως πού εἶνε ὑπέροχος ὁ ἌΜΙΕΛ, εἶνε μερικὲς λιγογραμμὲς κριτικές σκέψεις πού κάνει γιὰ ἕνα Μότσαρτ, ἕνα Μπετόβεν, ἕνα Χάινε, ἢ γιὰ τίποτα ἀριστοτεργήματα τῆς σκεφτόμενης ἀθροπότητας, πού θὰ εἶνε τὰ αἰώνια μνημεῖα της, διαρκέστερα κι’ ἀπ’ αὐτὲς τις Πυραμίδες κατὰ τὸ Λατίνου ποι-

ητή. Μιὰ ἀπ’ αὐτὲς εἶνε καί γιὰ τις Αἰσχυλικὲς Τραγωδίες. Εἶνε τόσο ὁμορφὴ πού θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ νά τὴν ἀναφέρω.

«Διάβασα τις ἐφτά τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου στὴ μετάφραση τοῦ Λεκόντη-Λίλ. Ὁ «Προμηθεὺς» κι’ οἱ «Εὐμενίδες» εἶνε ἀκόμα οἱ μεγάλες ἀνάμεσα στις μεγάλες. Ἐχουνε τὸ ὑπέροχο τῶν προφητῶν. Κ’ οἱ δυὸ ζουγραφίζουνε μιὰ θρησκευτικὴ ἐπανάσταση, μιὰ βαθεῖα κρίση τῆς ζωῆς τῆς ἀθροπότητας. Ὁ «Προμηθεὺς» εἶνε ὁ πολιτισμός πού ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὴ ζήλεια τῶν θεῶν. Οἱ «Εὐμενίδες» εἶνε οἱ μεταμόρφωσες τῆς δικαιοσύνης καί ἡ ἀντικατάσταση τῆς ἀδιάλλακτης ἐκδίκησης μὲ τὸν ἔξαγνισμό καί τὴ σχώρηση. Ὁ «Προμηθεὺς» δειχνε τὸ μαρτύριο, ὄλωνε τῶ σωτήρων· οἱ «Εὐμενίδες» εἶνε τὸ δόξασμα τῶν Ἀθηνῶν καί τοῦ Ἀρειοῦ Πάγου, δηλαδὴ ἐνὸς πολιτισμοῦ ἀληθινὰ ἀθροπίνου. Πόσο μεγαλόπρεπη εἶνε αὐτὴ ἡ ποίηση, καί πόσο ἀρρωστιάριζες φαίνονται ὅλες οἱ ἀτομικὲς περιπέτειες τοῦ πάθους κοντὰ στὴν κολοσιαία τραγικότητα τοῦ πεπρωμένου.»

Ἀπὸ τοὺς περὶ παληοὺς ποιητὲς τῆς ἀθροπότητας ἴσια μὲ τοὺς σημερινούς, ἢ Φύση ὑμνήθηκε σὰν τὸ ὠραιότερο καί μεγαλοπρεπέστερο θέαμα πού ἀντικρῦσανε τ’ ἀθροπίνια μάτια. Ὁ κάθε ὅμως ποιητὴς σύμφωνα μὲ τὴ φυλὴ πού ἀνήκει, τὸ περιβάλλο καί τὴν ἐποχὴ πού ζῆ, καί τὴν ἀτομικὴ του ιδιοσυγκρασία, τὴ βλέπει καί διαφοροτικά. Σ’ ἄλλους κυριαρχεῖ τὸ αἶσθημα τοῦ τρόμου μπρὸς στοὺς θυμούς της— πού θεοποιοῦνε μάλιστα— κ’ ἡ ἀνάμνηση τῶν ὑπέργειων. Σ’ ἄλλους μιὰ ἀρμονικὴ ἰσορροπία σ’ ὅλα τὰ αἰσθήματα, χωρὶς τίποτα τὸ ὑπερβολικό, τὸ ὑπερτροφικό. Καί τέτοια τέλεια ἰσορροπία βρίσκει κανεὶς στὴν ποίηση καί γενικὰ στὴν τέχνη τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς στὴν ἀρχαιότητα. Τὸ κάθε τι παρουσιάζεται σ’ αὐτὴ ὁμαλὸ καί γλυκόγραμμα σὰν τὰ βουνά της, κανονικὸ σὰν τοὺς ναοὺς της, καί καθάριο σὰν τὸν οὐρανὸ της. Σ’ αὐτὴ βασιλεύει ἡ φροντίδα τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς, ἡ λατρεία τῆς πλαστικότητας. Καμιά θεολογικὴ ἢ τελεολογικὴ ἔννοια δὲ στομῶνει τὴ δύναμη τῆς παρατηρητικότητας, κανένας νόμος μεταφυσικός δὲ μιοδιζει τὸ ἀντίκρυσμα κάθε ἐκδήλωσης τῆς Φύσης. Ὁ ποιητὴς μὲ τὸ ἴδιο μάτι θεωρεῖ καί τὸν ἥλιο πού μᾶς χαρίζει τις ἀρμονικὲς αὐγὲς καί τις αἰσθηματικὲς δύσες, τὸ ἀνοιξιὰτικο γέλιο πού γελοῦνε τὰ λουλούδια καί τὰ φυτὰ, τὸ μελαχολικὸ ξεφύλλισμα τῶ δεντρῶν στὸ ὄργιλο οὐρλιασμα τοῦ βορῆ, καί τὸ ἐρωτικὸ τὸ φίλημα πού δίνουνε ἀναμεταξύ τους καί τὰ φυτὰ, καί τὰ ζῶα. Αὐτὸ πού στίς ἄσιανες χώρες, πατρίδα τοῦ θεόρατου δέντρου τῆς Μεταφυσικῆς μὲ τις νεφελένιες του ἔννοιες γιὰ τὴν ἠθική, τὴ συνείδηση, θεωρεῖται καὶ τὸ πού πρέπει ν’ ἀποφενύγουμε ὅσο μπορούμε ἀφιερωνόμενοι στὰ ὑπέργεια, στὸν ἀσκητισμὸ καί στὸ αὐτοτυράννημα, ἐδῶ θεωρεῖται φρισικό, ἀθροπίνου καί κατὰ συνέπεια καλὸδεχτο.— Στις ἄσιανες χώρες, κάθε φαινόμενο τῆς Φύσης εἶνε καί θέμα θεολογικό, στὴν Ἑλλάδα, εἶνε ἀντικείμενο αἰσθητικῆς ἀπόλαυσης, εἶνε διεγερτήριο τῆς ζωῆς, ὅπως ὁ ἀέρας πού ἀναπνέουμε, ὅπως ἡ τροφὴ πού τρώμε.

Ὁ ἌΜΙΕΛ πού στὸ ἀντίκρυσμα καί τῆς παραμικρῆς ἀπόκρως τῆς Φύσεως νοιώθει νά δονοῦνται οἱ ἐσώτατες ψυχικὲς του χορδές, ζητεῖ ἀπ’ αὐτὴ τὴν παιγνιδιάρη μάγισσα τὸ γιατί κάθε ἐκφρασῆς της, τὴν ἠθικὴ τῆς ἔννοια, τὴ λύση τοῦ μυστηρίου πού βασανίζει τὸ μυαλό του.— Ἡ μανταλιτὴ τοῦ ἌΜΙΕΛ εἶνε μανταλιτὴ ἀσιάτη. Τὸ ἀντίκρυσμα τῆς λίμνης τῆς Γενεύης γιὰ ἕναν ἄλλο θὰ εἶτανε μονάχα μιὰ ἔντονη αἰσθητικὴ ἀπόλαυση πού θ’ ἄφινε κάποια

ίχνη στο μυαλό του, και πού θ' αναπολούσε ήδονικά σε στιγμές ρεμβασμού. Στόν ΑΜΙΕΛ γεννᾶ προβλήματα ήθικης. Μ' ὅλη ὅμως αὐτὴ τὴ μεταφυσικὴ του τὴν ἐνασχόληση, μᾶς χαρίζει μερικὲς εἰκόνες πού μποροῦνε νὰ χαρακτηριστοῦνε ἔξοχες.

«Τὶ μοῦ εἶπε αὐτὴ ἡ λίμνη μὲ τὴ γαλήνια μελαχολία της, ἡ ὀλόϊσια, ἡ θαμπὴ καὶ ἡσυχὴ, πού τὰ βουνὰ καὶ τὰ σύννεφα καθρεφτίζανε τὴ μονοτονία καὶ τὴν κρύα τους χλωμάδα: Πῶς εἶτανε δυνατὸ τὸ καθῆκον μαζί μὲ μιὰ ἀνάμνηση τοῦ οὐρανοῦ νὰ διανύσουνε τὴν ἀπογοητεμένη ζωὴ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ξάστερη καὶ βαθειὰ ἀντίληψη τοῦ διαβατάρικου γιὰ ὅλα τὰ πράματα, τοῦ μοιραίου γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ, καὶ τοῦ βάθους ἀκόμη πού βρισκεται κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ κινητὸ νερό».

Μιὰ ἀπρὸιλάτικη μέρα μὲ τὰ χιόνια πού κλειοῦνε τὸν ἄθρωπο στοῦ ἀγαπημένου home, καὶ τὸν ἀναγκάζουνε στὴν αὐτοπερισυλλογὴ καὶ τὴ βαθειὰ σκέψη, γίνεται ἀφορμὴ νὰ βγάλει συμπεράσματα γιὰ τὴ σκέψη πού ἔχει ἡ σκέψη μὲ τὴν ἀγάπη.

«Τὸ χιόνι ξαναλύνει, κ' ἡ ὑγρὴ καταχνιά σκεπάζει ὄλονε τὸν τόπο, τὸν ὀρίζοντα τὸν ἀγγίζεις μὲ τὸ χέρι σου, κ' οἱ τρεῖς λεῦγες πού φαινότανε χτές, ἀλλάζανε καὶ γίνανε ἓνα σταχτερὸ καὶ πυκνὸ παραπέτασμα.

«Αὐτὴ ἡ κλεισοῦρα μὲ φέρνει στὶς Σέτλαντ, στὶς Σπίτσεργκ, στὴ Νορβηγία, στὶς ὀσσιανικὲς χῶρες τῆς ὀμίχλης, πού ὁ ἄθρωπος σπρωγμένος στόν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του, νοιώθει περισσότερο τὴν καρδιά του νὰ χτυπᾷ, τὴ σκέψη του νὰ συλλογιέται, φτάνει μονάχα νὰ μὴ τὸν παγώνει τὸ κρύο. Ἡ καταχνιά ἔχει βέβαια τὴν ποιήσὴ της, τὴν ἐσωτερικὴ της τὴ χάρη, τὴν ὀνειρένια τὴ μαγεία της. Κάνει γιὰ τὴ μέρα ὅ,τι κάνει ἡ λάμπα γιὰ τὴ νύχτα: παρουκνεῖ τὸ πνέμα στὴν αὐτοπερισυλλογὴ, καὶ ξαναδιπλώνει τὴν ψυχὴ στόν ἑαυτὸ της. Ὁ ἥλιος μᾶς ἀπλώνει στὴ φύση, μᾶς σκορπίζει καὶ μᾶς διαλύνει ἡ καταχνιά μᾶς συμμαζώνει καὶ μᾶς συγκεντρώνει, γι' αὐτὸ κ' εἶνε γκαρδιακὴ, σπητικὴ, συγκινητικὴ. Ἡ ποίηση τοῦ ἥλιου ἔχει κάτι ἀπὸ τὴν ἐποποιία: ἡ ποίηση τῆς καταχνιάς ἀπὸ τὸν ἐλεγειακὸ τὸν ὕμνο ἢ ἀπὸ τὸ ἔξισμα τὸ θρησκευτικὸ. Ὁ παθεῖσμός εἶνε παιδὶ τοῦ φωτός, ἡ ὀμίχλη γεννᾶ τὴν πίστη στοὺς γειτονικοὺς προστάτες. Σὰν κλείνει τὸ μεγάλο τὸ Σύμπαν, τὸ σπῆτι γίνεται τὸ μικρὸ τὸ Σύμπαν. Στὸν αἰώνιο ἀχνὸ ἀγαπᾷς καλῆτερα, γιὰ τὴ μόνη ἀλήθεια τότες εἶνε ἡ οἰκογένεια, καὶ στὴν οἰκογένεια ἡ καρδιά. Οἱ μεγαλείτερες σκέψεις ἔρχονται ἀπὸ τὴν καρδιά, λέει ὁ ἠθολόγος».

Βλέποντας τὴν ποιητικὴ δύναμη καὶ ἀρμονία πού κλειοῦνε τὰ «Φύλλα Ἡμερολόγιου» καὶ τὴ μετρίότητα τῶν ποιητικῶν συλλογῶν τοῦ ΑΜΙΕΛ ὅλοι οἱ κριτικοὶ ὅσοι ἀσκοληθίγανε μ' αὐτόνε παραξενευτήγανε κομμάτι. Τὴν ἐξήγηση ὅμως αὐτονοῦ τοῦ φαινομένου μᾶς τὴ δίνει ὁ ἴδιος ὁ ΑΜΙΕΛ. Μᾶς ξεμολογιέται πὼς ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸ ἴδανικὸ καὶ τὸ τέλειο εἶνε τόσο μεγάλη, πού κάθε δημιουργικὴ του δύναμη παραλύει. Ἐκεῖνο πού θὰ ἔκανε τὸ θαρρεῖ τόσο μικρὸ, τόσο ἀσήμαντο, πού τὸ καταδικάζει καὶ τὸ πετᾷ προκαταβολικά. Προτιμᾷ ν' ἀδρανήσει καὶ ν' ἀποσυρθεῖ στόν πύργο τοῦ ἀποθαιμασμοῦ καὶ τοῦ ὄνειρου. Ὅσες φορὲς πάλε ἀποφασίζει κάτι, τὸ κάνει πάρεργα, χωρὶς νὰ βάζει τὴν ὀλικὴ τὴ δύναμη τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς ψυχῆς του. — «Φοβοῦμαι» λέει, «μιὰ σύνθεση μὲ ἀτέλειες, καὶ μένω στοῦ προσωρινὸ ἀπὸ συστολῆ, ἀπὸ ἐντιμότητα».

Ἄν κατὰ τύχη ὁ ΑΜΙΕΛ δὲν εἶχε τὴ συνήθεια νὰ μπιστεύεται καθημερινὰ τίς ιδέες καὶ τὰ αἰσθημάτα του στοῦ χαρτί, δὲ θὰ μάθαινε κανέναν ποτέ, τὸ ταλέντο ἔκρυβε μέσα του ὁ ποιητὴς τοῦ «Πενσερ ὄζο». Κι' ἂν στοῦ «Ἡμερολόγιου» του παρουσιάζεται ὑπέροχος, εἶνε γιὰτὶ ἔγραφε φυσικὰ καὶ ἀβίαστα.

Καὶ τώρα γεννιέται τὸ ερώτημα: Μπορεῖ ν' ἀρέσουνε τὰ «Φύλλα Ἡμερολόγιου» στοὺς σημερινούς; — Ἡ ψυχικὴ μας κατάσταση σήμερα εἶνε ψυχικὴ κατάσταση ἐποχῆς γόνιμης σὲ θετικισμό, ἐποχῆς πού διητᾷ γιὰ δράση, ὕγεια, ἰσορροπία. Θ' ἀρέσουνε ὅμως, σκεδόν μὲ βεβαιότητα, στόν ψυχολόγο πού θ' αὔξει σ' αὐτὰ ἓνα ἀσυνείθιστο λιγάκι ὕλικὸ γιὰ ψυχολογικὴ μελέτη. Θ' ἀρέσουνε ἀκόμα σ' ἐκείνους πού συμμαζευμένοι στὸν ἑαυτὸ τους σὰν τὸν ὀραιόληφτο καὶ ἰδεολάτρη Γενεβέζο, λησιμονοῦνε «κάθε ἐπιθυμία δράσης, καὶ σβύνουνε μέσα τους κάθε ἀνάγκη παραγωγῆς, ἀρκεῖ ν' ἀκοῦνε τὸ βοῦῖσμα τοῦ χρόνου, καὶ τὸ κύλισμα τοῦ χειμαρροῦ τῆς παγκόσμιας ζωῆς».

Καὶ θὰ συγκινηθοῦνε ἐκείνους, πού ἡ θεὰ ἐνὸς κυπαρισσιοῦ μὲ τὸ ἀρμονικὸ του τὸ λίκνισμα καὶ τὸ μουσικὸ του τὸ θροῖσμα, ἔχει περὶ πολλὴ ἀξία ἀπὸ τὴ θεὰ δαφνοστεφάνωτης ἀρμάδας, ἢ τὸ ντροπαλὸ καὶ ἀθῶο ξάνοιγμα τοῦ μπουμπουκιοῦ, ἀπὸ τίς θαμπωτικὲς ἀνακάλυψες τοῦ σοφοῦ. Ἐκείνους, πού ἀπὸ τὴ μοῖρα τους ἀνίκαναι γιὰ κάθε θετικὴ δράση, συνειδητὰ ἀργοπεθαίνουνε ψυχικὰ ἓνα τραγικὰ αἰσθητικὸ θάνατο, ἀνάμεσα στὰ μελαχολικὰ γλυκῶ χρωμα λουλούδια, καὶ τίς λυπητερὰ ἀρμονικὲς νότες τῆς Φαντασίας.

ΠΑΥΛΟΣ Α. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΠΕΤΡΙΕΣ ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ*

Θ'.

Και τώρα θα την ξανάβλεπα.

Ήταν η γυναίκα που είχ' αγαπήσει σφοδρότερα· η γυναίκα που με είχε κάμη να περάσω τη μεγάλη, τη μοναδική εκείνη νύκτα της ζωής μου. Πόσες φορές δεν την ξαναθυμήθηκ' αργότερα με ήδονή, σὰ μιὰ μακρινή, ανέφικτη τώρα πιά, ευτυχία! Ήταν δυνατό να μι' ξανάβλεπα με συγκίνησι την "Ολγα που μου τη χάρισε;... Και ήμουν περιεργος να ιδῶ πῶς θὰ ἦταν. Θὰ μου θύμιζε ἄρα γε τὴν "Ολγα ἐκείνου τοῦ καιροῦ;...

Πήγα στὸ θέατρο μονάχος μου κι' ὁ πρῶτος που ἀπάντησα στὴν πλατεία, στὸ διάδρομο, ἦταν ὁ "Αντζολος ὁ Μπραχάλης. Τὸν ἐγνώριζ' ἀπὸ τὴ Ζάκυθο κι' εἶχα νὰ τὸν ιδῶ κι' αὐτὸν χρόνια. Πόσο ἄλλαξε! Ὁ εὐμορφος ἐκεῖνος νέος που τὸν ἐξήλεψα μιὰ φορά,—ἦταν μεγαλήτερός μου,—εἶχε γίνῃ ἕνας κακοτράχλος μεσόκοπος, σχεδὸν γέρος, με γκριζὰ γένεια καὶ με κόκκινη μύτη σὰν ἀλκολικοῦ. Καὶ τὸ ὄφρος του ἐντελῶς νοικοκυρίστικο κι' ἐπαρχιώτικο, καὶ οἱ τρόποι του, κι' ἡ φορεσιά του. "Ενας ἀσήμαντος ἀνθρωπάκος, ὁ γιὸς τοῦ γιαιτροῦ, κτηματίας καὶ τοικιστῆς, που μ' εὐχαρίστησε πολὺ, γιατί συλλογίστηκ' ἀμέσως—ἀνθρώπινη ἀδυναμία,—πῶς ἡ "Ολγα δὲ θὰ μπορούσε νὰ μου τὸν ἐπιδείξει με καμάρι. Πάντα ἐγὼ ἤμουν καλλίτερος ἀπὸ τὸν "Αντζολό της!...

Μ' ἀγκάλιασε καὶ μ' ἐφίλησε με μεγάλη διάχυσι σὰ γνήσιος Ζακυνθινός. Κι' ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησι που εἶπα, τοῦ ἀνταπόδωσα τὰ κομπλιμέντα του ὅσο προθυμώτερα μπορούσα.

— Δὲν ἤξερίζεις, μου ἔλεγε, μου τραγουδοῦσε καλλίτερα με τὴ μύτη, πόσο χαιρόμαι που σὲ βλέπω! μὰ τὸν "Αγιο Διονύσιο, ἔχω μιὰ μεγάλη χαρά.

— Κ' ἐγὼ, σιῶρ "Αντζολε, πιστεψέ το χωρὶς ὄροκ... .

— Καὶ τί καλὰ που στέκεις, νὰ σὲ χαρῶ!... Μπράβο! μὰ νὰ μὴν ἀλλάξης ὀλωσδιόλου ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ χρόνια;! Φτοῦ σου νὰ μὴν ἀβασκαθῆς!

— Μὰ καὶ σὺ καλὰ στέκεις, σιῶρ "Αντζολε... .

— "Ε, ὅπως νὰ πῆς... δόξα σοι ὁ Θεός.

Ἐκῆταξα γύρω με τρόπο, γιὰ νὰνακαλύψω τὴν "Ολγα. Δὲν τὴν ἔβλεπα ὅμως πουθενά. Κ' ἤμουν ἔτοιμος νὰ ρωτήσω, ὅταν ὁ "Αντζολος με πρόλαβε.

— Νὰ κι' ἡ ἀρχόντισσά μου, μου κάνει τὴ βλέπεις;

Καὶ μου ἔδειξε τὸ θεωρεῖο που ἦταν ἀπὸ πᾶνου μας. Σήκωσα τὰ μάτια κι' εἶδα ἕναν ὄμο σκεπασμένο με μαῦρες δαντέλλες, ἕνα βυσσινὶ μεταξωτὸ μανίκι, ἕνα ἄσπρο γάντι κι' ἕνα κόκκινο μάγουλο.

* Ἡ ἀρχὴ τοῦ στίχου σελίδα 113

Ήταν ἡ "Ολγα, με τὰ λορνια τῆς στὰ μάτια, γυρισμένη κατὰ τὴ σκηνή. Δὲν μᾶς ἔβλεπε.

— Τὴ γνωρίζεις, μου φαίνεται, τὴν "Ολγα τοῦ Μπενε-στάντε... .

— "Ω, βέβαια! μιὰ φορά τὰ σπύτια μας εἶχανε φιλία... .

— Τὸ ξέρω. Ἡ "Ολγα ἦταν στὰ νειᾶτά της στενὴ φιλενάδα τῆς ἀδελφῆς σου, τῆς κυρίας Τζούλιας. Ἀλήθεια, τί γίνεται;

— Καλά. Μένει πάντα στὴν Πόλη, με τὸν ἄντρα της... .

— Δὲν πᾶμε λίγο ἀπάνω; Ἡ γυναίκα μου θὰ εὐχαριστηθῆ πολὺ νὰ σὲ ιδῆ καὶ νὰ μάθῃ γιὰ τὴ Τζούλια.

— Πολὺ εὐχαρίστως!

— Κι' ἄσε' δὲ θὰν τῆς πῶ ποῖος εἶσαι. Νὰ ἰδοῦμε, θὰ σὲ γνωρίσει;

Ὁ τρόπος τοῦ Μπραχάλῃ ἔδειχνε πῶς δὲν ἤξερε τίποτα ἀπὸ τὴν παλιὰ ἱστορία. Ἔτσι τὸν ἀκολούθησα χωρὶς δισταγμό. Ἀνεβήκαμε σχεδὸν ἀγκυλισμένοι—εἶχε μιὰ χαρὰ ὁ κακόμοιρος γιὰ τὸ εὐρημά του!—κι' ἄμα φθάσαμε στὸ θεωρεῖο, διαπλάτωσε τὴν πόρτα καὶ φώναξε:

— "Ολγα! Ἄν τῶβρης ποιὸν σοῦ φέρνω!... .

Ἡ "Ολγα γύρισε ξαφνιασμένη καὶ με τὸ πρῶτο βλέμμα, ἀπὸ τὰ μάτια κείνα, ἴδια κι' ἀπαράλλακτα ὅπως τᾶξερα,—γλώμιασε λιγάκι καὶ ψιθύρισε:

— Μπᾶ! ὁ κύριος Τρισμπάρδης!

— Τὸν ἐγνώρισες εὐθύς; ἔκαμε μ' ἀγαθὴ ἐκκληξί ὁ "Αντζολος.

— Μπᾶ! ἔκαμε ἡ "Ολγα, μὰ ὁ κύριος Πίπης δὲν ἄλλαξε καθόλου.

Καὶ μοῦδωσε τὸ γαντοφορεμένο της χέρι κι' ἀλλάξαμε μιὰ δυνατὴ χειραψία, τρανταχτή, σὰ φίλοι παλαιοί... . Μ' αὐτὸ προσπαθοῦσαμε κι' οἱ δύο μας νὰ κρύψουμε, ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, τὴν ταραχή μας. Κ' ἐγελάσαμε πολὺ, περισσότερο ἀπ' ὅτι ἔπρεπε.

— Μὰ πῶς τὸ καταφέρατ' ἔτσι; ἐξακολούθησε ἡ "Ολγα. Ὅλ' αὐτὰ τὰ χρόνια δὲν πέρασαν λοιπὸν ἀπὸ τὴ ράχι σας;

— Λέτε νὰ μὴν πέρασαν;... .

— Μὰ δὲν ἀφίσανε οὔτε ἴχνος! Εἴσατε ἀκόμα ὅπως τὸν καιρὸ ἐκεῖνο... θυμᾶστε... που πηγαίνατε περίπατο στὸ ψῆλωμα με τὸν "Αλιβίτσο... .

— Μπορεῖ... ἀν καὶ δὲν τὸ πιστεύω... .

— Καλὰ μὴν ἐπουλήσατε καὶ σεῖς τὴν ψυχὴ σας;

— Κι' αὐτὸ πιθανόν... Ἀλήθεια, τί γίνεται ὁ καλός μου ὁ "Αλιβίττος;

— Ὁ καλός σας ὁ "Αλιβίττος ἔχει σήμερα κόρη τῆς παντρεῖας.

Ἔσεῖς;

— "Α, ἐγὼ... δυστυχῶς... ἔμεινα ἔτσι, γεροντοπαλιήκαρο.

— Μπᾶ, μπᾶ! ἄρχισε νὰ φωνάζῃ ὁ "Αντζολος· εἶναι ἀνύπαντρος;... ἀλήθεια;... Καὶ τὸν ρωτᾶς ἀκόμα, "Ολγα, πῶς κατώρθωσε νὰ μείνῃ ἔτσι νέος; Μὰ δὲν εἶνε τίποτ' ἄλλο, ψυχούλα μου! Εἶνε που δὲν ἔβαλε στὸ κεφάλι του σκοτούρες. Μ' αὐτὸ νὰ μρῦ πῆς τώρα, σιῶρ Πίπη, πῶς τὸ κατάφερες;

— Ξέρω κ' ἐγώ; εἶπα ἡ τύχη... οἱ περιστάσεις...

— Ἦξερε, φαίνεται, νὰ φυλάγεται! εἶπε ἡ Ὑλγα.

Κ' εὐθύς, γιὰ νὰ μὴν ἀπαντήσω βέβαια στὸν ὑπαινιγμὸ της, μ' ἐσύστησε σ' ἕνα πατρὶνὸ κοριτσόπουλο ποῦ ἦταν μαζί της στὸ θεωρεῖο κ' ἄκουγε τὴν κουβέντα μας μ' ἐκστατικά μαῦρα μάτια.

Ἐκάθησα κ' εἰς ἐγώ, — ὁ Ἀντζολος μ' ἔβαλε διὰ τῆς βίας σχεδὸν σὲ μιὰ καρέκλα, — καὶ ἔακολουθήσαμε νὰ λέμε τὰ δικά μας, γιὰ τὴ Ζάκωθο, γιὰ τὴ Τζούλια, γιὰ τὰ παληὰ τὰ χρόνια, γιὰ τὴν τωρινὴ μας ζωὴ. Ὅταν ἀνοίξε ἡ αὐλαία, ἔκαμα νὰ φύγω.

— Ποῦ πᾶς; μοῦ εἶπε ὁ Ἀντζολος· ἂν δὲν εἶσαι μὲ παρέα, κάτσε ὅτ' ἔχουμε τόπο μπόλινο.

— Κ' εὐχαρίστησι μεγάλη, ἐπρόσθεσε ἡ Ὑλγα μ' ἐλαφρότατη εἰρωνεία.

Καὶ κάθησα, δίπλα στὸν Ἀντζολο, ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὴν Ὑλγα. Ὅταν ἦταν ὅλοι προσηλωμένοι στὴν παράτασι, τὴν κίτταξα καὶ τὴν ἐξέταξα μὲ τὴν ἀνεσί μου. Αὐτὴ εἶχε ἀλλάξη πολὺ. Ἦταν τώρα μιὰ γυναῖκα ψηλὴ, χοντρή, μεστωμένη, μεγαλόπρεπη σὰ μαντόνα καί, σίγουρα, πολὺ πιδ εὐμορφη παρὰ ὅπως τὴν ἤξερα κορίτσι. Τὰ σαράντα της τὰ ἔκρυβε καλὰ μιὰ φρεσκάδα ὄψιμη, χυμὴν στὸ παχουλὸ μὰ παιδιάτικο πρόσωπό της· ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ τὰ κόκκινά της μάγουλα, ἀπὸ τ' ἀξέχαστα ροδοκάλια ποῦ διατηροῦνται, μοῦ ἔκαν' ἐντύπωσι τὸ ὕφος της, ἡ ἔκφρασί της, ὁ ἀέρας της. Καλὴ αὐτὴ εἶχε ξυπνήση! Δὲν ἦταν πιά τὸ κουτσαβάκι, ποῦ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο δὲν ἤξερε νὰ μάγαπήση. Κι' ὅσο τὴν ἔβλεπα, ὅσο τὴν ἄκουγα νὰ μιλῇ μὲ τόση ἐλευθερία, μὲ τόση γνώσι τοῦ κόσμου, σχεδὸν μὲ πνεῦμα, μοῦ φαινότανε πῶς ἡ Ὑλγα αὐτὴ ἦταν ὀλωσδιόλου ἄλλη ἀπὸ ἐκεῖνη ποῦ δάκρυζε ὅταν τὴ φιλοῦσα καὶ δίσταζε νὰ καθήση μαζί μου στὸν καναπέ... θυμούμουν τὰ λόγια τῆς Τζούλιας: «Ὁ μόνος ἄνθρωπος ὅς ἐκεῖνο, ποῦ τόσο λίγο ἤξερα τότε νὰ ἐκτιμῆσω, ὁ ἄνθρωπος ποῦ τὸν μάντενε μόνον ἡ κρίσι τῆς ἀδελφῆς μου, ξεπετάχτηκε τέλειος. Τώρα τὸν ἔβλεπα κ' ἐγὼ ὁ θεόστραβος! Τὶ κουτὸς ποῦ ἦμουν, νὰ γυρεύω ἀπὸ τὴν Ὑλγα ἄλλα ἀπὸ κείνα ποῦ μπορούσε ἡ δύστηνη νὰ μοῦ δώση καὶ νὰ μὴν καταλάβω πῶς αὐτὰ ποῦ εἶχε ἦταν ἀρκετὰ γιὰ τὴν εὐτυχία μου! Ἀσχημὸ θὰ ἦταν, ἔλεγα, νὰ εἶχα τώρα μιὰ τέτοια γυναῖκα; Θάλλαζε στὸ καλλίτερο, χρόνον μὲ τὸ χρόνο, καὶ θὰ μπορούσε νὰ διατηρῇ τὴν ἀγάπη μου ἢ νὰ τὴ γυρίξῃ σὲ στοργή. Τὴν ἔβλεπα καὶ μετανουῶσα. Τὴν ἔβλεπα καί, θυμούμενος τὰ περασμένα, ἔκρινα τώρα πῶς σὲ ὅλα, σὲ ὅλα, ἡ Ὑλγα ἦταν στὸ δίκιο κ' ἐγὼ στὸ ἄδικο. Τὴν ἔβλεπα καὶ τὴ δικαιολογοῦσα. Ἀκόμα καὶ γιατί δίσταζε νὰ καθήση μαζί μου στὸν καναπέ... Πολλὲς ἄλλες ἀγαπητικὲς μου τίς ξαναπάνθησα μετὰ χρόνια, εἶδα τὰ χάλια τους κ' ἐδόξασα τὸ Θεὸ ποῦ δὲ γελάσθηκα νὰ τίς φωρωθῶ.

Τὴν Ὑλγα ὅμως, ἔ, αὐτὴ τὴν ξανάβλεπα μὲ τύφι καὶ μὲ μεταμέλεια. Δὲν περιμένα ποτὲ τέτοιο πράγμα. Φανταζόμουν πῶς θ' ἄβλεπα μιὰ σκιὰ, ἀπογοητευτικὴ, μόλις ἰκανὴ νὰ μὲ ξαναφέρῃ στὶς παλιὰς γλυκαῖές μου ἀναμνήσεις, κ' ἔξαφνα μοῦ παρουσιάζονταν σὰν Ὑλγα μιὰ ὠραία κ' ἔξυπνη γυναῖκα, ποῦ θὰ μπορούσα καὶ νὰ τὴν ξαναγα-

πήσω... Καὶ γιὰ πρώτη φορὰ, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἔβγαλα τὰ τελευταῖά μου κοινωνιολογικὰ συμπεράσματα, ἡ ἰδέα τοῦ χαρμελιοῦ μοῦ φάνηκε γελοία καὶ παράλογη. Μὲ μιὰ γυναῖκα σὰν τὴν Ὑλγα, ὦ, θὰ μπορούσα νὰ ζήσω! Στὴν ἀνάγκη, γ' αὐτὴν θάξιζε τὸν κόπο νὰ θυσιάσω καὶ λίγον ἐγωϊσμό...

Στὸ πρῶτο διάλειμμα τῆς «Παριζιάνας» — λέξι δὲν εἶχ' ἀκούση ἀπὸ τὴν πρώτη πράξι, — τὸ κοριτσόπουλο ποῦ ἦταν μαζί μας στὸ θεωρεῖο προσκαλέσθηκε στὸ ἀντικρινό, ποῦ ἦταν κάτι φίλες του, κ' ὁ Ἀντζολος ἔπρεπε νὰ τὸ συνοδεύῃ. Μείναμε μόνον μὲ τὴν Ὑλγα. Κάμποση ὥρα κυτταζόμεστε ἄφωνοι. Κι' ἔξαφνα ἡ Ὑλγα μοῦ εἶπε:

— Θυμᾶστε καμμιά φορὰ τὰ παληὰ;

— Ὡ ναί... Καὶ σεῖς;...

— Τὴν Ἀνθολογία σας τὴν ἔχω ἀκόμα.

— Ἀλήθεια;...

Ἐκούνησε τὸ κεφάλι της μὲ μορφασμὸ κ' ἐσήκωσε τὰ γυαλιὰ της γιὰ νὰ κυττάξῃ ἀντίκρου. Κ' ἐπρόφερε σιγὰ:

— Εἶμαστε τότες παιδιὰ!...

— Ναί, εἶπα ἐγὼ· τόσο παιδιὰ, ποῦ μᾶς καλοῦσε ἡ Εὐτυχία μὲ χαμόγελο καὶ τῆς γυρίζαμε τὴν πλάτη. Ἐγὼ τοὐλάχιστο...

— Ἐσεῖς! ἔκαμε ἡ Ὑλγα, γυρίζοντας τὸ πρόσωπό της πρὸς ἐμέ· δὲν ξέρω γιὰ σᾶς, ἐμένα ὅμως μοῦ στοίχισε πολὺ ἐκεῖνη ἡ ἱστορία... Τὸ ξέρετε, κύριε, πῶς ἄργησα νὰ σᾶς ξεχάσω;...

Τὸ γύρισε ἄξαφνα στὸ ἀστεῖο καὶ γέλασε. Αὐτὸ μοῦδωσε θάρρος νὰ τῆς ἀπαντήσω.

— Πόσο εὐτυχισμένος θὰ ἦμουν ἂν δὲν τὸ κατορθώνετε καὶ ἂν ἐξακολουθούσατε νὰ μὲ θυμᾶστε ὡς τώρα!

— Ἄ, τότε δὲ θὰ ζοῦσα, εἶπε μὲ ἀπλὸ ὕφος ἡ Ὑλγα. Σᾶς βεβαῖω, τὸν πρῶτο χρόνον ὑπόφερα τόσο, ποῦ ἂν βαστοῦσε αὐτό...

Δὲν τελείωσε τὴν φράσι της. Σωπάσαμε πάλι. Ἐπειτα εἶπα σὰν ἠλίθιος:

— Ἐκεῖνη ἡ Παρασκευὴ μᾶς τὰ χάλιασε. Μπήκε ἀνάμεσὸ μας ἡ ζήλεια της...

— Δὲν ἔχετε δίκιο... κ' εἶνε ἁμαρτία τώρα νὰ τὴν κακολογῆτε. Ἄλλαξα ὕφος.

— Τί γίνεται, ἀλήθεια, ἡ Παρασκευὴ; Παντρεύτηκε;

Ἀκούμπησε τὸ πηγούνι της στὸ χέρι καὶ μὲ κίτταξε κατὰμματα λίγες στιγμὲς. Ἐπειτα ἐπρόφερε μὲ βαθεῖα φωνή:

— Πέθανε!

Κ' ἐξακολούθησε νὰ μὲ κυττάξῃ.

— Ἄ!

Δὲν ἤθρα νὰ πῶ τίποτ' ἄλλο. Λίγη σιωπὴ θὰ φαγέρονε πιδ εὐγλωττα τὴ λύπη, ποῦ αἰσθάνθηκ' ἀληθινά.

— Οἱ ἄλλες; ρώτησα σιγὰ, μὲ κάποιον φόβο.

— Ἡ Ζωὴ παντρεύθηκε. Ἡ Κατίνα ἀκόμη. Τὴν ἔχω μαζί μου.

— Φαντάζομαι τὴν εὐμορφη ποῦ θάγεινε ἡ Ζωὴ.

— Ἀλήθεια τὴν ἔχουν στὴ Ζάκωθο γιὰ τὴν ὀμμορφότερη κυρία. Κ' εἶνε τώρα ὅσ' ὅλη της τὴν ἀκμή.

— Σεῖς, ὑποθέτω, θὰ τὴν περνᾶτε.

Ὁ λόγος μου ξέφυγε χωρὶς νὰ θέλω. Ἡ Ὑλγα κοκκίνισε ἀπὸ εὐχαρίστησι καὶ μ' ἓνα γέλιο, μ' ἓνα μορφασμὸ προσποιητῆς δυσπιστίας, σήκωσε πάλι τὰ λογιὰ της κ' ἐκύτταξε κατὰ τὴν πλατεῖα, λέγωντας:

— Δὲ μπορούσατε νὰ μὴ μου κάμετε κ' ἓνα κομπλιμέντο, πρώτη φορὰ ποῦ με βλέπετε ἀπὸ τότες... τὰ περιμένα...

— Δὲ σᾶς κάνω κανένα κομπλιμέντο, διαμαρτυρήθηκα ἐγώ. Λέω τὴν ἐντύπωσί μου καὶ τὴν ἀλήθεια.

— Ποιὸς σᾶς ξέρει σᾶς! ψιθύρισε ἡ Ὑλγα μὲ τὰ μάτια πάντα μέσα στὰ γυαλιά.

— Εἶνε ἀνάγκη νὰ σᾶς ὀρκισθῶ;

— Ὅχι, νὰ ζήτε!... Ἦθελα μόνο νᾶξερα πόσες ἀγαπήσατε ἀπὸ τότε καὶ σὲ πόσες ἐκάματε τοὺς ἴδιους ὀρκους ποῦ ἐκάματε καὶ σὲ μένα...

Δὲν ἐπρόφθασα νὰ παντήσω. Ὁ Ἄντζολος ἐγύρισε ἰστὸ θεωρεῖο μονάχος. Τὸ κοριτσόπουλο εἶχε μείνῃ μὲ τίς φίλες του ἰστὸ ἀντικρινό. Τότε κ' ἐγὼ ζήτησα συγγνώμη καὶ μὲ τὴν πρόφρασι πὼς ἤθελα κάποιον νᾶνταμώσω, — μιὰ στιγμὴ, εἶπα, θὰ ξαναγυρίσω, — κατέβηκα στὴν πλατεῖα. Εἶχα αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκη νὰ βγῶ ἔξω, νὰ πομακρυνθῶ, νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὰ βλέμματα τῆς Ὑλγας, ποῦ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ — ὁ ἴδιος δὲν ἦμουν πάντα; — ἄρχισαν νὰ ἐξασκοῦν ἐπάνω μου μιὰ γοητεία, ὅμοια μ' ἐκεῖνὴ τὴν παλῆρά μὰ κ' ἀλλοιωτικὴ... Σὲ λίγο ὅμως μ' ἐκυρίευσε ἓνας πόθος, πολὺ δυνατός, νὰ ξαναγυρίσω κοντὰ της, νὰ ξαναμπῶ στὴ σφαῖρα τῆς παρᾶξενης γοητείας της, νὰ ὑποστῶ τὰ βλέμματά της, νὰ ψηφῆσω τοὺς ὑπαινιγμούς της. Δὲν ξέρω κ' ἐγὼ ποῖα τολμηρὴ ἐλπίδα γεννήθηκε διαιμιάς στὰ βάθη τοῦ εἶναί μου. Ἐλπίδα μαζί καὶ χαρὰ. Ἐνα αἰσθημα ὅμοιο μ' ἐκεῖνο ποῦ αἰσθανόμουν τότε ποῦ ἔφευγα ἀπὸ τὸ σπίτι της σὰν κουρασμένος καὶ δὲν ἔβλεπα τὴν ὥρα νὰ ξαναγυρίσω. Καιροὺς εἶχα νὰ δοκιμάσω τέτοιο πράγμα τόσο νεανικό. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἡ θεὰ τῆς Ὑλγας, χωρὶς καμμιά ὑπερβολή, μὲ ξανάγειωσε δεκαπέντε χρόνια. Ἦταν ἀπὸ τὴ γενικὴ ψυχολογικὴ μου κατάστασι ἦταν ἀκόμη ἀπὸ τὴν πολύωρη προσήλωσί μου στὰ περασμένα, ὡς νὰναπλάσω τὴ μακρινὴ ἱστορία τῶν ἐρώτων μας: προπάντων ὅμως ἦταν ἀπὸ τὴν ἐκτακτὴ εὐμορφία καὶ τὴ φρεσκάδα τῆς Ὑλγας, ποῦ ποτὲ δὲν ἐπίστευα πὼς θὰ τὴν ἔβλεπα ἔτσι καλὰ διατηρημένη, ὅμοια κ' αὐτὴ μὰ κ' ἀλλοιωτικὴ. Κ' ἐκεῖνο τὸ ξύπνημα τῆς ψυχῆς της ἦταν γιὰ μένα τόσο περιέργο κ' ἐλκυστικό!

Δὲν ἦταν στὴ μέση ἡ δεύτερη προᾶξι ὅταν ξαναἔβηκα στὸ θεωρεῖο. Μόλις εἶχα λείψῃ ἓνα τέταρτο, ποῦ μου φάνηκε ὀλόκληρο μερο-νύχτι. Ἄνοιξα σιγὰ-σιγὰ τὴν πόρτα καὶ κάθησα στὴ θέση μου χωρὶς νὰ με πάρουν εἶδησι, προσηλωμένοι κ' οἱ δυὸ στὴ σκηνή. Καθὼς τοὺς ἔβλεπα ἔτσι ἀπὸ πίσω, καθισμένους τὸν ἓναν ἀπὸ δῶ καὶ τὸν ἄλλον ἀπὸ κεῖ, σὰ χωρισμένους, χωρὶς νὰ προσέχονται, χωρὶς νὰλλάζον τὸσην ὥρα οὔτε λέξι, οὔτε νεῦμα, μου ἦλθε ἡ σκέψι κ' ἡ ἀπορία ἂν μπορούσε νὰ εἶνε ἀκόμ' ἀγαπημένοι. Ἐκεῖνος, συλλογίσθηκα, πιθανὸν νὰ τὴν ἀγαποῦσε. Ἐκεῖνὸς ὅμως δὲν μου φαινόταν ἐνθουσια-

σμένη ἀπὸ τὸν ἄνδρα της. Ἐνα τέτοιον ἄνδρα, προχωρημένο, ἀσήμαντο, κουτό, κ' ἄσχημο τώρα πιά... μὰ ἦταν δυνατόν; Προτῆτερα ὁ Ἄντζολος μου εἶπε πὼς δὲν εἶχαν κάμη παιδιά. Κι' αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια, ποῦ μου ἐξηγοῦσε πολλὰ, μου θύμιζε συγχρόνως πὼς ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀταίριαστο ζευγάρι ἔλειπε τὸ σπουδαιότερο συνδετικό. Ἄ, ὄχι, ἡ Ὑλγα θάγαποῦσε κάποιον ἄλλο ἢ τοῦλάχιστο θὰ ἐτοιμάζονταν νὰγαπήσῃ. Ἦταν καὶ στὴν πιὸ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴ γυναῖκα ἡλικία...

Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐσυλλογίζομουν, ὅταν ἔξαφνα εἶδα τὴν Ὑλγα νὰ γυρίσῃ πρὸς τὸν Ἄντζολο καὶ νὰ τοῦ λέγῃ μὲ περιπάθεια:

— Ἄ, τὶ ὄμορφα ποῦ παίζει αὐτὴ ἡ Κυβέλη!

— Καὶ τὶ ὄμορφη ποῦ εἶνε! ἀποκρίθηκε μὲ προθυμία ὁ Ἄντζολος, κυτᾶζοντας μιὰ στιγμὴ τὴ γυναῖκά του, γιὰ νὰ προσηλωθῇ πάλι στὴν «Παριζιάνα».

— Ἐσεῖς οἱ ἄνδρες ποτὲ δὲν κυτᾶτε Τέχνη... πάντα Γυναῖκα! διαμαρτυρήθηκα μὲ τρυφερὸ παράπονο ἡ Ὑλγα.

Δὲν ἐπίστευα ταῦτιά μου. Ὁ τρόπος της, ὁ τόνος τῆς φωνῆς της, μου ἔλεγε πὼς τὸν ἀγαποῦσε. Μὰ τόσο λάθος νὰ κάμω;...

— Ἐγὼ ὄχι, ἀποκρίθηκε μὲ νᾶξι ὁ Ἄντζολος: ἐγὼ... κυτᾶζω καμμιά φορὰ καὶ τὴν Τέχνη.

— Εἶσαι ἓνας καὶ σύ!... ἐψιθύρισε μὲ νᾶξι ἡ Ὑλγα.

Γελῶντας ὁ Ἄντζολος ἄπλωσε τότε τὸ χέρι του, βρῆκε πασπα-τεντὰ τὸ χέρι τῆς Ὑλγας, ἀκουμπισμένο στὸ γόνατό της, τῆς τῶσφιξε καὶ τῆς τὸ κράτησε. Ἔτσι τρυφερὰ χειροπιασμένοι ἐξακολούθησαν νὰ βλέπουν ἰσὴ σκηνή.

Αὐτὸ μου φάνηκε ἀστεῖο κ' ὅμως ἐζήλεσα. Ὁ Ἄντζολος δὲ μου φαινότανε πιά τόσο κακοροϊζικός ὅσο μου φάνηκε στὴν ἀρχή. Μπορεῖ νᾶσπρισε πρόωρα, μὰ τὸ ἀνδρικό του κορμὶ διατηροῦνταν ἀκόμα σβέλτο καὶ δυνατό ἀπὸ νεανικοὺς χυμούς. Καὶ τὸ γέλιο του εἶχεν ὅλη ἐκεῖνὴ τὴ γλύκα τὴν παλῆρά, ποῦ τὴν ἐξήλεσα... Γιατί δὲ μπορούσε ἡ Ὑλγα νὰ τὸν ἀγαπᾷ;...

Ἐτριξα τὴν καρέλλα μου γιὰ νὰ φανερωθῶ.

— Ἄ! ἐδῶ εἶσαι; Ἐλα λοιπόν! ἐκάμε ὁ Ἄντζολος, ἀφίνοντας εὐθὺς τὸ χέρι τῆς γυναῖκάς του.

Ἡ Ὑλγα γύρισε μιὰ στιγμὴ καὶ μὲ κύτταξε μὲ χαμόγελο.

ὦ, ἡ ματιὰ της! Μὰ ἦταν ἀπαράλλακτη μ' ἐκεῖνες ποῦ μούρρι-χνεν ἄλλη φορὰ, τότε ποῦ ἤθελε νὰ μου δεῖξῃ τὴν ἀγάπη της καὶ νὰ μου δώσῃ θάρρος νὰ περροβῶ τὸν ἥλιο!...

Κι' ἂν ἀγαποῦσε ἀκόμα τὸν ἄνδρα της, δὲ μπορούσε νὰ μὲ ξαναγαπήσῃ ἐμένα περισσότερο; Ἐκεῖν' ἡ ματιὰ της τέτοια ἐλπίδα μου γέννησεν ἄξαφνα. Τὶ τρελὸς ποῦ ἦμουν! Τὶ παιδί ποῦ ξανα-γίνουμουν!...

Γ.

Στὸ ἄλλο διάλειμμα ἀρχίσαμε πάλι τὴν κουβέντα οἱ τρεῖς μας, ἐνῶ τὸ πατρὶνὸ κοριτσόπουλο, ποῦ εἶχε γυρίσῃ ἐν γῶ μετὰξὺ, μᾶς ἄκουγε μὲ τὰ ἐκστατικά του μάτια καὶ μ' ἓνα χαμόγελο κάπου-κάπου,

γεμάτο πονηριά μαζί και συστολή, ποῦ μοῦ θύμιζε τὴν καλόβολη ἐκείνη Ζωή, τὴ μικρούλα...

— Ὡς τόσο τὴν ἀπαρνήθηκες ἐσὺ τὴ Ζάκυνθο! μοῦ εἶπε μιὰ στιγμή ὁ Ἀντζολος.

— Δὲ φταίω γώ... ἡ ζωή!

— Ἔχεις νὰ πᾶς πολὺν καιρό;

— Πέντ' ἔξη χρόνια. Πετάχτηκα ἕνα καλοκαίρι κ' ἔμεινα λίγες μέρες.

— Τὶ κοίμα! Καὶ δὲν τὴν ἀποθύμησες;

— Τὶ νάποθυμήση! πετάχτηκε ἡ Ὀλγα μὴπως ἔχει ἐκεῖ στενοὺς συγγενεῖς;

— Ἐχω ὅμως φίλους παληοὺς κ' ἀγαπημένους, ἀποκριθῆκα ἐγώ, ἕνα κτηματάκι καὶ τὶς γλυκύτερες ἀναμνήσεις. Ἄ, δὲν ξέρετε πῶς νοσταλγῶ! Μοῦ φαίνεται πῶς εἶμαι σὰν ἐξόριστος... Ἰσα-ἴσα λογαριάζω τώρα τὰ Χριστούγεννα, ποῦ θ'ἄχουμε διακοπές, νάλθω νὰ τὶς περάσω στὴ Ζάκυνθο.

Τὸ σκέδιό μου ἦταν τῆς στιγμῆς. Ἔτσι μοῦ ἤλθε ἄξαφνα ἡ φωτεινὴ ἰδέα αὐτοῦ τοῦ ταξειδιοῦ. Ἦταν ἡ ἴδια ἡ ὁρμὴ τῆς ψυχῆς μου, ποῦ ποθοῦσε τώρα νάκολουθήσῃ τὴν Ὀλγα καὶ νὰ κολληθῆ ὀπίσω της γιὰ πάντα... Κ' ἦταν τόσο πολὺ δυνατό, ἐπιβλητικό, ποῦ κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐπίστεψα πῶς ἄλλο δὲν ἐσκεπτόμουν ἀπὸ καιρό, παρὰ νὰ περάσω τὶς διακοπές τῶν Χριστουγέννων στὴ Ζάκυνθο.

— Ἄ, τί καλὰ! φώναζεν ἡ Ὀλγα μὲ ἀνυπόκριτη χαρὰ. Νάλθῃτε, κύριε Πίτη, νάλθῃτε χωρὶς ἄλλο!

— Μὰ ἔλα λοιπόν! εἶπε κ' ὁ Ἀντζολος τὴν καϊμένη τὴ Ζακυνθούλα μας... δὲν κάνει νὰ τὴν ἀλησιμονάμε ἔτσι!...

— Ἔσεῖς πότε φεύγετε; ρώτησα.

— Αὔριο τὸ πρῶτ', ἀποκριθῆκε ἡ Ὀλγα. Στὶς δέκα...

Στὸν τόνο τῆς φωνῆς της μοῦ φάνηκε πῶς ξεχώρισα κάποια λύπη. Αὐτὸ μοῦδωσε θάρρος νὰ πῶ:

— Τόσο γρήγορα;... ἀκόμα δὲ σᾶς εἶδαμε;... Τί κοίμα!

— Πεταχτήκαμε καὶ μεῖς γιὰ μιὰ ὑπόθεσι, ποῦ σήμερα ἐτελείωσε, μοῦ ἐξήγησε ὁ Ἀντζολος, Κ' εἴμασθ' ἐδῶ ἀπὸ τὴν Παρασκευή... Ἔ, τώρα πρέπει νὰ γυρίσουμε καὶ στὸ σπιτάκι μας. Ἐμεῖς, βλέπεις, δὲν εἴμαστε περιηγητάδες...

— Ἄ, ἔκαμε μὲ τὴν ἴδια λύπη ἡ Ὀλγα ὁ Ἀντζολος στενοχωριεῖται σὲ ξένο τόπο... κ' ἡ ζωὴ τοῦ ξενοδοχείου δὲν τοῦ ἀρέσει καθόλου.

— Σπουργίτης! ἔκαμε ὁ Ἀντζολος γελῶντας· ἐμᾶς τοὺς Ζακυνθινοὺς δὲ μᾶς λένε σπουργίτες;...

— Ἔσεῖς ὅμως θὰ μένατε εὐχαρίστως λίγες ἡμέρες ἀκόμη, εἶπα μὲ πεποίθησι στὴν Ὀλγα.

— Ὡ, αὐτὸ νάκούεται, ἀποκριθῆκε· ἀξίζει νάλλάξῃ κανεὶς κάπου-κάπου ζωὴ· ἔπειτα, δὲν ξέρω γιατί, στὴν Πάτρα μ'ἀρέσει.

Χμ! ξέρω ἐγὼ γιατί σοῦ ἀρέσει στὴν Πάτρα, κυρία Ὀλγα!... Μὰ τί νὰ σοῦ κάμω, ποῦ βιάστηκες νὰ ζευγαρώσῃς μ' αὐτὸν τὸ σπουργίτη;... Ἄς ἤσουν ἐλεύθερη καὶ σουδειχνα ἐγὼ ἂν θὰ σάφινά τώρα νὰ φύγῃς!...

Ἔτσι ἄρχισα νὰ σκέπτομαι· κ' ὅλη τὴ βραδεῖά, ποῦμεινα μαζί τους, ὅσ αὐτὸ τὸ μοτίβο ξετυλίγονταν ἀπόκριψη ἢ σκέψη μου κ' αὐτὸ ἦταν τὸ βαθύτερο νόημα κάθε μου κουβέντας. Νὰ τὸ καταλάβαινε ἀρά γε ἡ Ὀλγα; Νὰ εἶχεν ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὶς μυστικὲς ἀκτῖνες τῆς ψυχῆς μου καὶ νὰ εἶχεν ἠλεκτροισθῆ κ' αὐτὴ ἀπὸ τὸ ξαφνικὸ ξύπνημα τῆς παληᾶς μου ἀγάπης; Ἡ μὴπως ἀγαποῦσε τόσο πολὺ αὐτὸ τὸν ἀσήμαντο σύζυγο, ὥστε νὰ εἶνε ἀναίσθητη καὶ στὴν πιὸ δυνατὴ καὶ ψυχόρμητη ἐκδήλωσι;

Ὅσο ἔμεινα κοντά της, τόσο πειθόμουν γιὰ τὸ πρῶτο. Ὁ τρόπος ποῦ μ' ἐκύτταζε, ὁ τρόπος ποῦ μοῦ μιλοῦσε, οἱ κουβέντες ποῦ ἔφερεν, οἱ ἀπαντήσεις ποῦ ἔδινε, ὅλα μοῦδειχναν πῶς ἦταν κ' αὐτὴ ἠλεκτρισμένη. Καὶ συλλογίζομουν πῶς γιὰ νὰ φάνηται ἔτσι ὅστιν ἐπίδρασί μου, δὲ μποροῦσε νάγαπᾶ τὸν ἄντρα της τόσο πολὺ.

Ἡ «Παριζιάννα» τελείωσε νωρὶς. Φύγαμε μαζί ἀπὸ τὸ θέατρο, — ἂ! τί περιγελαστικὴ, μεφιστοφελικὴ ματιὰ ποῦ ἀνήφησα στὸ διάδρομο ἀπὸ τὸ συνάδελφό μου τῶν μαθηματικῶν!... — καὶ ἀφοῦ ἀφίσαμε τὸ χοριτσόπουλο στὸ σπιτί του, τραβήξαμε γιὰ τὸ Ξενοδοχεῖο. Ἐγὼ εἶχα πιά καταστρωμένο τὸ σκέδιό μου δλάκαιο: θὰ πῆγαίνα τὰ Χριστούγεννα στὴ Ζάκυνθο, θὰ τᾶφτειάνα μὲ τὴν Ὀλγα, θὰ ξαναγύριζα τὸ καλοκαίρι, ὕστερ' ἀπὸ τὶς ἐξετάσεις, θὰ φεύγαμε μαζί γιὰ τὴν Ἀθήνα, ἴσως γιὰ τὴν Ἰταλία, κ' ἀπὸ ἐκεῖ πιά θὰ φροντίζαμε γιὰ τὸ διαζύγιο καὶ γιὰ τὸ γάμο μας... Ἔτσι, ἔλεγα, θὰ τελείωνε ἡ ἐρωτικὴ μου ζωὴ. Ἦταν μοιραῖο. Οὔτε χαρέμι οὔτε κελλὶ ἀσκητικὸ. Μιὰ γυναῖκα μοῦπερτε καὶ μένα στὸ μερτικό μου κ' ἡ γυναῖκα αὐτὴ ἦταν ἡ Ὀλγα. Μοῦ φαινόταν σὰ νὰ μὴν εἶχα πάψῃ οὔτε στιγμή νὰ τὴν ἀγαπῶ, ἀπὸ τὴν ὥραία καὶ φοβερὴ ἐκείνη νύκτα, ποῦ μοῦ τὴ ζωντάνευε τόσο ἡ μνήμη, βοηθημένη τώρα ἀπὸ τὴ ζωντανὴ παρουσία τῆς ἀγαπημένης μου. Καὶ μοῦ φαινόταν ἀκόμα πῶς κ' ἡ Ὀλγα δὲν εἶχε ἀλλάξῃ ἀπὸ τότες ποῦ μοῦγραφε τὸ μεγάλο της ναὶ μὲ ἀριθμούς...

— Ἐ! δὲν ἔρχεσαι ἀπάνυ νὰ πάρομε κάτι τί; μοῦ ἐπρότεινε ὁ Ἀντζολος.

— Ἐλάτε! παρακάλεσε μὲ τὰ μάτια της ἡ Ὀλγα.

Ἔτσι καὶ τότε, σὰν μοῦ πρότεινε ὁ Ἀλιβίζος νὰ πάω τὸ βράδυ νὰ παίξομαι «χαρτάκια», ἡ Ὀλγα ἐπροσθετε τὴ θερμὴν ἰκεσία τῶν ματιῶν της. Μὰ τίποτα λοιπὸν δὲν εἶχε ἀλλάξῃ!...

Ὁ Ἀντζολος, κατὰ τὴ Ζακυνθινὴ συνήθεια, δειπνοῦσε πάντα ὕστερ' ἀπὸ τὸ θέατρο. Καθῆσαμε σ' ἕνα τραπέζακι, στὴ μικρὴ σάλα, καὶ τὰ νυσταγμένα γκαρσόνια τοῦ ξενοδοχείου μᾶς ἔφεραν μπύρα καὶ κρύα φαγητά. Ἦπια ἕνα ποτήρι μ' ἕνα σάντουιτς κ' ἡ Ὀλγα μισὸ ποτήρι μὲ λίγο χοιρομέρι. Ὁ Ἀντζολος ὅμως, φαγᾶς, περιδρόμασε ἀπ' ὅλα, ρούφηξε μιὰ ὀκᾶ μπύρα, φούσκωσε, ἔκλαψεν ἕνα ποῦρο κ' ἀποτραβήχθηκε στὸν καναπέ, γιὰ νὰ χονέψῃ μὲ μισόκλειστα μάτια.

— Λέτε σεῖς καὶ σάκουώ, μᾶς εἶπε. Ἔτσι μ'ἀρέσει ἐμένα...

— Παράφαγες ὅμως καὶ φοβοῦμαι! τοῦ εἶπε ἡ Ὀλγα.

— Ἄ, μπᾶ! μὴ φοβάσαι τίποτα! Βάρυνα λγάκι, μὰ θὰ κάτσω ἔτσι ἕνα τέταρτο καὶ θὰ γίνω περδίκι.

— Νὰ φύγω καλλίτερα νὰ πλαγιάσετε, ἐπρότεινα ἐγώ.

— Ὅχι δά, μοῦ εἶπε ἡ Ὀλγα· πάντα κάθεται καμμιὰ ὥρα μετὰ τὸ δεῖπνο· τὸν βλέπτει νὰ πέφτη ἀμέσως στὸ κρεβάτι... γιατί ἔχει τὸ κακὸ ἰδίωμα νὰ παρατρώη. Κι' ὑποφέρει, ξέρεις, ἀπὸ τὸ στομάχι του κι' ἀπὸ τὴν καρδιά του.

— Ἄ!

Ἐχαμήλωσε τὴ φωνὴ καὶ ξακολούθησε μὲ μιὰν ἀλγεινὴ ἔκφρασι στὸ πρόσωπο:

— Συχνὰ τὸν πιάνει ἓνας παλμός, ποῦ φοβᾶμαι πῶς θὰ μείνῃ... Τί κακό!...

Ὁ ἐγωϊσμός μου δὲν εἶχεν οἶκτο. Μακάρι, συλλογίσθηκα, νὰ τὸν ἔπιανε καμμιὰ μέρα καὶ νὰ πέθαινε. Κι' ἀπὸ τὸ σκάνδαλο θὰ γλυτώναμε κι' ἀπὸ τὴ φασαρία τοῦ διαζυγίου...

— Δὲν εἶνε τίποτ' αὐτό, εἶπα στὴν Ὀλγα μὲ τουπέ χίλιων γιαντρῶν· πολλοὶ ἄνθρωποι τῶχουν καὶ ζοῦν χρόνια.

Ὁ Ἀντζολος ληθαργοῦσε τώρα σὰν τὸ χορτάτο φεῖδι. Κ' ἐγὼ μὲ τὴν Ὀλγα, μακρύτερα, τὰ λέγαμε μὲ τὴν ἡσυχία μας. Ἀδιάφορα βέβαια πράγματα καὶ κοινά, ποῦ τὸ αἶσθημά μου ὅμως τοὺς ἔδινε τὸ πιὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον. Ἦμουν εὐτυχησμένος.

...Ἐξαφνα ὁ Ἀντζολος ἔκαμ' ἓνα «ἄχ!», ἔρριξε κάτω τὸ κεφάλι του, σὰ νὰ μὴ μποροῦσε πιά νὰ τὸ κρατῇ, οὔτε ἀκουμπισμένο στὸν καναπέ, καὶ μὲ μιᾶς ἔφερε τὸ χέρι του στὸ στήθος.

Στὴ στιγμὴ πετάχθηκε ἡ Ὀλγα τρομαγμένη κ' ἔτρεξε κοντά του:

— Τί εἶνε;... ἡ καρδιά σου;...

— Ναί, ἀποκρίθηκε μὲ κομμένη φωνὴ ὁ Ἀντζολος· μὰ λιγάκι... δὲν εἶνε τίποτα... ἐλπίζω νὰ μοῦ περάσῃ...

— Ὁχ, δυστυχία μου! ἄρχισε νὰ θρηνολογᾷ ἡ Ὀλγα μὰ δὲ σοῦ τόλγα;... γιατί δὲ μάκοῦς;!... Νά, τώρα!...

Ἄρχισε νὰ τὸν τρίβῃ στοργικὰ κι' ἀδέξια, ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ κολλαρισμένο στήθος τοῦ πονκαμίσου του. Κ' ἐγὼ ἐπλησίασα, μὰ δὲν εἶχα πιά οὔτε μισοῦ γιαντροῦ τουπέ... Εἶχα σαστίση, ὅπως πάντα μου σὲ τέτοιες περιστάσεις, καὶ δὲν εἴρισκα νὰ πῶ λέξι.

— Εἶσαι καλλίτερα; τὸν ρωτοῦσε ἡ Ὀλγα. Ἔ, Ἀντζολε;...

— Ναί, ψιθύριζε ὁ ἄρρωστος... λιγάκι... ὄχι... ἄχ!...

Τὸ κακὸ μεγάλωνε, ὁ Ἀντζολος εἶχε χλωμιάση σὰν πεθαμένος. Σὲ λίγο δὲ μποροῦσε νὰ προφέρῃ λέξι. Ἄνοιγε τὸ στόμα του σπασμωδικά, μὰ δὲν ἔβγαιναν παρὰ ἤχοι πνιγμένοι καὶ ἀνασθροί.

— Λιθέρα! φώναξε ἡ Ὀλγα στὸ γκαρσόνι ποῦ ἔτρεξε. Ἐπειτα μιὰ στιγμὴ, γύρισε ἔσμένα τὰ περίτρομα μάτια της.

— Ἄχ, μοῦ εἶπε, φοβᾶμαι πῶς θὰ τοῦ γίνῃ μεγάλο. Καὶ τί νὰ κάμω ἐδῶ μοναζή μου!

— Νὰ τρέξω νὰ σᾶς φέρω ἓνα γιαντρό;... ὅποιον βρῶ;...

— Θὰ μὲ ὑποχρεώσετε!...

Ἄρπαξα τὸ καπέλο μου καὶ βγήκα ἔσθην πλατεῖα. Δὲν ἔγεινε ἀνάγκη νὰ ψάξω πολὺ. Ὁ γιαντρὸς ὁ Καρύκης, ἀγαπητὸς μου φίλος, περνοῦσεν ἐκεῖνὴ τὴν ὥρα μὲ μιὰ μεγάλη παρέα, ζωηρὴ κ' εὐθυμὴ ἔσθην εὐμορφὴ νύκτα. Τὸν ἄρπαξα ὅπως πρὶν τὸ καπέλο μου, καὶ τὸν

ἀνέβασα στὸ Ξενοδοχεῖο. Κι' ὅταν μπῆκα μὲ τὸ γιαντρὸ στὴ μικρὴ σάλα, εἶδα κάτι φρικτό:

Σ' αὐτὸ τὸ ἀναμεταξύ, ὁ ἄρρωστος εἶχε χειροτερέψῃ. Ἀναίσθητος τώρα, ἦταν σωριασμένος στὸν καναπέ. Κι' ἡ Ὀλγα ἀποπάνω του, νὰ τὸν κτυπᾷ, νὰ κτυπιέται καὶ νὰ ξεφωνίζῃ σὰν τρελλή:

— Ἀντζολε!... ἀγάπη μου!... Ἄνοιξε τὰ ματάκια σου, νὰ σὲ χαρῶ!... Εἶμαι γ' ὄχι... ἡ γυναικούλα σου!... Ἀντζολε! λατρεία μου! δὲν ἀκοῦς!... Ἄχ, τί νὰ κάμω;!

— Θέλει ἀέρα! εἶπε ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ γκαρσόνια ποῦ στεκόντουσαν ἐκεῖ κοντὰ σὰν χαμένα.

— Ἄ, ναί! ἔκαμε ἡ Ὀλγα.

Καὶ πρὶν πλησιάσῃ ἀκόμα ὁ γιαντρὸς, πρὶν νὰ μᾶς ἰδῇ, τοῦ ἄνοιξε μὲ τὰ δυὸ της χέρια τὸ στόμα καὶ φύσηξε μέσα δυνατὰ.

Μοῦ φάνηκε πῶς τοῦ φυσοῦσε τὴν ἴδια της τὴν ψυχὴ. Κι' ἂν ἦταν νὰ πεθάνῃ αὐτὴ γιὰ νὰ ζωντανέψῃ ἐκεῖνος, κι' ἂν ἡ πνοὴ ποῦ τοῦ φυσοῦσε στὸ στόμα γιὰ νὰ τὸν συνεφέρῃ, ἐπρόκειτο νὰ εἶνε ἡ τελευταία της, ὦ, ναί, μὲ τὴν ἴδια προθυμία θὰ τῶκανε!... θέ μου! πῶς τὸν ἀγαποῦσε! πῶς τὸν ἀγαποῦσε!... Κ' ἐγὼ ὁ ἀνόητος νὰ τρέφω ἐλπίδες καὶ νὰ πλάττω ὄνειρα!...

Ὁλ' αὐτὰ δὲν ἐβάσταξαν παρὰ λίγα δευτερόλεπτα.

Μὲ τὸ φύσημα, ὁ Ἀντζολος ἔκαμεν ἓνα φρικτὸ μορφασμὸ κ' ἐμούγγρισε σὰ βῶδι.

— Μπράβο! εἶπε πλησιάζοντας ὁ γιαντρὸς· αὐτὸ ἦταν καλό!...

— Ὁ γιαντρὸς! ψιθύρισα ἐγώ· σταθῆτε, μὴν κἀνέτ' ἔτσι.

Ἡ Ὀλγα γύρισε, σηκώθηκε, καὶ ἔσθην τρέλλα της ἀγκάλιασε σχεδὸν τὸ γιαντρό.

— Γιατρέ, σῶστέ τον! τοῦ φωνάζει μὲ σπαραγμὸ προφτᾶστέ τον!... τὸν χάνω!...

Μάννα γιὰ τὸ μονακίριβό της παιδί δὲ θὰ παρακαλοῦσε μὲ τόση θέρη, μὲ τόση ἀγωνία. Κ' ἐγὼ ὁ ἀνόητος...

Ὁ γιαντρὸς καταπιάστηκε τὸν ἄρρωστο καὶ σὲ μισὴ ὥρα μπόρεσε νὰ τὸν ξαναφέρῃ στὰ συγκαλά του... Δὲν ἦταν τίποτα... περαστικό... ἀπὸ τὰ συνειδησμένα... Γιὰ μένα μόνον ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ ἀσυνείθιστα καὶ τὰ πιὸ φοβερά...

Τόσο πολὺ ποῦ γιὰ νὰ μὴν κλαίω ἀπὸ μέσα μου σὰν παιδί, γελοῦσα, ἀπὸ μέσα μου πάλι, σὰ φιλόσοφος.

Ἄς ἔκανα κι' ἄλλοιῶς!...

Ἡ Ὀλγα οὔτε γύριζε σχεδὸν νὰ μὲ ἰδῇ. Κι' ἄλλο δὲν ἔκανε παρὰ νὰναγκαιολίσσῃ, νὰ χαϊδεύῃ καὶ νὰ φιλᾷ μπροστά μου τὸν ἄντρα της.

Μόνον σὰν τοὺς ἀποχαιρέτησα,—πολὺ ἀργὰ μ' αὐτὴ τὴ φασαρία,—φάνηκε σὰ νὰ ξαναθυμῆθηκε πῶς ὑπάρχω, καὶ σφίγγοντας τὸ χέρι μου, μοῦ εἶπε:

— Ὁρεβουάρ λοιπὸν στὴ Ζάκυνθο, τὰ Χριστούγεννα.

Ὁ! δὲν τῶχα πιά καθόλου σκοπὸ νὰ περάσω τίς διακοπὲς τῶν Χριστουγέννων στὴ Ζάκυνθο...

Τὴν ἀπονύχτερον ὥρα ποῦ γύριζα μονάχος ἔσθην ἀπὸ πᾶσι μου, ἓνα κατακόκκινο φεγγάρι, ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴ ματωμένη θάλασσα, μὲ

κορούιδευε. Και δὲν ξέρω γιατί — νᾶταν τουλάχιστο χλωμό, — μου θύμισε τὴ μακαρίτισσα τὴν Παρασκευή.

Θεὸς χωρέσ' τη! Ἀπὸ τὸ στόμα της ἄκουσα τὴ μεγαλύτερη ἀλήθεια τῆς ζωῆς μου. Μὴν ἔκαμα ποτέ μου τίποτ' ἄλλο — παρὰ νὰ πετροβολῶ τὸν ἥλιο; — — —

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1911

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΩΜΩΔΙΑ

A MILA MANSPERL

Τὸ μεγάλο ρόδο, τὸ ἄσπρο καὶ βελουδένιο σὰν τὴ σάρκα σου, μαράθηκε στὸ στήθος σου ἀπάνω, καὶ μόλις τῶνοιωσες, συγκινημένη καὶ τρεμάμενη, ἦρθες καὶ μουῦπες:

— Τὸ ρόδο μου πεθαίνει!

Καὶ σύγχρονα στὰ κουρασμένα βλέφαρα σου εἶδα τὴ θλίψη σκεπτική νὰ κάθεται, καὶ στὰ μακρὰ ματόκλαδά σου τὴν ἀγωνία σκοτεινὴ νὰ πλέκεται, γιὰ τὸν ἄσπρο θάνατο τοῦ μεγάλου ρόδου—τοῦ βελουδένιου σὰν τὴ σάρκα σου.

Χλωμὴ ἀπὸ τὸν πόνο, ἔσκυψες τὸ μεταξόμαλλο κεφάλι—ποῦ μέσα του κλάμενες κοίτονταν οἱ σκέψες σου—καὶ σιγανὰ μου ψιθύρισες στ' αὐτί:—τάχα γιατί, τόσο γρήγορα νὰ μαραθῆ τὸ μεγάλο ρόδο μου;

Σὲ κύταξα μέσα στὸ ἄσπρο τῶν ματιῶν σου—ποῦ εἶναι διάφανα καὶ λαμπερὰ σὰν στάλες ἡλιοφώτιστες—σὲ κύταξα, βαθειά, ἐπίμονα, σκληρὰ—τόσο ποῦ πόνεσες—καὶ σ' ἀποκρίθηκα:—Καλή μου, ἀργὰ λυπάσαι γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἄσπρου ρόδου σου. Τὸ ἄμοιρο περισσότερο νὰ ζήση δὲ μποροῦσε, ἀπάνω στὸ στήθος σου τὸ λευκὸ σὰ μάγμαρο, τὸ ξεστὸ σὰν πέρικας, κ' ὡς τόσο δηλητηριασμένο ἀπὸ τὴν ἄχνα τῶν ἀμαρτωλῶν φιλιῶν! Δροσιὰ κ' ἄερα γύρευε καὶ δὲν τᾶβρισκε δῶ μέσα, στὴ ποθοπλανταγμένην ἀτμοσφαῖρα τῆς φωτολουσμένης σάλας, μὲ τὰ γυαλιστερὰ παρκέτα, ποῦ ἀπάνω του χαρούμενα γλυστροῦνε, οἱ ὄμορφες μισόγυμνες κυρίες, στὴν ἀγκαλιὰ τῶν φρακοφορεμένων ἱπποτῶν—ποῦ εἶναι εὐγενεῖς, ποῦ εἶναι κομποῖ, ποῦ φαίνονται καλοὶ, καὶ πῶχουν ὅμως ἄδεια τὴ ψυχὴ κ' ἐρείπιο τὸ κορμί!

Μὲ ἀγωνία κ' ἀγανάκτηση μὲ κύταξες, μὰ νὰ μιλῆσης δὲ μποροῦσες. Μόνο θὰ ἤθελες νὰ ξεφωνίσης, γιατί σ' ἔκαψε ἡ ἀλήθεια σὰν πυρωμένο σίδηρο, καὶ δὲ βαστοῦσες περισσότερο στὸ ἄγγιγμα τῆς.

Μοῦγενες νὰ βγοῦμε ὄξω καὶ σ' ἀκολούθησα.

Ὅσο γύρω μας, γλυκολαλούσαν τὰ βιολιὰ σπάραζαν τὰ βιολοντσέλλα ἀπὸ τὰ χεῖλια τ' ἄλλικα—ποῦ διψοῦσαν τὸ φιλί—σκορπίζονταν φωτιὰ τὰ ἐρωτόλογα, κ' ἀπὸ τὰ κορμιά τὰ λυγερὰ καὶ

μυρωμένα, ἀκράτητος, καὶ λάγνος κ' ἀνυπόμονος, ξεπετιώντανε ὁ Πόθος—Πόθος ὁ Κοσμοκράτορας—τῆς Ἡδονῆς.)

Καὶ κατεβήκαμε στὸ περιβόλι γιὰ νὰ προβοδίσουμε—λέει!—τὴν ἀπαλὴ ψυχὴ τοῦ βελουδένιου ρόδου, ποῦ πέταξε—λευκὴ πεταλούδα—πρὸς τὴν ἀνυπαρξία.

Βουβοὶ περπατοῦσαμε κοντὰ κοντὰ, μέσ' τὴν ἀπέραντη ψυχρὴ γαλήνη. Τὸ φεγγάρι ἀπὸ ψηλὰ μᾶς κύταζε σαρκαστικά, καὶ τὰ τριζόνια, πριονίζανε ἀπαίσια τὴ Σιωπὴ τῆς νύχτας. Τραβήξαμε γραμμὴ πρὸς τὸ ποτάμι, κ' ἅμα φτάσαμε, ξεκάρφωσες τὸ ρόδο ἀπ' τὸ στήθος σου, τὸ κύταξες λυπητερά, καὶ στερνὰ τῶριξες μέσ' τὸ νερό. Πέφτοντας σκορπίστηκαν τ' ἄψυχα πέταλά του—μέσ' τὸ ὑγρὸ τοῦ σάβανο—κ' ἀρχίσανε νὰ φεύγουνε γοργά, σὰν καηκᾶκια ποῦ τραβοῦν πρὸς τὸν πλατὺ γυαλό, βαρυφορτωμένα ἀπὸ καημὸ καὶ νοσταλγία, γιὰ τ' ἀγαπημένα τους τ' ἀκρογυάλια.

Καὶ ὅταν πιά τὰ εἶδες, νὰ τρέχουν καὶ νὰ χάνονται ἀδιάφορα γιὰ τὴν ἀγωνία ποῦ σοῦ ἔβροσκε τὴ ψυχὴ, ξέσπασες σὲ κλάμα παραπονετικά κ' ἀκράτητο. Κ' ἐγὼ σὲ ζήλησα γιατί νὰ κλάψω δὲ μποροῦσα! Μόνο ποῦ ἔσκυψα, σ' ἐφίλησα καὶ ρούφηξα τὸ στερνὸ σου δάκρυ—ποῦ ἦταν βαρὺ κ' ἀτίμητο γιατί ἦταν ἐξαγνιστικό.—Κ' εἶχε τὸ δάκρυ σου, Καλή μου, κάτι ἀπὸ τὴν πίκρα ποῦ σοῦ πλημμύριζε τὴ ψυχὴ, καὶ κάτι ἀπὸ τὴ γλύκα τῆς ἠδονῆς τῆς.

Στέγνωσε τὰ δάκρυα σου, καὶ γείνου γελαστή, Καλή μου, γιατί μᾶς καρτεροῦνε πίσω στὴ φωτολουσμένη σάλα, μὲ τὰ γυαλιστερὰ παρκέτα,—ἐκεῖ ποῦ γλυκολαλοῦνε τὰ βιολιὰ, σπαράζονε τὰ βιολοντσέλλα.

Γείνου γελαστή—ὅπως κ' ἐγὼ—γιατί θὰ πᾶμ' ἐκεῖ τὸ ρόλο μας νὰ παίζουμε!... Ποῖο ρόλο;... Μ' ἐρωτᾶς ἐσὺ;... Τάχατες δὲν τὸ ξέρεις;... Χά, χά, χά...

Ἄκουσε, Καλή μου, ἄφισε τὰ νᾶζια, κ' ἄφισε τὶς ψευτιές. Ἐδῶ νὰ μείνουμε, δὲ γίνεται. Ὅλα μᾶς διώχουνε!... Ἡ Νύχτα, ἡ Σιωπὴ, ἡ ψύχρα... Καὶ θὰ μοῦ κρυώσης... καὶ θὰ λυπηθῶ... Πρέπει νὰ γυρίσουμε. Ἐκεῖ, κάτω κεῖ... θὰν ὄμορφα... πολὺ ὄμορφα... Καὶ θὰ γλεντήσης... Καὶ θὰ χαρῆς...

Ναί, ναί, αὐτὸ θὰ γείνη' ὅπως τὸ λέω ἐγὼ. Γιατί σὲ ξέρω... γιατί σᾶς ξέρω ὅλους σας... γιατί ξέρω καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἐαυτὸ μου!

Ἐπειτα—κ' αὐτὸ τὸ ξέρω—θὰ παῖξης τέλεια... ὅπως κ' ἐγὼ... ὅπως κ' ὁ καθένας μέσα κεῖ...

Ναί, ναί, σὰ νὰ σὲ βλέπω... Εὐγνώμονα θ' ἀκούσης, τὰ ψεύτικα ἐρωτόλογα ποῦ, τὸ πρῶτο φρακοφορεμένο ἀντρεϊκελλο, θὰ σκύψη νὰ σοῦ πῆ, καὶ μεθυσμένη ἀπ' αὐτά, θὰ πέσης στὴν ἀγκάλη του, γιὰ νὰ λυώσης—στριμωγμένη σὲ καμιά γωνιά—ἀπὸ τὰ χᾶδια του τὰ βάρβαρα, καὶ τὰ φιλιά του τὰ λερωμένα! Ναί, ναί, Καλή μου... Καὶ τότες πειὰ, τὰ δάκρυα ποῦ σ' αὐλακῶνανε τώρα τὰ μάγουλα σου τὰ χλωμά, θάχουνε ἐξατμισθῆ, ὅπως καὶ ἡ θύμωσή μου θάχη

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ - ΤΟ ΣΟΥΛΙ

σβύση, όπως και τὸ ἄσπρο ρόδο ποῦ, πρὶν λίγο μόλις, ἔκλαιε κάτω ἀπὸ τ' ἄστρα, θά'αχθῃ ὀλότελα μαραθῆ στὴ μνήμη σου! Καὶ μόνο, μὲς τὰ μάτια σου τὰ διάφανα, θὰ καθρεφτίζεται ὁ Πόθος, γὰ τὴν ἀπόλαψη τὴν ἡδονικώτατη τῆς Σάρκας... Καὶ θὰ τὰ κλείς τὰ μάτια σου, τὰ λαμπερά,—ἐνῶ φρικίαιες κι' ἀνατριχίλες θὰ σὲ τραντάζουνε ὀλόκορμη—καὶ θὰ σοῦ φαίνεται πῶς εἶναι μακριά, κι' ἀργεῖ—πόσον ἀργεῖ Θεέ μου!—ἢ Ὑπέρτατη Στιγμή, ποῦ σπαρταρώντας, κλαίον-τας κ' ἐπιθυμώντας θὰ δοθῆς!...

Καὶ στὸ ἀνάμεσο ἐγώ—μὲ τὴ φρίκη στὴ ψυχὴ καὶ τὸ χαμόγελο στὸ στόμα!—θὰ πάω κάτω κεί, δίπλα σὲ κείνη δὲ τὴν ἀψηλῆ, τὴν ἀγαματένιαν ὁμορφιά, μὲ τοὺς γυμνοὺς ὤμους, τοὺς ὀλόλευ-κούς, καὶ τὰ ροδόχρωμα τὰ μπράτσα—ποῦ ἀστράφτουνε στὸ φῶς ἐπειδὴ ἀλείφτηκαν μὲ κρέμα!—Θὰ σκύψω ἀπάνω στὸ κεφάλι τῆς ποῦ στέκεται περὶφάνα, βασιλικά, μὲ στέμμα πλούσια, ξανθὰ μαλ-λιά—ποῦ δὲν εἶναι δικά τῆς!—καὶ θὰ τῆς πῶ νὰ χορέψουμε μαζὺ γιὰ νὰ τῆς φιλήσω, σὲ κανένα γύρο βιαστικό, τὰ κοραλένια χεῖλια,—ποῦ δὲν εἶν' ἄλκιρα μόν' εἶναι ἀλικοβαμμένα!

Κι' ἀπὲ—ποιὸς ξέρει;—ἴσως ἀπὸ κιὰμιὰ πσιώπορτα κρυφῆ, γλυ-στρήσουμ' ὄξω γιὰ νὰ κυλιστοῦμε σφιχταγκαλιασμένοι—σὰν δύο ἐχθροὶ θανάσιμοι, σὲ πάλῃ μίσους—στὴ λάσπη τῶν παθῶν, ὥσόντου νοιώσω τέλεια τὸ μπουχτίσμα τῆς Σάρκας, καὶ τὴν ἀηδία τῆς Ζωῆς!

Κ' ὕστερα μ' αἵματοστάλαχτη ψυχὴ καὶ μπλαβισμένο σῶμα, θὰ ξαναφανοῦμε πάντα καθαροί! πάντα μυρωμένοι! πάντα τίμιοι! θ' ἀνακατωθοῦμε μὲς τὸν κόσμο, γιὰ νὰ ξεχιστοῦμεν ἴσως πρὶν ἀκόμα τελειώσει ἡ βραδυά!

Κ' ἔπειτα θά'ρθῃ ἄλλουνοῦ ἡ σειρά, καὶ τ' ἄλλουνοῦ... ὥσαμε τὸν τελευταῖο!... Ἔνας ἕνας μας, θὰ φεύγῃ, θὰ πέφτῃ, θὰ γκρεμνί-ζεται πρὸς τὸ χαμό, σπρωγμένος ἀπ' τὴ θέληση τῆς Μοίρας, ἀφανί-σμένος ἀπ' τὴ δύναμη τῆς Σάρκας! Ναί, ναί!...

Κ' ἐπειδὴ, εἶν' ἔξοχο τὸ θέαμα, Καλή μου, θὰ τὸ παρακολου-θῆσω μὲ προσοχή. Στὴν πόρτα θὰ σταθῶ, ὄρθιος, μὲ χέρια σταυρω-μένα, κ' ὑπέροχα ἀηδισμένοι θ' ἀπολαβαίνω τὴ μεγαλόπρεπη καταστροφή. Καὶ θὰ πονῶ... καὶ θὰ πονῶ, φριχτά, ἀβάσταχτα. Καὶ ὅμως δὲ θὰ κλάψω. Ἴσως μόνο, κάπου, κάπου, ἢ καμπύλη τῶν χει-λιῶν μου σπάνῃ, σ' ἕνα τραγικώτατο μορφασμό, ποῦ μπορεῖ καὶ νὰ φαντάξῃ, σὰ χαμόγελο σαρκαστικό!

Πᾶμε, Καλή μου, πᾶμε!

ΚΑΪ ΠΟ 1911

Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗΣ

Τὸ δοξασμένο Σοῦλι «ποῦ γράφεται στὴν ἱστορία», ποῦ δὲ θυμόμαστε «ποῦ πέφτει» καὶ ποῦ τὸ πήρε τόσο γρήγορα ὁ θρύλος καὶ τὸ παραμῦθι καὶ ποῦ «στὸ τραγοῦδι βρῖσκεται»—ἀνασταίνεται οὐσιαστικὸ κι' ὀλοχρωμάτιστο μέσα στὶς ἐφτά σύντομες Ἱστορίες, τὶς ἐπιγραμματικῆς, τοῦ Γιάννη Βλαχο-γιάννη.

— Ὁ Σουλιώτης κ' ἡ Σουλιώτισσα, τὸ Σουλιωτόπουλο κ' ἡ Σουλιω-τοπούλα, κοντολογὴς ὅλη ἡ λεβέντικη κ' ἡρωϊκὴ οἰκογένεια, περνᾷ μπρὸς ἀπ' τὰ μάτια μας, σπαρταριστὴ κι ὀλοζώντανη, θυμίζοντάς μας τὶς θυσίες τῆς τὶς μυθικῆς καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς τοὺς ὑπεράνθρωπους. Καὶ μὲ τὶ ἀσφαλῆ τέχνη ἔχουν κλεισθεῖ στὰ ὀλιγόγραμμα αὐτὰ καὶ σφιχτοδεμένα σκίτσα—δημιουργήματα μ' ἐμπνευση κ' ἐχτέλεση μεγάλῃς εὐτυχίας—οἱ παλμοὶ κ' ἡ ψυχὴ ἢ ἀθάνατη τῆς φυλῆς αὐτῆς—εἶναι νὰ θαυμάσει κανεὶς. Κ' ἀκόμα ἀξίζει νὰ θαυμάσουμε τὸ ὄργανο—τὴ γλώσσα, τὴν πλούσια, τὴν ἀβίαστη, τὴν ὁμοιογενῆ, τὴ μουσικώτατη.

B. E. Π.

ΛΕΑΝΤΡΟΥ ΠΑΛΑΜΑ: Η ΦΟΙΝΙΚΙΑ

Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, σ' ἕνα τελευταῖο κριτικὸ σημείωμά του, φανερώνει ὅλη τὴν ιδιαίτερη στοργὴ ποῦ θρέφει γιὰ τὴ «Φοινικιά» του, τὸ «μεταφυσικὸ αὐτὸ τραγοῦδι τοῦ φυτικῶς κόσμου» καὶ τὸ θεωρεῖ σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ περὶ χαρακτηριστικὰ τῆς ποιήσεως του. Ὁ γυιὸς τοῦ ποιητῆ ἀναλύοντας τὴ Φοι-νικιά, ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες σὲ μιὰ ὁμιλία ποῦ ἔκαμε στὴ «Φοιτικῆ Συντροφιά» καὶ ποῦ τὴν ἐτύπωσε τελευταία σ' ἕνα κομψὸ βιβλιαράκι, εἶπε πῶς τὴ λο-γαριάζει «σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ καὶ τὰ πιὸ πρωτότυπα ἔργα του, γιὰτὶ σ' αὐτὸ μέσα ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται τὰ γνώριμά του αἰσθηματο-φιλοσοφικὰ μοτίβα, ἀνταμωμένα μὲ κάποιο ἀσυνήθιστο στὴν ποιήσῃ του φυσιολατρικὸ παρουσιασμα τοῦ ἔξω κόσμου, καὶ τῆς ὑπαίθριας ζωῆς».

Ποιητὴς καὶ κριτικὸς συμφωνᾶνε στὶς προτιμήσεις τους καὶ μαζὺ τους δὲ διαφονοῦμε καὶ μεῖς. Ἄν ὅμως δὲν εἴχαμε σχηματισμένη γνώμη γιὰ τὸ μεγάλο καὶ βαθύτατο αὐτὸ τραγοῦδι τοῦ Κωστή Παλαμά, ὑποπτευόμαστε πῶς, ἀπὸ τὸ ἀναλυτικὸ σημείωμα πῶχουμε σήμερα μπροστά μας, ἴσως δὲ θὰ σχηματίζαμε πλείρια ἰδέα γιὰ τὴν ἀξία του. Κι' αὐτὸ γιὰτὶ σὲ πολλὰ σημεία ἐσυναγκράτησε πολὺ τὸν ἐνθουσιασμό ποῦ φαίνεται πῶς ἔχει μέσα του ὁ κ. Λεάντρος Παλαμάς γιὰ τὸ συνθετικὸ αὐτὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Πατέρα του. Κ' ἐνῶ ἐπρόσεξε νὰ τονίσει ὅτι:—«Ὁ ποιητὴς ἐνώνει μέσα του τὸν αὔλο δημιουργὸ καὶ τὸν ὕλικὸ ἄνθρωπο. Ὅσο κι' ἀνὰ τὰ δυὸ τοῦτα πλάσματα ἀλληλοδενοῦνται κι ἀλληλοεπηρεάζονται, εἶναι πλάσματα χωριστά, τοῦλάχιστο γιὰ τὸν τρόπο ποῦ ἐμεῖς συγκαίνομεν πρὸς αὐτά· ὁ ποιητὴς, κι ἂς στέκεται κοντά μας κι ἂς μᾶς εἶναι γνώριμος, ἀπὸ μιὰν ἄλλη ὄψη μοῦ φαίνεται σὰν ξένος, σὰν ὄρφανὸς καὶ σὰν ἄτεκνος. Κ' ἔτσι τὴ «Φοι-νικιά», ποῦ σήμερα σὰς μίλησα γι' αὐτή, μοῦ φαίνεται πῶς εἶναι σὰ νὰ τὴν ἔγραψεν ἕνας ποιητὴς ποῦ πέρασε (καὶ πέθανε τώρα).»—δὲν ἀντι-

λήφθηκε πώς ή μετριοφροσύνη του γιου έπνιξε τον ένθουσιασμό του αναλυτή και ό άνθρωπος άδίκησε κάπως τον κριτικό.

Και για να στηρίξω κάπου την ιδέα μου, πού ίσως φανεί σε μερικούς και παραδοξολογία, αναφέρω: «... Τους δεκατριούλλαβους της «Φοινικιάς» μπορώ να πώ, χωρίς διαταγμό, (γράφει ό κ. Λέαντρος Παλαμής) πώς βάζω π λ ά ί στο στεγνό δεκαπεντασύλλαβο του Σολωμού...» ενώ έπρεπε να πεί «... τó βάζω πειό πάνω από τó στεγνό δεκαπεντασύλλαβο του Σολωμού». Κ' έτσι θα είτανε περισσότερο ειλικρινής και πειό κοντά στην άλήθεια.

Έξω όμως από μερικές παρόμοιες άδυναμίες μās παρουσιάστηκε ό κ. Λέαντρος Παλαμής, στη μελέτη του αυτή, πού μπορούσε να την υπογράψει και συστηματικός κριτικός, με βαθειά παρατήρηση και λεπτή σκέψη.

Π. Β.

ROBERTO BRACCO: Η ΒΡΥΣΟΥΛΑ ΣΕ ΜΕΡΗ ΤΕΣΣΕΡΑ

ΜΕΤΑΦΡ. Ν. ΠΟΡΙΩΤΗ

Θά μιλήσω κάπως πλατύτερα για τή «Βρυσούλα», πού δόθηκε στην 'Αλάμπρα από τó θίασο της Κυβέλης την Τρίτη τó βράδυ στις 10)23 του 'Απρίλη, σε μιá παράσταση φιλολογική, τιμητικά αφιερωμένη στη Νέα Ζωή. 'Επειδή όμως δέ φιλοδοξώ να κάμω κριτική—άφίνω την ευχαρίστηση αυτή στους 'Αθηναίους Brandès — παραθέτω παρακάτω την ύπόθεση του έργου κ' ένα μέρος άπ' τó σύντομο πρόλογο του συγγραφέα, πού τά χρωστώ στην καλοσύνη του επιδέξιου μεταφραστή, βέβαιος πώς έτσι ό άναγνώστης θα πάρει μιá θαμπή ιδέα για τήν όμορφιά της λεπτογραμμένης «Βρυσούλας» και τó βαθύτερο νόημα της.

Ό Στέφανος Μπάλδης, νέος άκόμα—τριαντάρης—και όμορφος ποιητής, ζή με τή γυναικούλα του, τήν Τερέζα, στη βιλλίτσα του, κοντά στη Νάπολη. 'Ονειροπολεί να κάμη έργα μεγάλα, μά ως τώρα δέν πέταξε άπάνω από τó μέτριο. Λέγει περισσότερο, και λιγώτερα «ποιεί», και στο άναμεταξύ λιγοστεύει και τήν περιουσία του με τ' άστόχαστα, τάχατε ποιητικά, έξοδά του. Και γίνεται τυραννίσκος της γυναίκας του, πού τονέ λατρεύει κ' ένα της μόνο σκοπό έχει στη ζωή: πώς να του κάνει ευχάριστη και εύκολη τή ζωή, τή δική του πάντα. 'Η καλοσύνη της, ό άδολος θαυμασμός στον άντρα της, ή άφέλεια της, τήν κάνουν να κινηται μέσα σε μιάν άτμοσφαιρά ποιητική πού ξεχειλίζει από τήν καρδιά της τήν ίδια, και γοητεύει όσους τήν πλησιάζουνε, από τόν καμπούρη γραμματικό και ξάδερφο του άντρός της, τó Βαλεντίνο, πού κρυφά κι από τόν έαυτό του τήν έρωτεύεται, ως τó γέρο-Ζητιάνο πού του κρυφοδίνει έλεημοσύνη. 'Αλλά για τόν άντρα της, πού πάει για υπεράνθρωπος, ή άγάπη της έγινε μιá ένοχλητική, ως πού μιá μέρα τόν άνταμώνει μιá ψευτοπριγκιπέσσα τυχοδιώχτισσα, μ' όλα τά έξωτερικά στολίδια της έξαιρετικής γυναίκας, τονέ μαγεύει, και μαγεύεται κι αυτή με τήν ιδέα πώς οι δύο τους ένωμένον θα κυριέψουνε τόν κόσμο... Αισθάνεται ή Τερέζα πώς χάνει τόν άντρα της, θέλει και σ' αυτό άκόμα να του γίνει χρήσιμη, να τονέ λυτρώση, μά ό καημός της είναι παραπολύ μεγάλος για να τονέ βαστάξη τó φτωχό της μυαλό: και τρελαίνεται. Στην αρχή ό Στέφανος μένει κοντά της. Μά ή έθελουσία του αυτή μένει άνώφελη για τήν άγίατρευτη τρέλα της Τερέζας πού γι' αυτόν είναι ξένη πιά, άνώφελη και για τόν έαυτό του πού άνικανος

να έργαστῆ, είτε σάν ποιητής είτε διαφορετικά, χρεώνεται, και στο τέλος πουλάει τó χτήμα του, κανονίζει τά χρέη του, εξασφαλίζει τήν πληρωμή της κλινικής, όπου θα στείλη τήν Τερέζα, και φεύγει—για να ξενιτευτῆ με τή γόησσα έρωμένη του. Φεύγει όμως, για να ξαναγυρίση άμέσως. 'Όσο κι αν πάλαιψε, όσο κι αν άγωνίστηκε δέν μπόρεσε να νικήση τó σπαραγμό του άποχωρισμού από τήν τρελή. Κέθεται δίπλα της—ό Βαλεντίνος τήν πείθει να καθήση κι αυτή—τῆν άγκαλιάζει, της λέγει λόγια τρυφερά, φαντάζεται πώς ξαναβρίσκει τή γαλήνη σιμά στη στερεμένη έκεινη βρυσούλα της καλοσύνης και... ήσυχια άποκοιμείται. 'Η Τερέζα τότε άπαλά-άπαλά ξεφεύγει από τó όγκάλιασμα του, και σερμένη από ένα ύποβλητικό τραγουδάκι του Γέρο-Ζητιάνου για τή θάλασσα, τόν καλύτερο φίλο μας: «Τί θές και βλέπεις μέσα στο κύμα;—Κλείσε τά μάτια άμ' ένα βῆμα...»—Κάνει τó βῆμα αυτό, πέφτει στη θάλασσα και πνίγεται... 'Ό Στέφανος είναι λύτερος πιά από κάθε δεσμό...

Ό Στέφανος Μπάλδης—όπως γράφει ό ίδιος ό R. Bracco σ' ένα μικρό πρόλόγο του—«δέν είναι πρόσωπο πλασμένο από τó συγγραφέα» για να πετύχη εύκολη νίκη ένάντια στα περίφημα έγωιστικά δόγματα, πού μιá παροδική μόδα συχισμένα εκλαΐκισε κ' έκαμε να ξεπέσουνε, παρά ένας από τους μεγαλόμανους της εποχής μας, πού, ταπεινοί και άνικανοί, θορυβοποιούνε και λένε λόγια παλιά, κυνηγώντας μιá χίμαιρα, ενώ ή άσάθειά τους άνάμεσα στην ύπερμετρην έγωπάθεια και τήν περιωρισμένη τους ποιητική δύναμη, άνάμεσα στο σκληρό έγωισμό και τή φυσική τους άδυναμία, τους κάνει κωμικούς, ίδιους με καρικατούρες, μέσ' στην κοινωνία, και καμιά φορά τραγικούς και φαρμακερούς στο στενό κύκλο της οικιακής τους ζωής και άγάπης. Είναι ένας από τους πυγμαίους πού κοιτάζονται σε καθρέφτη μεγεθυντικό, ένας από τους ραχιτικούς πού έξυμούνε τή σκληρότη, τή φιλοδοξία, τήν αισθητική της δύναμης, τó δικαίωμα της κατάκτησης, τή λατρεία του μεγάλου, κ' ύστερα κλονίζονται και πέφτουνε άψυχοι με τήν πρώτη σύγκρουση.

Όμως αυτό τó πρόσωπο έχει σημασία (για τó συγγραφέα) όσο σχετίζεται με τήν Τερέζα. 'Όλες οι ήθικες άλήθειες, πού είναι σάν τή συνείδηση σ' αυτό τó δράμα, πηγάζουν από τήν Τερέζα, «άπό τó τρυφερό παθó πλάσμα, τó ίκανό να κάμη τó καλό και με τó θάνατό του» (όπως έγραψε ή Σεράο). 'Η ήθικη όμορφιά του έργου «είναι κλεισμένη σε κείνη τή γυναίκα ψυχή, πού ή Σεράο τήν παρομοιάζει με τις άγνότερες και γλυκύτερες ψυχές του θεάτρου, με τήν 'Ιφιγένεια και με τή Δυσδαιμόνα. Γι' αυτό σ' αυτή, γύρω στη βρυσούλα, πνικνώνονται με τήν άρμονία ή με τήν αντίθεση, όλα τάλλα πρόσωπα. Από αυτή αναβρύζει τó σωτήριο νερό, πού ό Στέφανος παραξηγεί, κι ό Βαλεντίνος, ό σακάτης, ό ταπεινός και λησμονημένος, ρουφά στα κρυφά μιá σταλίδα του μ' ένα είδος έκστασης, πού άνυψώνει από τήν καθημερινή άθλιότητα τή δυστυχισμένη του ύπαρξη.

Κ' έτσι ύπάρχει μιá «ψυχική συγγένεια πού ένώνει τήν Τερέζα, τó Βαλεντίνο και τó Γέρο-Ζητιάνο—τόν άφελή ραφιδό της γνώσης και της μοίρας»—και είναι αυτά τά πρόσωπα «τρείς κρίκοι της αλυσίδας και άνατάλυτης αλυσίδας της ταπεινής και θλιμμένης καλοσύνης πού στηρίζει

» τὸν κόσμον, τὸν κλονισμένον ἀπὸ τὴν προπέτεια, τὴν ἀλαζονία καὶ τὴν
» διαστρόφη.»

Τὴν ἐξήγησιν ποῦ δίνει ἡ Σεράο γιὰ τὸ μυστικὸ τῆς ὑπέροχης θυσίας, ὅπου προβαίνει ἡ Τερέζα μέσ' στήν δραματιζόμενη τρέλα της,—τὴν ἀσυναίσθητη ἐκείνη θυσία, ποῦ γίνεται σύμφωνα μὲ τὸν αἰώνιον νόμον τῆς τιμωρίας καὶ τῆς συνδρομῆς στοὺς ἄλλους, ὅτι :—«Ὁ θάνατος ἐκεῖνος εἶναι ἀναγκαῖος» καὶ στὸν ἄνθρωπον ποῦ ἡ Τερέζα τὸν ἀφήνει νὰ κοιμᾶται, ἔμεις βλέπουμε, στὸ διάστημα τοῦ χρόνου, τὴν ἀνάστασιν μιᾶς συνειδήσεως. "Ἄν δὲν πεθάνῃ Ἐκείνη, δὲν μπορεῖ ὁ Στέφανος νὰ ἀναστηθῇ ἄγνός καὶ δυνατός, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουνε σηκωμοὶ ἀπὸ τὸν τάφο δίχως νεκρούς»,—δὲν μπορῶ νὰ τὴν παραδεχθῶ, γιὰτὶ μοῦ φαίνεται πὼς δὲ συμβιβάζεται καθόλου μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ ποῦ δίνει ὁ συγγραφεὺς γιὰ τὸ Στέφανον παραπάνω. Κι' ἀλήθεια πὼς μπορεῖ «νὰ ἀναστηθῇ ὁ Στέφανος ἄγνός καὶ δυνατός», ἀφοῦ «ἔχει περιορισμένη ποιητικὴ δύναμις καὶ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πυγμαίους ποῦ κοιτάζονται σὲ καθρέφτη μεγεθυτικῶς ;»

* Ἡ Κυβέλη, στὸν ἀπαλὸ καὶ σπαραχτικὰ ἠρεμο ρόλο της, ὡς Τερέζα, μᾶς ἐσυγκίνησε ὅπως μᾶς συγκινοῦν οἱ ἀπλοὶ σκοποὶ, τᾶπλά τραγοῦδια, ἡ ἀπλὴ Τέχνη. Καὶ γιὰ νὰ μᾶς συγανίσει κάτι τι μὲ τὴν ἀπλότητα τοῦ ξέρετε τί δύσκολο πρᾶμα εἶναι καὶ πόση χρειάζεται δύναμις καὶ πόση ὁμορφιά ! Γιὰ τὸ Ροζάν καὶ τὸν Παλμύρα δὲ θὰ μπορούσα νὰ μιλήσω μ' ἐνθουσιασμὸ ὅπως ἐπαίξω ἐκεῖνους. Δὲν ἔφθασαν ἐκεῖ ποῦ φιλοτιμήθηκαν νὰ φθάσουν.

Θᾶτανε παράλειψη ἀπὸ μέρος μου ἂν ἔκλειε τίς γραμμὲς αὐτὲς χωρὶς νὰ ἐκφράσω στήν Κυβέλη τίς εὐχαριστίες τῶν Νεοζωϊστῶν γιὰ τὸ τιμητικὸ ἀφιέρωμα τῆς παράστασης τῆς Βρυσοῦλας.

Β. Ε. Π.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Τὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας» μᾶς ἔδωσε τὸν Κρυστάλλη.

Νὰ μὴ εὐγενέστατη πράξις, νὰ ἔνα ἔργο ἐθνικότητα. Ὁρισμένως ὁ κ. Κολλάρος ἀξίζει κάθε ἔπαινον γι' αὐτὴν τὴν ἐκδοσιν.

Μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ δημοσιεύσωμε ἀργότερα πλατεῖα μελέτη γιὰ τὸ γενναῖον ἔργο τοῦ Κρυστάλλη παίρνομε σήμερον μερικὰ μέρη ἀπὸ ἕνα σχετικὸ χρονογράφημα τοῦ Νιρβάνα πλημμυρισμένον ἀπὸ ποίησιν ἀπὸ τὴν «Ἑστία» τῆς 24 τοῦ Ἀπριλίου :

Εἶνε μεγάλη εὐτυχία ἡ συνάντησις τοῦ ποιητοῦ ! Καί, ὅταν τὸν συναντᾷ κανεὶς, τὸν ἀναγνωρίζει μέσα εἰς χιλίους. Δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ὑπομνήματα, ἀπὸ σχόλια, ἀπὸ ἀναλύσεις. Φωνάζει μόνος του : «Εἶμαι ὁ ποιητής !» Καὶ τὸν γνωρίζεις ἀπὸ τὴν φωνὴν του. Ἡ κριτικὴ πολὺ ὀλίγα πράγματα ἔχει νὰ προσθέσῃ, ἢ φήμην ἐπίσης. Τεχνοτροπία, συρμοί, σχολαί, τάσεις, δευτερεύοντα ὅλα. Εἰς τὸ βάθος ἀπομένει ὁ ποιητής, ὁ ἕνας, ὁ αἰώνιος, ὁ αὐτοῦσιος, ἡ ζῆμη ἢ ἐκλεκτὴ καὶ σπανία, τὸ εἶδος τὸ ἔξαίρετον, τὸ πλάσμα τὸ προνομιούχον διὰ μέσου ἐποχῶν, σχολῶν, τεχνοτροπιῶν, ποιικιλιῶν καὶ ἐξελλίξεων. Αἱ σχολαὶ περνοῦν, αἱ τεχνοτροπίαὶ ἐναλλάσσονται, τὸ νέον γίνεται παλαιόν, τὸ παλαιόν νέον, αὐτὸ φρονεῖται ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐκεῖνο ἀπ' αὐτό, προχωροῦμεν καὶ ἐπιστρέφομεν—ἐπιστρέφομεν καὶ

προχωροῦμεν, κινούμεθα, ζῶμεν, ἀνακαινίζόμεθα. Ὁ ποιητὴς μένει ! Χάνεται προσωρινῶς εἰς τὴν σκιάν διὰ νὰ ὑψωθῇ πάλιν εἰς τὸ φῶς, παλαιὸς μὲ νέαν νεότητα, λησμονημένος μὲ νέαν δόξαν.

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα μυστήρια ἢ αἰωνιότης τοῦ ποιητοῦ !

Μετὰ εἴκοσι χρόνια ξαναδιαβάξω Κρυστάλλην. . .

Τὸν ἀντίκρυστα μὲ νέα μάτια, μὲ νέαν διάθεσιν, μὲ νέαν ψυχὴν, μὲ ὅτι ἄλλαξε μέσα μου ὁ καιρὸς καὶ τοῦ καιροῦ τὰ πράγματα. Αὐτὸς ἔμεινεν ὁ ἴδιος, ἔμεινεν ὁ ποιητής. Ὁ χρόνος δὲν τοῦ ἔκαμε τίποτε. Ἡ μᾶλλον τοῦ ἔκαμεν ὅτι κάμνει διαβαίνων ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ εὐγενοῦς καὶ γενναίου οἴνου. . . .

Ἅλλοι ἀγαποῦν τὴν ποίησιν, ὅχι αὐτὴν ἢ ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν ποίησιν, ὅπου καὶ ὅπως ἐμφανίζεται, ὡς φῶς καὶ ὡς ἦχος καὶ ὡς πνοὴ μιᾶς Ἀνοιξέως, ὡς διαβάσουν ἢ ὡς ξαναδιαβάσουν τὸν τραγουδιστὴν τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης. Πρωτογενὴς ἢ διδάσκαλος, ρυμοτόμος ἀνοίγων νέας τρίβους ἢ προσκνητικὴς βαδίζων εἰς τὸν πατημένον παλαιὸν δρόμον ἐνὸς ἱεροῦ δάσους, μυσταγωγὸς ἢ εὐλαβὴς ἀκόλουθος, ἀποκάλυψις ἢ λατρεία, δὲν μ' ἐνδιαφέρει. Εἶνε ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ζῆ μέσα εἰς ἕνα ἀξιολάτρευτον κόσμον, καὶ τὸν ἀνασταίνει μέσα μας μ' ἕνα τραγοῦδι, ποῦ ἔχει τοὺς ἦχους καὶ τοὺς ρυθμούς τῶν παρθένων νερῶν καὶ τῶν ἡρωϊκῶν φυλλωμάτων, ἀποδομένους ἀπὸ τὴν ἡχώ μιᾶς ἑρωτευμένης ψυχῆς.

Μάταια θὰ ζητήσουν οἱ κριτικοὶ τοῦ ὅλας τὰς λέξεις ποῦ ἐκφράζουν τὴν παρθενίαν, τὴν δροσερότητα, τὴν διαύγειαν, τὸ λευκόν, τὸ ἄσπilon καὶ τὸ ἀνεγγιχτον, διὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὴν ποίησιν αὐτὴν, ποῦ ἀνέβλυσεν ὡς δῶρον μιᾶς πλουσίας γῆς ἀπὸ τοὺς βράχους τῶν Ἡπειρωτικῶν βουνῶν. Δὲν ὑπάρχει παρὰ μία λέξις. Καὶ εἶνε τὸ ὄνομά του : ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ.

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΦΩΚΑΣ

Τὴ σύντομη μὰ περιεκτικὴ μελέτη τοῦ κ. Ζ. Παπαντωνίου γιὰ τὸ ζωγράφο Ὁ. Φωκά ποῦ δημοσιεύομε παρακάτω τὴν παίρνομε ἀπὸ τὸ "Ἐμπρός". Ἀξίζει κάθε προσοχὴ. Γραμμένη ἀπὸ ἐπιδέξιο χέρι, ποῦ τὸ ὀδηγεῖ μυαλὸ φροεινὸ καὶ ἐπιστημονικὰ μορφωμένον, μᾶς ἀποκαλύπτει ὅχι μονάχα τὸ Δάσκαλο-Ζωγράφο μὰ καὶ τὸν Τεχνοκρίτη Δάσκαλο.

Μὲ τὴν ἐκπληκτικὴν του παραγωγὴν ὁ Ὀδυσσεὺς Φωκάς γίνεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην μία μορφὴ κορυφαία. Ἴδου ἕνας διδάσκαλος. Χωρὶς καμμίαν ἀβεβαιότητα, σχηματισμένους κατόπιν μακρῆς ἐργασίας—καὶ σιωπῆς—στήνει εἰς τὴν Καλλιτεχνικὴν Ἐκθεσιν τοῦ Ζαπτείου εἰκοσιπέντε πίνακας οἱ ὁποῖοι πιάουν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς τέχνης. Τόση διανόησις, τόση ἀφθονία ποιήσεως καὶ ἁρμονίας, πρέπει νὰ μᾶς ξαφνίσουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ἡ φύσις χύνεται εἰς τοὺς εἰκοσιπέντε αὐτοὺς πίνακας, ἔξασίως τηλεσκοπημένη, τὸ βουνὸ μετὰ τὸ βουνὸ, ἢ ἔκτασις μετὰ τὴν ἔκτασιν, ἀστενοχώρητα ὅλα καὶ βυθισμένα εἰς ἀτμοσφαιράς αἱ ὁποῖαι ζοῦν, πνέουν, φιλοῦν. Δὲν πιστεύω νὰ εἶδαμεν εἰς πίνακα βάθος, ὅπως ἐκεῖνο εἰς τὴν «Ἀνοιξιν» τοῦ ποταμοῦ τῆς Πιρρόφωβας. Μὲ τὴν μαλακότητα καὶ ἀταραξίαν ἔρχονται, φθάνουν αἱ ἐκτάσεις ἀπὸ μακρῶν. Λεπτὲς λεπτές, πεπλιέρες μὲ τὸ σχῆμά των, στέκουν μέσα εἰς τὸν γλαρὸν—δὲν τὸν ὀνομάξω ἐγὼ

ἀλλὰ τὸν βλέπετε ἐκεῖ—ἀέρα τῆς πρώτης ἀνοίξεως, γεμάτες ὑπόσχεσιν φυλλώματος, ἀτάραχες τὸ πόσον καλὰ περιμένουν τὴν εὐτυχίαν) ἡ πρώτη χλόη βάφει τὸ ἔδαφος μὲ τὸ πρωτογενὲς βελοῦδιον πράσινον, δύο-τρεις ὀρηκτικοὶ ἔλατοι προβάλλουν ἀπὸ τὸ βουνὸ σὰν σάτυροι κυττάζοντες κάτω αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν τῆς πεδιάδος, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ταινιώνεται λεπτῶς καὶ περῶν μὲ ἀγαλλίασιν τὸ μοτίβο τῆς εἰκόνας, ὁ ποταμὸς. Ἄλλὰ ἡ γραμμὴ τοῦ Φωκᾶ, αὐτὴ ἡ ἀληθινοῦ τεχνίτου γραμμὴ, ἡ ὁποία συγκροτεῖ μὲ εὐτυχίαν τὰς ἐκτάσεις, θαναματοurgeῖ πρὸ παντὸς εἰς τὴν μεγάλην του συμφωνίαν «Τὸ Ἀγγελόκαστρο». Κῆποιος εἶπεν ὅτι τοῦ ὑπενθυμίζει τὸν Μενάρ καὶ εἶπε μίαν ἀλήθειαν. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ Μενάρ πνευματοποιεῖ τὰ τοπεῖα μέχρι τοῦ νὰ κάμνη φιλολογίαν, χωρὶς νὰ ἀντιλέξωμεν ὅτι κάμνει ἀριστουργήματα, ἐνῶ ὁ ζωγράφος τοῦ «Ἀγγελόκαστρο» ἀφῆκεν εἰς τὴν φύσιν τὸν χυμὸν τῆς, τὴν ρώμην τῆς, τὸ πρᾶγμα. Ξερεῖ λαμπρὰ νὰ ἰσοροπῇ μεταξὺ τῶν δύο κινδύνων. Καὶ ἐνῶ εἶνε εἰς ἓνα σημεῖον ρεαλιστής, κυττάξατε ποῖον πνεῦμα ἀγαθὸν καὶ νεοβιβλικὸν πνέει ἐπὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς συνθέσεως. Τὶ μαλακότης εἰς αὐτὴν τὴν εἰσορῆν τῶν λόφων, τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν βουνῶν ἐντὸς τοῦ κάδρου, ποῖα γαλήνη καὶ δύναμις, ποῖος μουσικὸς σχηματισμὸς τοῦ συνόλου. Ὑποβάλλει ὀλυμπίας στροφάς εὐτυχίας καὶ ἐστιάσεως ἀπὸ τὴν Ποιμενικὴν Συμφωνίαν τοῦ Μπετόβεν. «Δρῦς» τιλοφορεῖ ὁ Φωκᾶς ἄλλον πίνακα. Καὶ παρουσιάζει ὅλον τὸ δάσος. Ὁ αἰωνόβιος κορμός, τὸ πρόσωπον τοῦ πίνακος, ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ἐπάνω, ἐνῶ εἰς τὰ πόδια του τὰ μικρὰ φύλλα τῆς λόχμης σκάζουν, πράσινες σπῖθες, καὶ εἰς τὸ βάθος γίνεται ἓνα πυροτέχνημα φωτὸς καὶ χυμῶν ἀπὸ τὸν ἥλιον ὁ ὁποῖος ἐχύθη εἰς τὴν κλαιριέρα καὶ ἄναψε τὸ δάσος. Οἱ φθινοπωρινοὶ πλάτανοι εἰς ἄλλον πίνακα ἀφίουν τὰ χρυσορρηγμένα φύλλα των νὰ πέσουν εἰς τὴν γῆν. Ὁ Φωκᾶς ἐδόξασε τὸ φθινόπωρον. Κατόρθωμα πάλιν ἡ γραμμὴ του εἰς τοὺς κορμούς, τὸ χρῶμά του εἰς τὸ χρῶμα τοῦ «Φθινοπώρου». Ὅσον ἀφορᾷ τὰ χιόνια, ὁ Τέρνερ ἐδίδαξε τοὺς ζωγράφους ὅτι ἔχουν χρῶμα. Ὁ Φωκᾶς δὲν τὸ ἀγνοεῖ, καὶ μᾶς δίδει τὸ «Χιονισμένο ρυάκι» ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, ἓνα λυπηρὸν ποίημα χειμῶνος, ὅπου τὸ χιόνι μὲ τοὺς ἐντόνους κναισμούς του γίνεται ἀληθινώτερον καὶ τραγικώτερον. Ὑπάρχουν εἰς τὴν συλλογὴν καὶ χιονισμένα τοπεῖα, τὰ ὁποῖα μὲ ὄλην τὴν τέχνην τοῦ μαέστρου, εἰνε νεκρά. Τὰ χιόνια σπανίως εὐτυχοῦν εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Ἄλλὰ ὁ εὐσυνείδητος Φωκᾶς, ἀγαπῶν νὰ μάχεται μὲ τὰς δυσκολίας, κατώρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ δύο ἐξαιρετικὰ πράγματα, τὸ «Ρυάκι Πίλες χιονισμένο» καὶ τὸ «Χιονισμένο ρυάκι», ἓνα μικρὸν ἀριστούργημα σχεδίου καὶ χρώματος—τὸ χιόνι ἄσπρο, ἀλλὰ ἐδῶ πλεόν ἀληθινὸ χιόνι. Τὸν «Μυλόν» του τὸν βρίσκομεν κατώτερον καὶ τὸ «Πασχαλινόν» του μεταμεσονύκτιον, μὲ ὄλην τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ φωτισμοῦ εἰς τὰ χέρια, ὀλίγον τι καμωμένον ἀπέξω, ὅπως λέγουν οἱ ζωγράφοι. Ἐν τούτοις διὰ νὰ κάμῃ ἀναμφισβήτητον τὴν μαεστρίαν του εἰς τὸ χρῶμα ὁ Φωκᾶς μᾶς παρουσιάζει τὴν Ἀττικὴν του. Δύο τοπεῖα τῆς Ἀττικῆς. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὸν Ἀρδηττόν. (Ἄν εἶνε δυνατόν νὰ γίνουν εὐτυχέστερα ἐκεῖνες ἡ πέτρες). Καὶ τοὺς «Ἀσφοδελοὺς» τὸ παστέλι του, θαῦμα ἐλαφρότητος χειροῦ καὶ ἀρμονίας χρωματισμοῦ. Ὅλη ἡ ἀργυλλώδης, ἡ ἄφυτος, ἡ ἀέρινη Ἀττικὴ ἐκεῖ μέσα. Ὅλη ἡ σκόνη!

Μὲ ἐνθουσιασμὸν χαιρετίζομεν αὐτὸν τὸν Διδάσκαλον, τὸν συμφωνιστὴν τοῦ τοπεῖου, τὸν ποιητὴν.